

30 LET DELOVANJA SEKCIJE MEDICINSKIH SESTER V ENTEROSTOMALNI TERAPIJI V SLOVENIJI

MONOGRAFIJA OB 30. OBLETNICI (1987-2017)

30 LET DELOVANJA SEKCIJE MEDICINSKIH SESTER V ENTEROSTOMALNI TERAPIJI V SLOVENIJI

MONOGRAFIJA OB 30. OBLETNICI (1987-2017)

30 let delovanja Sekcije medicinskih sester v enterostomalni terapiji v Sloveniji

Monografija ob 30. obletnici (1987 – 2017)

Glavna urednica: **Renata Batas**

Uredniški odbor: **Renata Batas, Darinka Klemenc, Vanja Vilar, Ines Prodan**

Izdala in založila: **Zbornica zdravstvene in babiške nege Slovenije – Zveza strokovnih društev medicinskih sester, babic in zdravstvenih tehnikov Slovenije (Sekcija medicinskih sester v enterostomalni terapiji)**

Za izdajateljico Zbornico – Zvezo: **Monika Ažman**, predsednica

Lektor: **Kristjan Šinček**

Grafično oblikovanje: **Ombra motion**

Naklada: **elektronski vir, dostopen na spletni strani:**

<https://www.zbornica-zveza.si>

Leto izdaje: **2017**

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

COBISS.SI-ID=293761280
ISBN 978-961-93253-9-1 (pdf)

30 LET
YEARS

KAZALO

BESEDA PREDSEDNICE SEKCIJE MEDICINSKIH SESTER V ENTEROSTOMALNI TERAPIJI	7
NAGOVOR PREDSEDNICE ZBORNICE – ZVEZE	11
UVOD – POMEN IN VLOGA ENTEROSTOMALNE TERAPIJE	15
Razvoj enterostomalne terapije v svetu	17
Razvoj organizirane nege pacientov z izpeljanim črevesom – stomo	18
Viri - Literatura	19
ZGODOVINSKI RAZVOJ ENTEROSTOMALNE TERAPIJE V SLOVENIJI (1977–1994)	21
Povzetek	22
Uvod	22
Prvi koraki enterostomalne terapije v Sloveniji (1980–1987)	24
Ustanovitev Sekcije medicinskih sester za nego stom in Društva ILCO (1987)	25
Sekcija medicinskih sester za zdravstveno nego stom in prizadevanja za uveljavitev enterostomalne terapije v Sloveniji (1991–1994)	27
Zaključek	31
Viri	32
SPOMINI DRUGE V TUJINI ŠOLANE ENTEROSTOMALNE TERAPEVTKE	33
SEKCIJA MEDICINSKIH SESTER V ENTEROSTOMALNI TERAPIJI	37
Logotip	38
Predsednice v času delovanja strokovne sekcije	39
SPOMINI PREDSEDNIC SEKCIJE MEDICINSKIH SESTER V ENTEROSTOMALNI TERAPIJI	41

SPOMINI PRVE PREDSEDNICE STROKOVNE SEKCIJE	43
SPOMINI TRETJE PREDSEDNICE STROKOVNE SEKCIJE	55
SPOMINI ČETRTE PREDSEDNICE STROKOVNE SEKCIJE	59
SPOMINI PETE PREDSEDNICE STROKOVNE SEKCIJE	63
SPOMINI ŠESTE PREDSEDNICE STROKOVNE SEKCIJE	67
SPOMINI SEDME PREDSEDNICE STROKOVNE SEKCIJE	71
IZOBRAŽEVANJE, RAZISKOVALNA DEJAVNOST IN PUBLICIRANJE	77
Dokumenti – strokovne smernice in nacionalni protokoli	83
Publikacije, ki jih je izdala strokovna sekcija ob seminarjih, predavanjih in drugih dogodkih	83
PUBLIKACIJE ZA PACIENTE ALI PACIENTE IN ZDRAVSTVENE DELAVCE	83
Posebna številka Obzornika zdravstvene nege	92
KRONOLOGIJA SEKCIJE MEDICINSKIH SESTER V ENTEROSTOMALNI TERAPIJI	95
ŠOLA ENTEROSTOMALNE TERAPIJE	105
Začetki razvoja šole enterostomalne terapije in izobraževanje v tujini	106
Šola ET v Sloveniji	110
ZLATI ZNAK – NAJVIŠJE PRIZNANJE ZBORNICE – ZVEZE	123
Dobitnice Zlatega znaka med enterostomalnimi terapevtkami	124
MEDNARODNO SODELOVANJE V EVROPSKEM IN SVETOVNEM ZDRUŽENJU ENTEROSTOMALNIH TERAPEVTOV	131
Aktivno delovanje v Svetovnem združenju enterostomalnih terapevtov	132

30 LET
YEARS

Mednarodne delegatke	134
SVETOVNI KONGRES ENTEROSTOMALNE TERAPIJE V SLOVENIJI	135
Priprave na 17. svetovni kongres enterostomalne terapije v Sloveniji	138
Aktivno delovanje v odboru Evropskega združenja enterostomalnih terapevtov	142
SVETOVNO ZDRUŽENJE ENTEROSTOMALNIH TERAPEVTOV - World Council of Enterostomal Therapists (WCET)	145
SODELOVANJE SEKCIJE Z DRUGIMI STROKOVNIMI SEKCIJAMI ZBORNICE – ZVEZE IN DRUGIMI	151
Sodelovanje z Zvezo invalidskih društev ILCO	153
Aktivno sodelovanje z drugimi institucijami	156
Enterostomalne terapevtke smo aktivne tudi v medijih	157
10. OBLETNICA - LJUBLJANA (1997)	165
20. OBLETNICA - ROGAŠKA SLATINA (2007)	169
UTRINKI S STROKOVNIH IN Z LETNIH SREČANJ ENTEROSTOMALNIH TERAPEVTK	173
Utrinki s strokovnih srečanj Sekcije medicinskih sester v enterostomalni terapiji	174
Utrinki z letnih srečanj Sekcije medicinskih sester v enterostomalni terapiji	178
SKLEPNE MISLI	183
IZ ARHIVA	185
SEZNAM ENTEROSTOMALNIH TERAPEVTK	191

30^{LET}
YEARS

**BESEDA PREDSEDNICE SEKCIJE
MEDICINSKIH SESTER
V ENTEROSTOMALNI
TERAPIJI**

Renata Batas

Sekcija medicinskih sester v enterostomalni terapiji letos obeležuje svojo 30. obletnico ustanovitve in organiziranega delovanja. Dne **11. 11. 1987** je bila pri Zvezi društev medicinskih sester Slovenije ustanovljena *Sekcija medicinskih sester za zdravstveno nego stom.*

Sekcija medicinskih sester za zdravstveno nego stom se je leta 2004 preimenovala v *Sekcijo medicinskih sester v enterostomalni terapiji* (Vir: Utrip, sept., 2004). Za preimenovanje smo se odločili, ker področje enterostomalne terapije zajema poleg zdravstvene nege pacientov s črevesno izločalno stomo tudi zdravstveno nego pacientov s hranilnimi in dihalnimi stomami, inkontinenco ter kronično rano.

Pred tridesetimi leti in več smo se v zdravstveni negi, ravno tako kot danes, srečevali s pacienti, ki so imeli različne vrste črevesnih izločalnih stom: kolo-, ileo-, urostomo. Kljub temu pa je bil takrat za zdravstveno nego to bistveno večji izziv, zlasti kar se tiče zapletov v zvezi s stomo, parastomalno kožo in seveda procesa rehabilitacije za samega pacienta. Stoma je predstavljala veliko večji tabu kot danes. Tedaj so uporabljali izraz: »ima vrečko za blato, urin« in šele z leti smo uspeli, da je strokovna in tudi širša javnost počasi slišala in sprejemala besedo »stoma« in »osebe s stomo«. Ljudje so bili slabše pripravljeni na operativni poseg z izidom stoma s stališča sprejemanja nove telesne podobe kot tudi pooperativne oskrbe ter usposabljanja za samooskrbo. Zaradi slabe dostopnosti do pripomočkov za stomo in ponudbe le-teh v Sloveniji so se posamezniki soočali z nemalo težavami pri negi in oskrbi svoje stome. Pripomočki so bili slabše kakovosti, kot so danes. Negotovost posameznika, da mu bo pripomoček za stomo popustil nekje zunaj ali pa doma, v družbi, trgovini, gledališču, je botrovalo temu, da so se mnogi zaprli med stene domačih zidov. Številni so zanemarili socialne stike, se spopadali s tesnobo, celo depresijo. Temu smo bili priča, ko so posamezniki prihajali nazaj na bolnišnične oddelke, v ambulate ali pa ob obiskih patronažnih medicinskih sestre na njihovih domovh, ter pričeli postavljati najrazličnejša vprašanja v zvezi z življenjem s stomo. Takrat so se osebe s stomo pogosto invalidsko upokojile. Danes vemo, da je možno še naprej opravljati svoj poklic v okviru priporočljivih obremenitev, s skrajšanim delovnim časom ali pa celo s poklicno prekvalifikacijo. Mnogo zadreg in negotovosti je bilo pri mlajših osebah s stomo, zlasti glede načrtovanja družine, partnerskih odnosov. Vse to je bilo vodilo, ki je medicinske sestre motiviralo, da smo

pričele iskati znanje in pridobivati veščine za pomoč tem osebam.

Poleg stom tudi inkontinenca predstavlja širok problem tako pri mlajših ženskah po porodu kot tudi starejših osebah, katerih število se čedalje bolj veča. Tu se zopet srečujemo z zadregami ljudi, ki iz sramu največkrat sprva ne zaupajo svojih težav zdravstvenim delavcem. Šele skozi zaupen pogovor pridemo do bistva njihovih težav in jim jih pomagamo reševati na način, ki jim bo nudil večjo kakovost življenja. Tretje področje, ki se je v treh desetletij zelo razvilo, pa je področje zdravstvene nege in oskrbe ran. Razvil se je sodoben pristop in način oskrbe s sodobnimi postopki in materiali za rane. Marsikdo se spomni časov, ko smo oskrbovali golenje razjede z gazo ipd. Na terenu smo se srečevali z osebami, ki so si same oskrbovale golenjo razjedo s prekuhanimi in prelikanimi, ali tudi ne, bombažnimi krpami ali pa so se posluževali različnih domačih receptov. Te rane so se počasi celile, a so bile pogosto okužene. Potrebe pacientov so nam narekemale, da smo se izobraževali, izmenjavali med seboj izkušnje ter jih s pridom uporabljali v praksi. Praksa nam je narekovala smer, v katero smo razvijali enterostomalno terapijo. Znanja smo pridobivali v tujini, organizirali izobraževanja, izmenjavali medsebojne izkušnje ter tako pričeli graditi strokovne smernice za zdravstveno nego omenjenih pacientov. Ne nazadnje smo se usmerili tudi v raziskovalno dejavnost, ki nam je eno izmed vodil pri razvoju enterostomalne terapije.

V vsem tem času je bilo veliko narejenega za hiter razvoj enterostomalne terapije v naši državi, mnogo dogodkov, za katere bi želeli, da bi se jih z veseljem in ponosom spominjali. Zato smo se odločili, da izdamo to publikacijo, monografijo. Pomembno je poudariti, da so vsa leta enterostomalne terapevtke, ki so bile aktivne pri delovanju strokovne sekcije, namenile temu veliko svojega prostega časa, ki je pogosto segal v pozne večerne ure ali proste dneve. Prisotno je bilo veliko entuziazma, dobre volje, požrtvovalnosti in medsebojnega sodelovanja, da se je lahko izpeljalo različne projekte (izdelava strokovnih smernic, izdaja priročnikov, recimo za paciente in zdravstvene delavce Učimo vas živeti s stomo, organizacija strokovnih srečanj, organizacija izobraževanja, priprava zbornikov prispevkov s strokovnimi recenzijami, sodelovanje z združenji oseb s stomo ILCO itd.). Vse to z razlogom, da bi se znanje širilo med druge kolegice in bi imelo pravo vrednost.

Naše aktivnosti so potekale tudi v obliki izjav za medije, časopise, prisostvovali smo okroglim mizam na temo enterostomalne terapije, sodelovali z različnimi institucijami (ZZZS, Ministrstvo za zdravje, Zveza invalidskih društev ILCO itd.), povsod, kjer smo lahko prispevali k razvoju in kakovosti enterostomalne terapije v Sloveniji.

Izobraževanje v Šoli enterostomalne terapije nam je prineslo nove naloge in izzive. S tem smo pridobili tako imenovana specialna znanja s tega področja. Vizija razvoja enterostomalne terapije sega še mnogo dlje. Vsa leta je bilo veliko prizadevanj v smeri, da bi se izobraževanje s področja enterostomalne terapije priznalo kot klinično specializacijo. Menimo, da bi to omogočilo razvoj nove poti, ki bi vodila v sistematizacijo delovnega mesta enterostomalne/ga terapevke/ta v vseh institucijah, kjer so znanja in usposobljenost s tega področja potrebni. Razvoj tega bi lahko bil tako na primarni, sekundarni kot terciarni ravni. Za doseg cilja pa vemo, da so potrebni posluš, (politična) volja, tudi finančna konstrukcija in čas.

Po tridesetih letih delovanja kolegic, združenih v strokovni sekciji, lahko rečemo, da gre enterostomalna terapija z razvojem naprej. Morda bi želeli, da bi šlo hitreje, a je najpomembnejše, da napredujemo, kljub vsem oviram in pomanjkljivostim, s katerimi se srečujemo, in v pravi smeri. In ob tem se vedno znova spomnim poučnih misli, ki naj bodo vodilo pri našem nadaljnjem delu: *“Ne pozabite, da so čudovite stvari, ki se jih učite v šolah, delo mnogih generacij. Vse to znanje, ki vam je položeno v roke, je dediščina, ki jo spoštujte, jo bogatite in nekega dne zvesto prenesite na svoje otroke”* (Albert Einstein).

30^{LET}
YEARS

**NAGOVOR PREDSEDNICE
ZBORNICE – ZVEZE**

Monika Ažman

Spoštovane kolegice, enterostomalne terapevtke!

V letu, ko strokovna organizacija Zbornica zdravstvene in babiške nege Slovenije – Zveza strokovnih društev medicinskih sester, babic in zdravstvenih tehnikov Slovenije (Zbornica – Zveza) praznuje častitljivo 90. obletnico organiziranega delovanja in združevanja medicinskih sester na Slovenskem, so pomembne tudi druge, prav tako okrogle obletnice njenih tvornih elementov, kot so strokovne sekcije (31) in regijska strokovna društva (11).

Sekcija medicinskih sester v enterostomalni terapiji praznuje letos 30. rojstni dan, kar je za eno človeško življenje bolj malo, za eno strokovno sekcijo, ki se je v teh letih delovanja odlično razvila, pa veliko. Najprej čestitke za plodnih 30 let strokovnega dela na profesionalnem področju, s katerim se srečujemo praktično vsepovsod: na vseh treh nivojih zdravstvenega varstva, v vseh okoljih - v vsaki bolnišnici, socialno varstvenem zavodu, ambulantni, na pacientovem domu. Ne nazadnje se vsak/a 10. Slovenec/ka srečuje na primer z urinsko inkontinenco, ki poleg psihosocialnih problemov v vedno bolj razslojeni družbi prinaša tudi stiske ekonomske narave, pa tu nimam v mislih »samo treh plenik«, ki jih v domovih starejših dobijo stanovalci na dan. Na splošno se z dolgoživostjo generacij obeta za enterostomalne terapevte/tke veliko dela. Tudi v domačem okolju so stiske ljudi velike. In kdo drug kot medicinske sestre smo v prvih vrstah zdravstvenega sistema, da strokovno oskrbimo pacienta, pomagamo, svetujemo, usmerjamo, tolažimo... Bolj ko se bo populacija starala, več zdravstvene nege in materialov za oskrbo bodo potrebovali pacienti s stomami, kroničnimi ranami, inkontinenco. Če razmišljamo v tej smeri, smo lahko zadovoljni in ponosni, da je naša stroka to področje razvila do te mere, da lahko rečemo, da smo pripravljeni na nove izzive.

Več časovnih mejnikov zaznamuje Sekcijo v enterostomalni terapiji. Ko spremljamo njen razvoj, je vsako desetletje prispevalo k novim strokovnim vsebinam tako skozi vsakoletna strokovna srečanja, izdajo strokovnih publikacij, zbornikov, navodil, protokolov kot s sodelovanji z drugimi člani naše organizacije (strokovne sekcije, regijska strokovna društva, drugi). Presežek, ki mu ni para, je bil izziv sprejeti in izpeljati organizacijo 17. Svetovnega kongresa WCET v Sloveniji leta 2008, prav pod okriljem naše strokovne sekcije pri Zbornici – Zvezi. Ne le

promocija stroke kot take, tudi vse drugo, kar se je dogajalo v času kongresa, si zasluži veliko pohvalo in zahvalo. Pomembnost dogodku je med drugim namenil tudi predsednik države dr. Danilo Turk, v medijih je bil kongres dobro odmeven, kar pomeni promocijo naše stroke in organizacije v strokovni in splošni javnosti. Posebej ponosni smo tudi na prvo nacionalno raziskavo o kakovosti življenja ljudi s stomo v Sloveniji, ki ste jo v pičli polovici leta naredile članice strokovne sekcije, njene izsledke pa objavile na omenjenem kongresu in v tematski številki Obzornika zdravstvene nege leta 2009. Naj pohvalim tudi publikacije, ki ste jih pisale za paciente ali skupaj z ljudmi, ki imajo stomo.

Prav tako z veseljem spremljamo promocijo naše organizacije, ki jo gradite z vključevanjem v evropsko (ECET) in svetovno (WCET) združenje enterostomalnih terapevtov. Zahvala gre vsem, ki ste/so delali v teh organizacijah tako trenutni predsednici strokovne sekcije in članici vodstva ECET Renati Batas kot trenutni mednarodni delegatki v WCET Suzani Majcen Dvoršak. In vsem vašim predhodnicam: Metki Zima, Darinki Klemenc, Nevi Gavrilov. Vsaka enterostomalna terapevtka, kjerkoli poklicno deluje, s svojim delom pomembno prispeva k temu, da je ljudem s stomo življenje prijaznejše in boljše.

Zavedamo se tudi pomembnega dejstva, da smo v državi uspeli razviti šolo enterostomalne terapije, ki poteka od leta 1992 pod »očesom« svetovnega združenja WCET v UKC Ljubljana, izvaja pa se z velikim angažmajem enterostomalnih terapevtk tako iz UKC kot od drugod.

V zadnjem času smo na Zbornici – Zvezi ponosni tudi na dve izvedeni izobraževanji za pridobitev specialnih znanj s področja zdravstvene nege pacienta z motnjami v uriniranju, kjer sta znanje, moč in voljo združili dve strokovni sekciji: vaša in Sekcija medicinskih sester in zdravstvenih tehnikov v rehabilitaciji in zdraviliški dejavnosti ter tudi na ta način pokazali, da znate z vključevanjem različnih strokovnjakov (tudi zdravnikov) timsko sodelovati.

Še mnogo je dosežkov in lepih dogodkov strokovne sekcije, ki bi jih lahko naštevali; ve same najbolj veste zanje, a prav je, da za to izve širša javnost in da se spomini, dokumenti, zapisi ohranijo tudi za nove generacije, ki prihajajo. O vašem delu in dogajanju skozi tri desetletja naj govori tudi ta publikacija – monografija, ki jo ob tej priložnosti izdajate in

ki bo bodočim generacijam sporočala, da so bili leta 2017 strokovnjaki v zdravstveni negi, ki so delali z veliko znanja in entuziazma, se zavedali, da je naša moč v sodelovanju, v pridobivanju vedno novih znanj in izkušenj, tudi v raziskovanju ter v profesionalnem in čutečem pristopu k pacientu in sodelavcu.

Sekciji v enterostomalni terapiji želim obilo novih izzivov in strokovnih dosežkov še naprej.

30^{LET}
YEARS

**UVOD – POMEN IN VLOGA
ENTEROSTOMALNE TERAPIJE**

Renata Batas

Enterostomalna terapija je specialno strokovno področje zdravstvene nege, ki zajema delovanje medicinskih sester z nadgrajenim strokovnim znanjem pri obravnavi pacientov z izločalnimi (kolo-, ileo-in urostomo), hranilnimi, dihalnimi stomami, fistulami, inkontinenco in kroničnimi ranami. Enterostomalna terapija se je razvila iz potreb pacientov po specifični in kakovostni zdravstveni negi. Pacientom, še posebej po operaciji, je tako omogočena optimalna rehabilitacija. Naziv enterostomalni terapevt/enterostomalna terapevtka (ET) pridobijo v Sloveniji medicinske sestre s končano šolo enterostomalne terapije.

Enterostomalni terapevt/-ka je lahko diplomirana medicinska sestra in/ali diplomiran zdravstvenik oz. diplomirana/i babica/čar, ki ima končano visoko strokovno stopnjo izobrazbe (VII/I) ter zaključeno Šolo enterostomalne terapije, ki je priznana s strani Svetovnega združenja enterostomalnih terapevtov – ang. Worl Council of Enterostomal Therapists (WCET).

Kompetence enterostomalnega terapevta/-ke zajemajo (povzeto in dopolnjeno po Burchu, 2008):

- izvajanje zdravstvene nege pri pacientu z izločalnimi, dihalnimi, hranilnimi stomami, fistulami, inkontinenco in kroničnimi ranami;
- zdravstvenovzgojno delo: poučevanje pacientov in/ali svojcev ter njemu drugih bližnjih o negi in oskrbi različnih vrst stom, inkontinence, ran, fistul;
- izobraževanje: kontinuirano spremljanje novosti na področju enterostomalne terapije, posredovanje znanja drugim članom zdravstveno-negovalnega tima;
- raziskovalno delo: sledenje novejšim raziskavam na področju enterostomalne terapije v primerljivih državah v tujini, poučevanje, spremljanje in na osnovi ugotovitev izboljševanje razvoja stroke v korist pacienta, njegovih bližnjih in zdravstvenih delavcev;
- dokumentiranje: uporaba in izdelava ustrezne dokumentacije z namenom kontinuirane, celostne zdravstveno-negovalne obravnave pacientov z različnimi vrstami stom, inkontinenco, kroničnimi ranami, fistulami ter vodenje statistike;
- sodelovanje z drugimi člani zdravstveno-negovalnega tima ter drugimi službami v multidisciplinarni obravnavi pacienta (socialna služba, patronažna služba, bolnišnice, ambulate itd.).

Mesta delovanja enterostomalnega terapevta/-ke so:

- na primarnem nivoju: patronažno varstvo, ambulante splošne medicine, referenčne ambulante, domovi za ostarele;
- na sekundarnem nivoju: specialistične ambulante, posvetovalnice, zdravilišča;
- na terciarnem nivoju: bolnišnice, inštitut za rehabilitacijo.

Vloga medicinske sestre, enterostomalne terapevtke, je tesno povezana z osnovnimi cilji zdravstvene nege. Vizija kakovostne in varne zdravstvene nege temelji na doseganju ciljev, ki jih lahko izmerimo, ovrednotimo. Izvajamo jo na osnovi procesa zdravstvene nege: ugotavljamo pacientove potrebe, negovalne probleme, načrtujemo in izvajamo negovalne postopke ter jih vrednotimo glede na stopnjo doseganja ciljev (Filej in sod., 2000). Enterostomalni terapevt/-ka deluje na področjih zdravstvene nege posameznika, družine, skupnosti, različnih skupin v času njihovega zdravlja ali bolezni, od spočetja do smrti. Pri tem je osnovni cilj, ki ga želimo doseči, čimprejšnja samostojnost pacienta pri opravljanju osnovnih življenjskih aktivnosti (Batas, 2006–2007).

RAZVOJ ENTEROSTOMALNE TERAPIJE V SVETU

Razvoj področja enterostomalne terapije se je pričel s kirurško izpeljavo črevesa, ki jo danes strokovno poimenujemo **stoma** (grško 'usta'). Z razvojem kirurgije so se pričele pojavljati potrebe pacientov po specialni zdravstveni negi – enterostomalni terapiji. Skokovit napredek medicine v zadnjih desetletjih je rešil marsikatero življenje pacientov tako z rakom zadnjika in debelega črevesa ali Mb. Crohnom kot tudi z ulceroznim kolitisom. Sam razvoj enterostomalne terapije pa je omogočil, da lahko danes nudimo pacientom s stomo kakovostno zdravstveno nego in omogočamo optimalno rehabilitacijo. Vzporedno z medicino in stroko zdravstvene nege, tj. enterostomalno terapijo, so se razvijali tudi pripomočki za nego in oskrbo le-teh.

Zgodovinsko gledano, z vidika razvoja in oskrbe izpeljanega črevesa v svetovnem merilu, segajo začetki razvoja nege izpeljanega črevesa v leto 1926, ko je Stebbing predlagal poseben pokrovček za stomo, vendar uporaba kasneje ni širše zaživela. Leta 1927 je Lockhart - Mummery iz bolnice St Marks' Hospital v Londonu predlagal klistiranje stome, ki je postal najuspešnejši način nege stome za mnogo let. V

času 2. svetovne vojne so uporabljali vojaške čutarice, ki so jih namestili na stomo za zbiranje izločka (Fazio in sod., 2012). Pred 2. svetovno vojno so bili redki nasveti zbrani v medicinski literaturi, medtem ko jih v literaturi za nego še ni bilo. Poleg nasvetov za pokrivanje stome so svetovali pacientom za reguliranje prebave oglje, kaolin, bizmutov karbonat (Košorok, 2006–2007). Število pacientov s stomo je naraščalo in medicinski delavci so se zavedali nemoči ob odpustu pacienta. Uvideli so, da bi bilo potrebno, da so pacienti ob odpustu iz bolnišnice poučeni o negi stome, kolikor je to mogoče. To je razvidno iz navedka: »Običajni medicinski personal v bolnicah ima malo informacij o negovanju stome, zato potrebuje informacije o bolezni, ki zahtevajo izpeljavo, ker njihovo število narašča. Noben bolnik naj ne odide iz bolnišnice, ne da bi bil poučen o negi izpeljanega črevesa (DuBoiss)« (Košorok, 2006–2007).

RAZVOJ ORGANIZIRANE NEGE PACIENTOV Z IZPELJANIM ČREVESOM – STOMO

Sami začetki razvoja organizirane nege v svetu segajo v leto 1958, ko je dr. Rupert Turnbull na Clevelandski kliniki povabil gospo Normo Gill, da se zaposli na njegovem oddelku kot laični pomočnik. Gospa Norma Gill je tudi sama imela ileostomo zaradi kroničnega ulcerativnega kolitisa (History of WOCN). Dr. Turnbull je opazil, da je sama zelo priročna pri negi svoje stome, znala je pomagati in tudi svetovati tedanjim pacientom na oddelku. Tako je leta 1958 Clevelandska klinika uradno uvedla mesto stomalnega tehnika. Tako je bila oktobra 1958 rojena enterostomalna terapija in ga. Norma Gill je bila prva profesionalna enterostomalna terapevtka. Zaradi vse večjih potreb po enterostomalnih terapijah je gospa Norma Gill ob podpori dr. Turnbulla leta 1961 odprla prvo šolo za enterostomalne terapevte. Prvi enterostomalni terapevti iz te šole so bili rehabilitirani pacienti, kasneje so pričele sodelovati v šoli tudi medicinske sestre. Leta 1968 je diplomiralo prvih 12 enterostomalnih terapevtov, ki so kasneje ustanovili Severno ameriško združenje enterostomalnih terapevtov. Znanje so širili po vsem svetu, nastajala so združenja enterostomalnih terapevtov. Leta 1978 je bilo veliko srečanje teh združenj v Milanu, kjer so se zaradi potreb razcepila na IOA (International Ostomy Association – Mednarodno združenje oseb s stomo) in WCET (World Council of Enterostomal Therapists – Svetovno združenje enterostomalnih terapevtov), ki ima od takrat dalje strokovna srečanja vsaki dve leti, poznamo pa jih kot Svetovni kongres enterostomalne terapije.

Leta 1980, ko je bil Svetovni kongres WCET organiziran v domačem kraju Norme Gill, tj. Clevelandu, je prišlo do ključnih sprememb v organizaciji svetovnega združenja. Pomemben sklep tega kongresa je bil, da so lahko enterostomalni terapevti samo zdravstveni delavci profesionalci. V svetovnem združenju enterostomalnih terapevtov je gospa Norma Gill postala častna članica. Ustanovili so sklad Norme Gill, ki je skrbel za razširjanje idej enterostomalne terapije in vzgojo enterostomalnih terapevtov po svetu. Potrebe po izobraženih medicinskih sestrah oz. izšolanih enterostomalnih terapevtih so se večale tudi drugod. Šolanje enterostomalnih terapevtov se je pričelo tudi v Harrisburgu v Pensilvaniji in Gran Rapidsu v državi Michigan (Košorok, 2006–2007) in kasneje po vsem svetu.

Pripomočkov za nego stome v začetku razvoja enterostomalne terapije tako rekoč še ni bilo. Obstajale so posamezne izvedbe pribora za izpiranje stome, po izpiranju pa so pacientom svetovali, da stomo le pokrijejo. Ob tem si lahko le mislimo, s koliko zapleti pri pacientih s stomo so se srečevali takrat. Danes vemo, da je lahko pri tem največ težav s kožo, vnetji kože ob stomi. Tudi glede izpiranja stome vemo, da poznamo indikacije in kontraindikacije za izvajanje le-tega. Prve plastične samolepilne vrečke so se pojavile v 50-ih letih 20. stoletja na Danskem in postale standarden način oskrbe stome. Kljub temu ta rešitev še ni bila idealna, saj so se pogosto pojavljale težave s kožo ob stomi. Napredek je nastal z razvojem, izdelavo kožnih podlog, ki so iz naravnih sestavin, negujejo kožo ob stomi in jo ščitijo pred izločki ter možnostjo iritacije in vnetja.

VIRI - LITERATURA

- Batas R., 2006/2007. *Razvoj enterostomalne terapije v Sloveniji*. Zbornik predavanj šole enterostomalne terapije. Ljubljana, 2006-2007 (uredili Gavrilov N. in Trček M.). Klinični center Ljubljana, Področje za zdravstveno nego, pp. 14–18.
- Batas R., 2006/2007. *Vloga medicinske sestre enterostomalne terapevtke v patronažnem varstvu*. Zbornik predavanj šole enterostomalne terapije. Ljubljana, 2006–2007 (uredili Gavrilov N. in Trček M.). Klinični center Ljubljana, Področje za zdravstveno nego, pp. 21–28.
- Burch J., 2008. *Stoma care*. Blackwell Publishing: 2008, pp. 1–8.

Dostopno na <https://goo.gl/uvhrJe> Dne, 05.09.2017.

- Fazio V. W., Church J. M., Wu J. S., 2012. *Atlas of intestinal stomas*. Springer, 2012, pp. 8. Dostopno na <https://goo.gl/yVHQkK> Dne, 05.09.2017.
- Filej B., Kadivec S., Zupančič P., 2000. *Nacionalne smernice za zagotavljanje kakovosti v zdravstveni negi*. Zbornica zdravstvene nege Slovenije – Zveza društev medicinskih sester, babic in zdravstvenih tehnikov Slovenije, 2000.
- Košorok P., 2006/2007. *Zgodovina enterostomalne terapije*. Zbornik predavanj šole enterostomalne terapije Ljubljana, 2006–2007 (uredili Gavrilov N. in Trček M.). Klinični center Ljubljana, Področje za zdravstveno nego, pp. 10–14.
- Rizzo M. *The History of the Wound, Ostomy and Continence Nurses Society (WOCN)*. Dostopno na http://c.ymcdn.com/sites/www.wocn.org/resource/resmgr/history_of_wocn.pdf Dne, 05.09.2017.

30^{LET}
YEARS

**ZGODOVINSKI RAZVOJ
ENTEROSTOMALNE TERAPIJE
V SLOVENIJI (1977–1994)**

Metka Zima

Opomba avtorice: V prispevku se zaradi avtentičnosti uporablja terminologija, ki se jo je uporabljalo v predstavljenem obdobju.

POVZETEK

V prispevku je zajeto zgodovinsko obdobje od pričetkov enterostomalne terapije v Sloveniji leta 1977 pa do ustanovitve prvega zasebnega podjetja za nego in pomoč stomistom na domu v Sloveniji leta 1994. V tem času sem s kolegi postavljala temelje razvoja enterostomalne terapije. Skupaj smo se zavzemali za pridobitev naziva in statusa enterostomalnega terapevta (v nadaljevanju ET), ki bi deloval kot samostojen terapevt v preoperativni, postoperativni dobi in rehabilitaciji bolnika z različnimi vrstami stom, negoval in svetoval na področju dekubitusa, ran in inkontinence. V okviru dela samostojne službe enterostomalne terapije tako v bolnišnicah kot na terenu naj bi ET bolniku omogočili enake možnosti obravnave.

UVOD

Pred 40 leti je bila stoma pogost izhod po črevesnih operacijah in pooperativnih zapletih. Zaradi slabo nameščenih stom, neprimernih pripomočkov in pomanjkanja znanja o negi se je bolnikom precej podaljšalo bivanje v bolnišnici. Medicinske sestre smo stomo negovale kot rano, pri tem pa uporabljale obvezilni material, staničevino in vato, ki smo jih pritrjevale z lepilnimi trakovi in bombažnimi pasovi. Pogosto smo po poškodovano kožo uporabljali najrazličnejša mazila.

Tudi po odpustu iz bolnišnice so bolniki uporabljali enak način nege, le redki med njimi pa so za zbiranje izločkov uporabljali samolepilne vrečke. Pacienti so jih zaradi smradu ob slabem tesnjenju in poškodb kože, ki jih je povzročilo premočno lepilo, pogosto uporabljali kratkotrajno. Prav tako so bili za bolnike s tekočo črevesno vsebino, urinom ali fistulo ti pripomočki skoraj neuporabni. Po odpustu iz bolnišnice so se bolniki prepustili negi svojcem, izolirani od okolice in nemalokrat tudi od svojcev.

Leta 1977 nas je na Kirurški gastroenterološki kliniki Univerzitetnega kliničnega centra Ljubljana (UKC Ljubljana) kirurg Pavle Košorok navdušil nad novimi pristopi k bolnikom, ki so jih omogočali novi stoma pripomočki iz Anglije. S to noviteto je pomembno vplival na področje nege stom in omogočil pričetek procesa za izboljšanje kakovosti

Življenja bolnikov z različnimi vrstami stom. Z medicinsko sestro Marijo Smolič sva veliko pozornosti posvečali bolnikom z izpeljanim črevesjem, odprtimi ranami in fistulami. Pripomočke sva želeli pridobiti tudi za naše bolnike, vendar so bili dosegljivi samo v omejeni količini in zgolj kot vzorčni material.

Leta 1978 sem imela v Angliji prvič priložnost spoznati lokalne pristope k bolnikom s stomo. Seznanila sem se s področjem enterostomalne terapije, ki je zajemalo zdravstveno nego vseh vrst stom pred in po operaciji ter po odpustu na dom. Medicinske sestre, ki so se ukvarjale s tem področjem, so se imenovalle enterostomalne terapevtke (ET) in so bile za to delo posebej izobražene. Prisotne so bile tako v bolnišnicah in stoma ambulantah kot tudi na terenu.

Z novo pridobljenimi znanji in s pomočjo tujih predstavnikov za stoma pripomočke smo pričeli s prizadevanji za uporabo prvih hidrokoloidnih podlog in karaja pripomočkov za zaščito kože pred škodljivimi posledicami izločkov. Izdelke smo večinoma uporabljali v bolnišnici, nekaj pa so jih bolniki dobili ob odpustu. Obvezilni material in samolepilne vrečke so bile dostopne tudi v lekarnah na recept, kljub temu pa so se bolniki na zdravljenje poškodovane kože pogosto vračali v bolnišnico. Tam smo medicinske sestre za nego stom, drenažnih ran in fistul še vedno uporabljale podarjene pripomočke tujih proizvajalcev, obenem pa smo se morale znajti tudi same in se posluževati improvizacije.

Zaradi težav pri uvozu pripomočkov so potekala tudi prizadevanja kirurga Pavla Košoroka za izdelavo na domačem trgu. Tovarna sanitetnega materiala Tosama iz Domžal je leta 1982 izdelala prve samolepilne vrečke, proizvajalec medicinskih pripomočkov Tik Kobarid pa se je leta 1985 preizkusil v izdelavi vrečke s hidrokoloidno podlogo. Slednji je zaradi drage proizvodnje in premajhne uporabe izdelavo opustil.

Leta 1980 sem na priporočilo kirurga Pavla Košoroka, ki je v tem obdobju aktivno sodeloval v Svetovnem združenju enterostomalnih terapevtov (World Council of Enterostomal Therapists, v nadaljevanju WCET), na kliniki v Clevelandu v ZDA zaključila osemtedensko izobraževanje za enterostomalnega terapevta. S tem sem se prva v Sloveniji usposobila za samostojno delo enterostomalne terapevtke v preoperativni, postoperativni dobi in rehabilitaciji bolnika z različnimi vrstami stom ter za svetovanje na področju zdravstvene nege bolnika z dekubitusom.

PRVI KORAKI ENTEROSTOMALNE TERAPIJE V SLOVENIJI (1980–1987)

Po moji vrnitvi z izobraževanja smo v Univerzitetnem kliničnem centru Ljubljana pričeli z razvojem enterostomalne terapije v Sloveniji, saj mi je izpopolnjevanje na tem področju dalo zagon in hkrati dolžnost, da nov način dela uvedemo na naši kliniki in postopoma tudi drugod po Sloveniji. Pri poučevanju medicinskih sester in zdravnikov sem poudarjala, da nega stome ne pomeni samo menjave vrečke, ampak da potrebujemo tudi poseben psihosocialni pristop k bolniku. Za nego stome bi posebej izobražena medicinska sestra z bolnikom že pred operacijo morala navezati stik, označiti mesto stome, po operaciji pa sodelovati pri rehabilitaciji, bolnika naučiti samooskrbe ter mu pomagati pri povrnitvi v normalno življenje in delovni ritem. S pridobljenim znanjem bi bil pristop k bolniku s stomo mnogo lažji, prav tako bi se dalo enostavneje reševati najrazličnejše zaplete tako na gastroenterološki kliniki kot tudi drugih klinikah, kjer je potrebno svetovanje pri bolnikih s stomo, fistulo ali dekubitusom.

Predoperativna označitev mesta stome pri kirurgih ni naletela na odobravanje, vendar kljub temu nismo opustili predhodnega označevanja in ga izvajali, kadar nam je bilo omogočeno. Nego bolnika s stomo smo dokumentirali na izdelanem kartonu stomista. Ob podpori kirurgov smo v okviru kirurške gastroenterološke ambulante organizirali prisotnost ET, kjer sem opravljala svetovanje tudi po odhodu pacienta iz bolnišnice. Zaradi želje in odgovornosti, da pacientu ponudimo vse razpoložljivo znanje, nam obremenjenost z rednimi zadolžitvami na oddelku ni predstavljala ovire. Vseskozi nas je pri delu spodbujal Pavle Košorok, ki je bil vedno pripravljen deliti svoje znanje kolorektalne kirurgije in sodelovati pri reševanju zapletov s stomo.

Kot predavateljica sem aktivno sodelovala na tematskih seminarjih o negi stom in predstavitev pripomočkov za stome, rane in dekubituse po Sloveniji in na območju nekdanje Jugoslavije, s strokovnimi članki pa skrbela za prenos znanja na medicinske sestre. Bila sem članica WCET-a, pri katerem smo predstavljali delo slovenskih enterostomalnih terapevtk. Pavle Košorok je na podlagi smernic Svetovne zdravstvene organizacije (WHO) in WCET-a izdelal dvoletne splošne smernice razvojnega programa uvajanja rehabilitacije bolnikov s stomo, ki so

opredeljevale prihodnje načrte razvoja enterostomalne terapije v neki novi državi. Kot član izobraževalnega komiteja pri WCET-u se je zavzemal, da bi enterostomalna terapija tudi v Sloveniji postala nova poklicna usmeritev medicinskih sester.

Na podlagi smernic izobraževalnega komiteja WCET-a naj bi prvi izobraženi ET v tujini izšolal prvih pet ET doma, le-ti pa bi ob podpori kirurgov kot nosilcev dejavnosti in pod okriljem klinike, kjer se operira največ stomistov, izobrazili naslednje rodove ET. Na osnovi tako zastavljenih smernic se bi lahko izobraževanje izvajalo doma in medicinskih sester ne bi bilo potrebno pošiljati v tujino. Predvidevalo se je, da bi lahko že v obdobju dveh let na področju Slovenije izobrazili 30 samostojnih ET. Vzgoja nadaljnjih ET bi se organizirala po potrebi, z manjšimi skupinami učencev (6–8), po dveh končanih tečajih pa smo nameravali ustanoviti slovensko društvo ET.

Žal ta usmeritev in specializacija za medicinske sestre ni bila podprta s strani zdravnikov in vodilnih delavcev v zdravstvenih ustanovah. Za realizacijo smernic in omogočanje samoizobraževanja kadra so morale medicinske sestre tudi nadalje pridobivati znanja v tujini. Leta 1985 si je v Nemčiji naziv ET pridobila Lea Zver, leta 1987 sta krajši tečaj iz ET opravili Darinka Klemenc in Alenka Krist, leta 1990 pa je v Clevelandski kliniki v ZDA naziv ET pridobil tudi kirurg Pavle Košorok. S pridobljenim znanjem se je Lea Zver aktivno vključila v delo na Gastroenterološki kliniki v UKC Ljubljana, kasneje pa tudi Renata Batas.

USTANOVITEV SEKCIJE MEDICINSKIH SESTER ZA NEGO STOM IN DRUŠTVA ILCO (1987)

11. novembra 1987 je bila na pobudo glavne medicinske sestre UKC Ljubljana Polone Zupančič in članic iniciativnega odbora Lee Zver, Darinke Klemenc, Alenke Krist, Marije Smolič, Metke Foltyn-Zima in Štefke Koderman ustanovljena Sekcija medicinskih sester za nego stom v okviru Zveze društev medicinskih sester Slovenije. Njena prva predsednica je bila Darinka Klemenc. Organizirani v strokovno sekcijo smo pripravljali predavanja, seminarje, posvetovanja in tako posredovali specialno znanje iz enterostomalne terapije medicinskim sestram in zdravnikom širom Slovenije in Jugoslavije. Lahko smo sledili razvoju stroke v WCET-u in obravnavali pomembna vprašanja za razvoj stroke v Sloveniji.

Prav tako novembra 1987 je strokovna sekcija na skupščini ZZZS predlagala tudi spremembo Pravilnika o ortopedskih pripomočkih, ki je omogočila bolnikom, da so pridobili še druge pripomočke za nego stom, med drugim pomembno kožno podlogo.

V decembru 1987 je bilo ustanovljeno prvo društvo za bolnike s stomo, ILCO društvo Maribor. Njegova ustanoviteljica, stomistka Nevenka Gračner, si je prizadevala za čim bolj normalno življenje ljudi s stomo ter boljše oskrbo s stoma pripomočki. Prek medijev je razkrivala stisko ljudi s črevesnimi boleznimi in stomo. Sekcija za nego stom je tesno sodelovala na srečanjih ILCO društva z nasveti in predavanji. Zaradi potreb bolnikov s stomo na Gorenjskem in oddaljenosti od ILCO društva Maribor je bila 14. junija 1991 na Jesenicah ustanovljena prva sekcija bolnikov s stomo.

Leta 1990 je stekel uvoz stoma pripomočkov več proizvajalcev. Navkljub lažjemu pridobivanju različnih vzorčnih materialov za nego stom, ran in fistul pa dvodelni pripomoček s kožno podlogo še vedno ni bil dostopen na recept. Bolniki so si ga lahko priskrbeli onstran meja takratne Jugoslavije, ZZZS pa jim je povrnil 70 % vrednosti. Tovrstne pripomočke smo na oddelku lahko naročile v primeru, ko so se na kliniki zdravili pomembni ljudje.

Pavle Košorok je na podlagi kriterijev izobraževalnega odbora WCET-a, ki je nadziral šolanje in izvajanje enterostomalne terapije v državah članicah WHO, izdelal teoretični program izobraževanja ET za Slovenijo. Na podlagi pripravljenega programa sta bila v UKC Ljubljana izpeljana dva teoretična tečaja s področja enterostomalne terapije. Leta 1990 je bil izpeljan dvotedenski tečaj, leta 1991 pa tritedenski tečaj, s čimer smo dosegli velik napredek pri negi stom. Darinka Klemenc, prva predsednica sekcije, ki se je od vsega začetka ukvarjala z bolniki z urostomo na Kliniki za urologijo UKC Ljubljana, je aktivno sodelovala pri organizaciji in izvedbi obeh tečajev. Seveda ne gre brez poudarjanja vloge in prizadevanj medicinskih sester, ki so obravnavi bolnikov s stomo namenjale veliko svojega dela in tudi prostega časa (Marija Smolič, Lea Zver in kasneje tudi Renata Batas). Znatno vlogo je imela tudi stomistka in socialna delavka v UKC Ljubljana Kristina Rešek, ki je bolnikom v razgovorih nudila pred- in pooperativno psihosocialno podporo.

SEKCIJA MEDICINSKIH SESTER ZA ZDRAVSTVENO NEGO STOM IN PRIZADEVANJA ZA UVELJAVITEV ENTEROSTOMALNE TERAPIJE V SLOVENIJI (1991-1994)

Leta 1991 se je Sekcija medicinskih sester za nego stom preimenovala v Sekcijo medicinskih sester za zdravstveno nego stom. Prvo predsednico sekcije Darinko Klemenc sem nasledila Metka Zima in pozornost delovanja sekcije ponovno usmerila v možnost izobraževanja ET v Sloveniji. Na pobudo Prilly Stevens, predsednice izobraževalnega odbora pri WCET, smo na izvršilnem odboru sekcije sprejeli odločitev, da izšolamo prvih pet ET doma.

Slika 1: WCET kongres, Lyon 1992 (od leve proti desni): Prilly Stevens in Metka Zima (Vir: osebni arhiv Metka Zima)

Smernice za izobraževanje prvih ET v Sloveniji so bile povzete iz smernic WCET-a in programa izobraževanja, izdelanega v Sloveniji. Osnovna naloga izšolanih ET je bila zdravstvena nega bolnikov z različnimi vrstami stom, fistul, drenažnih ran, dekubitusov in

inkontinence. Izobraževanja je trajalo 8 tednov ali 320 ur teoretičnega in praktičnega dela, vpisali pa so se lahko kandidati, ki so zaključili šolo za višjo medicinsko sestro z vsaj dvema letoma prakse. Odločili smo se, da mora pet medicinskih sester, ki so opravile oba teoretična tečaja ter se najdlje usposabljalje ob delu z bolniki s stomo, za pridobitev naziva opraviti še 100 ur praktičnega dela z bolniki v bolnišnici in na terenu. Za diplome so morale izdelati seminarsko nalogo študijskega primera in opraviti preizkus znanja. Koordinator izobraževanja je bil mag. Pavle Košorok, mentorica in vodja praktičnega dela tečaja pa Metka Zima. Izobraževanje je potekalo pod pokroviteljstvom Kirurške službe UKC Ljubljana, kandidatke pa so si pridobile funkcionalno znanje.

Slika 2: Prvih pet ET (od leve proti desni): Marija Smolič, Loredana Makovec, Božica Hribar, Renata Batas, Darinka Klemenc, Metka Zima in Pavle Košorok (Vir: Renata Batas)

20. marca 1992 so diplomo ET pridobile: Darinka Klemenc z Urološke klinike UKC Ljubljana, Loredana Makovec iz patronažne službe Zdravstvenega doma Koper, Marija Smolič in Renata Batas s Kirurške gastroenterološke klinike UKC Ljubljana in Božica Hribar s Kirurškega oddelka Splošne bolnice Trbovlje.

Slika 3: Diploma (Vir: Renata Batas)

Julija 1992 je bil program izobraževanja ET Slovenije predstavljen na 9. kongresu WCET v Lyonu v Franciji in 13. septembra 1992 tudi uradno priznan na izobraževalnem odboru WCET-a. Pod predsedstvom Prilly Stevens je bilo potrjeno, da lahko prvih pet usposobljenih diplomantk opravlja samostojno delo ET in izobražuje medicinske sestre v katerikoli državi članici WCET-a.

Slika 4: WCET kongres, Lyon 1992 (od leve proti desni): Pavle Košorok, Norma Gill, Metka Zima, Marylyn McManus, Suzana Majcen Dvoršak (Vir: osebni arhiv Metka Zima)

Leta 1992 je mag. Košorok uspešno zagovarjal doktorat znanosti iz enterostomalne terapije, leta 1993 je izdal učbenik za bolnike z izpeljanim črevesom, njihove svojce in negovalce (Košorok, 1993). Leta 1993 sem pripravila in izdala priročnik s strokovnimi smernicami in standardi za medicinske sestre za nego stom z naslovom Vloga medicinske sestre enterostomalne terapevtke (Zima, 1993).

Usposobljene enterostomalne terapevtke kljub izobraževanju nismo imele možnosti niti posluha vodilnih, da bi delo opravljale samostojno, ampak smo ob delu na oddelku prevzemale še dodatno delo nege in vzgoje bolnikov s stomo. V okviru sekcije smo organizirali razširjen odbor, v katerega so bili vključeni tudi predstavniki bolnišnic, zdravstvenih domov, domov za ostarele in Zdravilišča Rogaška Slatina, prek katerega smo ugotavljali potrebe in napredek pri obravnavi bolnikov s stomami. S krajšimi predavanji in praktičnim prikazom nege stom smo medicinske sestre usposabljali za delo z bolniki.

Leta 1992 je bilo ustanovljeno INKO društvo, združenje oseb z inkontinenco, kjer sta aktivno delovali Marija Smolič in Darinka Klemenc. V letih 1992–1993 so si glavna sestra UKC Ljubljana Polona Zupančič, kirurg dr. Pavle Košorok in predsednica sekcije Metka Zima aktivno in intenzivno prizadevali za pridobitev statusa in naziva ET, ter za ustanovitev samostojne svetovalne službe v UKC Ljubljana. Po pridobitvi certifikata WCET-a smo vlogo za priznanje naziva in statusa ET naslovili na Ministrstvo za zdravstvo, družino in socialno varstvo Republike Slovenije. Od tam je bila vloga predana na Razširjeni strokovni kolegij za nego in oskrbo, ki je imenoval Komisijo za področje vzgoje in izobraževanja. Ta nam je posredovala mnenje, da podpira našo specializacijo, vendar naj bi bil program izobraževanja ET prekratek in ga ni bilo mogoče opredeliti kot podiplomski študij. Za naziv bi bilo program potrebno razširiti na 750–900 ur in ga posredovati na Ministrstvo za izobraževanje, ki je edino pristojno za uvedbo novega naziva ET. To je pomenilo, da bi bilo potrebno šolanje ET v trajanju enega leta izpeljati preko Višje šole za zdravstvene delavce. Zaradi formalnih zahtev, da se izobraževanje izpelje preko šole, v izvršilnem odboru sekcije ni bilo soglasja za izvedbo postopka pridobitve naziva. Ker je bila tudi v svetu uveljavljena praksa, da se takšno izobraževanje izvaja v okviru oddelkov, ki tak kader potrebujejo, smo tudi prvo šolanje izpeljali v okviru Kirurške službe UKC Ljubljana kot funkcionalno izobraževanje.

Kljub našim prizadevanjem za ureditev statusa ET in potrebam pacientov smo izobražene ET še vedno opravljale delo v bolnišnicah kot dodatno delo, skrb za nego in oskrbo bolnikov s stomami pa je bila odvisna od časa, ki smo jim ga lahko namenjale v okviru svojih rednih delovnih obvez. Po odpustu so bili bolniki prepuščeni izkušnjam patronažnih medicinskih sester in nasvetom ILCO društva, če so bili vključeni vanj. A pacienti po odpustu niso potrebovali le nameščanja pripomočka, temveč tudi svetovanje za kakovostno življenje s stomo, vključevanje v domače okolje, delo, družino in spolnost. O tovrstnih težavah so se lahko pogovorili s stomistko Kristino Rešek v stoma posvetovalnici v Ljubljani, kjer so pogosto iskali tudi pomoč pri reševanju težav, ki jih ni bilo mogoče rešiti samo s pogovorom.

Za razširitev dejavnosti je bilo leta 1994 ustanovljeno zasebno podjetje za nego in pomoč stomistom na domu za območje celotne Slovenije, katerega cilj je bil omogočiti, da bolniki s stomo po operaciji v svojem domačem okolju ponovno čim bolj sproščeno zaživijo. Podjetje je bilo ustanovljeno s pomočjo izkušenj in dobrih praks iz tujine, kjer je že bila, ob sodelovanju enterostomalnih terapevtov, kirurgov in drugih zdravstvenih delavcev izven bolnišnice, ki so poskrbeli za dobro rehabilitacijo stomistov, zagotovljena kontinuiteta zdravstvene nege bolnikov. Med prvimi zaposlenimi so bile: Loredana Makovec, Suzana Majcen-Dvoršak in Metka Zima, usposobljene enterostomalne terapevtke z veliko izkušnjami pri delu. Na razpolago smo imele široko paleto pripomočkov, zato smo lahko reševale najrazličnejše negovalne zaplete. Za svoje strokovno delo smo si pridobile dovoljenje Zbornice zdravstvene nege z vpisom v register zasebnih delavcev v zdravstveni negi. Ko so pacienti potrebovali pomoč, so nas lahko poklicali na lastno željo, za kar je bilo izdelanih tudi več pisnih navodil za nego in oskrbo stome. S predavanji in svetovanji smo sodelovale z zdravstvenimi ustanovami po celotni Sloveniji in društvom ILCO.

ZAKLJUČEK

Ugotavljam, da po 30 letih od ustanovitve sekcije za nego stom in 25 letih od prvih izšolanih enterostomalnih terapevtov pri nas, navkljub velikemu številu usposobljenih enterostomalnih terapevtov, le-ti delo še vedno opravljajo poleg svojega rednega dela. V slovenskih javnih zdravstvenih ustanovah imamo danes samo tri samostojne svetovalne službe s področja enterostomalne terapije, ki pa ne zagotavljajo

potrebne celostne oskrbe pacienta, za kar še vedno poleg svojega rednega dela skrbijo enterostomalni terapevti ali medicinske sestre na bolnišničnih oddelkih ali v patronažni dejavnosti. Glede na krajšanje ležalne dobe v bolnišnicah in obremenjenih zdravstvenih delavcih bi si bilo nujno zastaviti cilj, da ponovno organiziramo način pristopa do pacientov. Sekcija medicinskih sester v enterostomalni terapiji, kot se danes imenuje, je aktivna doma in v tujini, primanjkuje pa ji vizije in entuziazma za ureditev statusa enterostomalnega terapevta, ki mora prevzeti odgovornost za popolno oskrbo pacienta in ljudi s stomo.

VIRI

- Zima M. *Osebni arhiv* (zapisniki sestankov izvršilnega odbora sekcije medicinskih sester za nego stom 8. 11. 1991–27. 9. 1993; dopisi, pisma).
- Košorok P., 1993. *Živeti sproščeno: učbenik za bolnike z izpeljanim črevesom, njihove svojce in negovalce*. Ljubljana: ILCO Slovenija.
- Zima M., 1993. *Vloga medicinske sestre enterostomalne terapevte*. Ljubljana: samozaložba.

30 LET
YEARS

**SPOMINI DRUGE V TUJINI
ŠOLANE ENTEROSTOMALNE
TERAPEVTKE**

Lea Zver

Na Kliniki za abdominalno kirurgijo v UKC v Ljubljani, kjer sem bila pred več kot tridesetimi leti zaposlena, je bilo veliko pacientov, ki so bili operirani na črevesju, pri katerih je bilo pri operaciji potrebno narediti črevesno stomo. Potreba po strokovni pred in pooperativni negi pri pacientih s stomo je bila velika.

Moja kolegica na Kliniki za abdominalno kirurgijo Metka Zima, ki je v Clevelandu v ZDA prva zaključila šolanje za enterostomalno terapevtko, priznано pri WCET, je takrat zapustila UKC v Ljubljani, se preselila v Mojstrano in začela službovati v Bolnišnici Jesenice.

Prof. dr. Stane Repše, odličen kirurg z velikim poslušom za potrebe pacientov s stomo, mi je takrat predlagal 10 tedensko šolanje, priznано pri WCET, v ZR Nemčiji v Stadtische Kliniken v Duisburgu. Še vedno se spominim takratnih občutkov, ki so me prevevali. Bila sem vesela in ponosna, da so me sodelavci na kliniki izbrali in podprli. Ker pa sem imela doma petletnega sina, si nisem predstavljala, kako bom lahko preživela 10 tednov v tujini brez družine.

Marca 1985 sem v Duisburgu diplomirala in dobila naziv enterostomalna terapevтка. Šolanje je bilo zelo kakovostno. Veliko sem se naučila in spoznala, kako zelo široko je področje enterostomalne terapije in kako nujno potrebni so strokovnjaki na tem področju.

Kmalu po moji vrnitvi smo leta 1990 v okviru Kirurške klinike in v sodelovanju s Klinikom za abdominalno kirurgijo v UKC v Ljubljani organizirali dvotedenski tečaj iz enterostomalne terapije, prvi v takratni Jugoslaviji, ki se ga je udeležilo 25 medicinskih sester. Bila sem tudi vodja tega tečaja. Vsi smo bili zelo motivirani in se maksimalno trudili v danih okoliščinah. Z znanjem, ki smo si ga pridobili, smo se zavedali nujnosti večjega števila enterostomalnih terapevtov.

Kmalu za tem sta šli v tujino na šolanje še dve kolegici Alenka Krist in Darinka Klemenc in leta 1987 smo pri Zvezi društev medicinskih sester Slovenije ustanovili Sekcijo za zdravstveno nego stom, kasneje preimenovano v Sekcijo medicinskih sester v enterostomalni terapiji. Od takrat pa do danes se je v UKC v Ljubljani izšolalo 91 enterostomalnih terapevtk.

Zelo prijateljsko in pozitivno vzdušje je vladalo med nami. Z velikim veseljem smo poučevali paciente in njihove svojce, katerih zadovoljstvo nas je bogatilo in spodbujalo. Ob podpori sponzorjev smo se udeleževali kongresov WCET, si širili znanja in poučevali tudi kolege v ostalih republikah tedanje Jugoslavije.

Moje aktivno delo kot enterostomalna terapevtka se je leta 1990 začasno prekinilo, ko sem se z družino preselila v tujino. Ko sem se vrnila, sem nadaljevala delo enterostomalne terapevtke v Svetovalni službi zdravstvene nege v UKC Ljubljana, ki pokriva prav to strokovno področje.

Še vedno pa se z velikim veseljem spominjam opisanih začetkov in svojih tesnih sodelavk. Mnoge so postale tudi prijateljice.

30 LET
YEARS

**SEKCIJA MEDICINSKIH SESTER
V ENTEROSTOMALNI
TERAPIJI**

Poslanstvo Sekcije medicinskih sester v enterostomalni terapiji je vzdrževati in razvijati visok strokovni nivo znanja vseh, ki želijo v sekciji sodelovati in delovati. Pogoji za to je stalno in korektno sodelovanje z združevanjem strokovnjakov doma in v tujini ter vzpostavljanje korektnih in učinkovitih odnosov z vsemi združenji pacientov ali strokovnjakov doma in v tujini, katerih interesi so usmerjeni v dobrobit pacienta z rano, stomo ali inkontinenco.

Sekcija je v Sloveniji nosilka razvoja stroke enterostomalne terapije. Prioritetna skrb sekcije je, da informira in uči vse udeležence zdravstvene nege, ki se pri svojem delu srečujejo s pacientom s stomo, postopkov in posegov, ki bodo pacientu omogočili kakovostno življenje s stomo, rano ali inkontinenco. Strokovnjake s področja enterostomalne terapije, pa obvešča o novostih iz sveta in Evrope. Sekcija skrbi za stalen kontakt in povezovanje pacientov, združenih v nevladna združenja ter enterostomalnih terapevtov, tako da ustvarja lojalen, korekten in strokovno podkovan odnos.

Sekcija medicinskih sester v enterostomalni terapiji ima izvršilni odbor, ki ga sestavljajo predsednik/ca sekcije in člani/ce izvršilnega odbora (IO). Iz vrst članov/ic IO se naknadno izvoli podpredsednika/co sekcije. Mandat IO traja štiri leta, ki se lahko še enkrat ponovi ob ponovni izvolitvi. Sekcija ima izbrano/ega mednarodno/ega delegata/tko, ki zastopa enterostomalne terapevte Slovenije v Svetovnem združenju enterostomalnih terapevtov WCET.

LOGOTIP

Sliki 5 in 6: Logotip

Avtor logotipa je Luka Klemenc. Štiriperesna zlata deteljica v roki pomeni držati srečo v roki in simbolizira ozdravitev in rehabilitacijo ob pomoči enterostomalnih terapevtk tako v bolnišnici kot v domačem okolju. Pacient, ki so mu naredili stomo zaradi rakavega obolenja črevesja, mehurja ali pa kronično vnetne črevesne bolezni, je po posegu, če je ta bil pravočasen in uspešen, tako rekoč ozdravljen. Z razvojem enterostomalne terapije je prišlo do napredka tudi na področju zdravstvene nege in oskrbe pacientov z rano, inkontinenco, fistulo. Vse to je omogočilo zagotavljanje večje kakovosti pri zdravstveni negi in oskrbi teh pacientov in ne nazadnje večjo kakovost njihovega življenja.

PREDSEDNICE V ČASU DELOVANJA STROKOVNE SEKCIJE

Darinka Klemenc
dipl. m. s., ET
(1987–1991)

Metka Zima
viš. med. ses., ET
(1991–1994)

Alenka Šau
viš. med. ses., ET
(1994–1995)

Marija Smolič
viš. med. ses., ET,
spec. patr. zdrav. nege
(1995–1999)

Marta Gantar
viš. med. ses., ET
(1999–2003)

Dragica Tomc
viš. med. ses., ET
(2003–2007)

mag. **Tamara Štemberger Kolnik**
dipl. m. s., ET
(2007–2016)

Renata Batas
dipl. m. s., ET
(2016–2020)

(Vir: Arhiv Sekcije medicinskih sester v enterostomalni terapiji in Renata Batas)

Slika 7: IO sekcije (od leve proti desni): Vanja Vilar, viš. med. ses., dipl. ekon., ET; Dragica Jošar, dipl. m. s., ET; predsednica sekcije Renata Batas, dipl. m. s., ET; Mojca Pfajfar, dipl. m. s., ET; Robertina Benkovič, dipl. m. s., univ. dipl. org., ET in podpredsednica sekcije Ines Prodan, dipl. m. s., ET (Vir: Renata Batas).

30^{LET}
YEARS

**SPOMINI PREDSEDNIC SEKCIJE
MEDICINSKIH SESTER V
ENTEROSTOMALNI TERAPIJI**

30^{LET}
YEARS

**SPOMINI PRVE PREDSEDNICE
STROKOVNE SEKCIJE**

Darinka Klemenc

Slika 8: Skupaj v znanju in druženju (2011): od leve proti desni: Darinka Klemenc, mag. Tamara Štemberger Kolnik, Nika Škrabl, Suzana Majcen Dvoršak (Vir: Darinka Klemenc)

V prispevku se omejujem pretežno na ustanovitev in začetke delovanja Sekcije za zdravstveno nego stom, kasneje preimenovano v Sekcijo medicinskih sester v enterostomalni terapiji (prvi mandat) in ne na začetke enterostomalne terapije kot take, ki se je začela z zdravnikom Pavlom Košorokom in medicinsko sestro Metko Zima (1980), za njo pa je nadaljevala Lea Zver (1985); obe sta bili izšolani v tujini. Prvih pet doma šolanih enterostomalnih terapevtk imamo v Sloveniji od leta 1992. To smo bile: Renata Batas, Boža Hribar, Darinka Klemenc, Loredana Makovec in Marija Smolič. K ustanovitvi strokovne sekcije pri Zvezi društev medicinskih sester Slovenije smo pristopili, ko sva se iz Anglije s krajšega tečaja enterostomalne terapije vrnili Alenka Krist in Darinka Klemenc leta 1987.

Področje enterostomalne terapije (ET) je bilo na Urološki kliniki v UKC Ljubljana, kjer sem bila zaposlena od leta 1974 do 1993 (ko sem prevzela koordiniranje specialistične ambulantne dejavnosti na Polikliniki in v bistvu v celotnem UKC), vseskozi del zdravstvene nege pacientov z obolenji urotrakta: pred in pooperativna zdravstvena nega

po različnih uroloških operacijah, katerih izhod so bile urostome (mokre ali suhe), nefro-, cistostome, intermitentne čiste (samo) kateterizacije, srečevali smo se tudi z različnimi vrstami ran, fistul itd. Tako se je vedno bolj kazala potreba po posebej šolanih in usposobljenih medicinskih sestrah tudi na urologiji. Nekajkrat smo na oddelek poklicali Metko Zima, ki je bila prva šolana enterostomalna terapevtka v UKC Ljubljana. V bistvu je šlo za pomoč pri oskrbi posameznih pacientih s stomami, bolj poglobljeno pa področja zdravstvene nege na oddelku nismo sistematično razvijali. Nato je Metka Zima odšla v jeseniško bolnišnico in leta 1984 so na abdominalni kirurgiji dobili prav tako v tujini šolano Leo Zver, v Dusburgu v Nemčiji. Z njo smo začeli poglobljeno in bolj intenzivno sodelovati, pojavljale so se tudi vabila na različna predavanja, ki sva jih z Leo večkrat realizirali (Ljubljana, Zagreb, Beograd).

Moja kariera enterostomalne terapevtke (ET) se je začela z enim samim klicem na tel. številko 32 - 15, v timu 3 na urološkem oddelku A, kjer sem opravljala delo timske medicinske sestre in občasno nadzorne, če je bilo potrebno zamenjati kolegico v timu 1 ali 2. Leta 1974 sem bila sprejeta na urološki oddelek kot tretja višja medicinska sestra, vse drugo so bile kolegice in kolegi s srednjo zdravstveno šolo, s katerimi smo se odlično razumeli, si pomagali, tudi z zdravniki in timsko delo je živelo v polnosti, bistveno bolje kot danes, škoda.

Usodni klic iz pritličja je sporočal, naj se zglasim na otroški kirurgiji pri tedanji glavni medicinski sestri Kirurške klinike Poloni Zupančič; h glavni si bil klican, če si kaj ušpičil ali če je imela kakšno idejo (teh ni bilo malo, bile so za tiste čase – in tudi še za danes – hudo napredne), da bi bil lahko koristen, beri: uporaben za kakšno posebno »misijo«. Po zraku sem letela tja dol in v njeni sobi je že strumno čakala Alenka Krist, njena tedanja in kasnejša pomočnica za pedagoško dejavnost (ko je postala Polona Zupančič glavna medicinska sestra celotnega UKC). Ko sta me posedli, sem dobila v roke angleški tekst. »No, tole preberite naglas in povejte, kaj razumete«. Ojoj, prejoj. Saj sem znala nekaj angleščine, v gimnaziji mi je šla dobro, a bila sem čisto preč od tega šoka, ne toliko od teksta kot od situacije same. »No, za silo bo. Z Alenko bosta šli v Anglijo na tečaj stomaterapije, ne bo za dolgo, bo pa koristno za kirurgijo, smo dobili možnost, da dve pošljemo«. OK. In sva šli. In po 14 dnevih, treh tednih, ne vem točno, sva dne 28. 6. 1987 prejeli certifikat od English National Board for Nursing and Midwifery, potrdilo o krajšem (ne pravem, priznanem od WCET). Stanovali sva pri

angleški družini v okolici Wimbledonu: avto pred hišo, košenje trave ob petkih, sinova igrala na klavir med večerjo, mati učiteljica zemljepisa in prostovoljka. Nekega dne naju je gospa vprašala, če je Dubrovnik glavno mesto Jugoslavije. Hic. Junij 1987 je bil v Angliji tako vroč kot naš tečaj, kjer me je prvi teden bolela glava od angleščine, potem pa sem padla v sceno: intenzivna predavanja v Royal Marsden Hospital praksa pa St Thomas' Hospital in Middlesex Hospital. Edina nočna mora mi je bil transport s podzemno železnico, kako najti te bolnišnice. Na koncu nas je presenetila Mave Salter, ena ključnih organizatoric in predavateljic v tej šoli (pri nas imamo po zaslugi Majde Šlajmer Japelj prevedeno njeno knjigo »Spremenjena podoba telesa«, ki nam je podelila certifikate, zraven pa knjižico »Živeti z ileostomo«. Napisala jo je sama, ker je imela tudi ona ileostomo, a nam tega vse dni ni povedala. Moje šolanje za ET tu ni bilo končano, saj naziv pripada tistim, ki naredijo tečaj, ki je potrjen s strani Svetovnega združenja enterostomalnih terapevtov WCET in je daljši (več tednov). Tako se bila v skupini prvih petih kolegic, ki smo doma dokončale šolanje za ET.

Ko sva se z Alenko Krist vrnila iz Anglije, nama je Polona Zupančič predlagala, da ustanovimo strokovno sekcijo. In smo jo. Preklicala sem vseslovenske bolnišnice, kjer so imeli paciente s stomami. Ljubezniv odziv kolegic je pripomogel, da smo hitro zbrali potrebno število podpisov – pobud za ustanovitev strokovne sekcije. Prvo srečanje smo organizirali v UKC Ljubljana v eni od velikih predavalnic (udeležba je bila za prvič presenetljivo dobra), saj je bilo treba pobudo podpisati osebno, ne spomnim pa se, koliko podpisov je bilo tedaj potrebnih za ustanovitev sekcije. Se pa živo spomnim nekaterih obrazov kolegic, ki so navdušeno podpirale našo idejo, recimo Ane Perše iz Slovenj Gradca, Štefke Koderman z Onkološkega inštituta, Marije Smolič (tedaj še iz UKC Ljubljana, kasneje je vsa desetletja odlično pokrivala patronažo). Večino imen sem žal pozabila, naj mi bo oproščeno.

Pri pregledu zgodovinskih virov je nastalo nekaj nejasnosti pri točnem datumu ustanovitve strokovne sekcije (glej besedilo v nadaljevanju). So pa v prispevku navedena dejstva, kako smo pravzaprav začeli organizirano delovati. Res pa, da ustanavljanje strokovnih sekcij ni bila naloga ljubljanskega društva; v našem primeru je šlo verjetno za strokovni dogodek, potem pa smo se obrnili na pravi naslov Zveze društev. Leta 1988 sem v Zdravstvenem obzorniku v »Poročilu in planu Sekcije medicinskih sester za nego stom« zapisala: »20. novembra

1987 je bila ustanovljena Sekcija medicinskih sester za nego stome. Ob tej priložnosti se zahvaljujemo Društvu medicinskih sester Slovenije, posebno Društvu medicinskih sester Ljubljana, ki nam je omogočilo to ustanovitev v okviru rednega strokovnega srečanja. Posebna zahvala velja višji medicinski sestri Duški Vreg (tedanja predsednica ljubljanskega društva, op. avtorice). Že nekaj let smo medicinske sestre, ne samo v UKC Ljubljana, temveč po vsej Sloveniji, čutile potrebo po ustanovitvi take sekcije, saj je nega stome pri nas dokaj nerazvito področje nege bolnika in si vsaka medicinska sestra, ki se sreča s stomo, pomaga, kot ve in zna. Najbolj problematična je nabava pripomočkov, za katere vemo, da so vsi iz uvoza. Ko se je nekaj medicinskih sester izšolalo za stomaterapevke v tujini, je ta potreba po enotni negi stome postala še toliko večja, saj želimo svoje znanje in izkušnje posredovati še drugim. Ugotovili smo, da praktično ni bolnišnice v Sloveniji, zdravstvenega doma, patronažne enote ali doma upokojencev, kjer se ne bi vsaj občasno srečevali s stomo in da so tudi povsod medicinske sestre, ki bi se rade v tej smeri dodatno izobrazile. To je dokazala tudi številčna udeležba, in anketa na zgoraj omenjenem predavanju v okviru Društva medicinskih sester v Ljubljani, saj so bile vse teme posvečene negi stome. Predavanje je začel mag. Košorok, nadaljeval dr. Žakelj (o enterostomah), dr. Mihelič (o urostomah), medicinski sestri Zver in Klemenc sta vsaka za svoje področje razložili nego abdominalne oziroma urostome, Baštič Pavlovčič nego onkoloških bolnikov s stomo, Smolič probleme patronažne službe, Krist o negi pediatričnega bolnika in opisala šolanje v Angliji. Sledil je video o negi stome... Dogovorili smo se za nabavo literature o negi stome (brošure) za paciente, povabljeni smo v Zagreb in Beograd, da bi pripravile predavanje... (povzeto po Klemenc, 1998).

Najbolj pravilni datum o ustanovitvi strokovne sekcije (tudi po konzultaciji s pravnikom Zbornice – Zveze) zasledimo v zapisniku 5. seje predsedstva in nadzornega odbora Zveze društev medicinskih sester Slovenije v sklepu z dne 18. 11. 1987 (datum zapisnika), seja je bila 11. 11. 1987, torej na dan oblikovanja sklepa o ustanovitvi, glej spodaj.

ZVEZA DRUŠTEV MEDICINSKIH
SESTER SLOVENIJE
Ljubljana, Vidovdanska 9

Datum: 18.11.1987

Z A P I S N I K

5. redne seje predsedstva in nadzornega odbora Zveze društev medicinskih sester Slovenije (ZMSS), ki je bila 11.11.1987 v prostorih Poslovne skupnosti za zdravstvo Slovenije, Ljubljana, Njegojeva 8.

Prisotni: L. Škerbinek, F. Flavšek, M. Domažnko, N. Velepšič, M. Stopajnik, M. Šipec, M. Bilorecovič, A. Fazerino, N. Mlakar, M. Čop, M. Elišar, D. Vrež, B. Kokeza, B. Fileš, L. Minin, G. Steršaj, D. Burn, Sondič, J. Španžel, J. Goltes, M. Škofic, I. Uršar, I. Balkovec, P. Marže, C. Zaloker, E. Hajerič, F. Pipuš, V. Spindler, V. Nucura, M. Milošević, D. Radičević, B. Vuga, V. Grbec, N. Šlejnar-Japelj, M. Gorše, A. Krist, D. Klemenč.

Opravičili: O. Rezman, T. Krašovec, V. Kunstek-Pretner, A. Lišen, V. Turk, A. Vračko, D. Feternejd, B. Podboj, M. Ban, O. Koblar, L. Tekauc, V. Rešar.

Sejo je vodila L. Škerbinek.

Sprejet je bil naslednji dnevni red:

1. Pregled sklepov 4. seje predsedstva z dne 17.6.87
2. Poročilo odbora za izbiro nagrejenecv
3. Usmutek predloga sprememb statuta ZMSS
4. Rebalans finančnega načrta za leto 1987 in finančno poročilo za I-VI 1987
5. Tekoče zadeve
6. Hsano

Ad 1

Pregled sklepov 4. seje predsedstva je podala L. Škerbinek.

- Članici iniciativnega odbora za ustanovitev sekcije za zdravstveno nego stoma Derinka Klemenč in Alenka Krist sta predsedstvu predstavili delo medicinskih sester na tem področju ter utemeljili potrebo po ustanovitvi sekcije.

SKLEP: Predsedstvo ZMSS potrjuje ustanovitev Sekcije za zdravstveno nego stoma.

Slike 8, 10 in 11: Zapisnik

V tistih časih ni bilo praktično nobene literature, težko so se dobili pripomočki, bili so zelo dragi, ljudje so jih morali kupovati za devize v tujini. Bile so to tudi žalostne zgodbe, ko so sinu ene od pok. stomistk na meji zasegli nemške marke in je prijel domov brez materialov za svojo mamo, ob tem da so devize ljudje drago kupovali.

Ko smo bile preko ene od firm, ki so distribuirale te pripomočke, leta 1987 ali 1988 objavljene v Poreč, da predstavimo vsaka svoje

strokovno področje (Lea Zver zdravstveno nego pacienta s črevesno stomo, Alenka Krist z otroško, Marija Smolič področje patronaže in Darinka Klemenc z urostomo), smo doživeli drugo presenečenje. Poleg kirurgov iz bivše skupne države ni teh področij nihče predaval; tako smo po splošnem začudenju, kaj tam delamo medicinske sestre, kaj šele predavamo kirurgom, na koncu požele velike aplavze, saj so nekateri prvič slišali za področje enterostomalne trapije. Kar je bilo tedaj resnično zaskrbljujoče, je bilo popolno pomanjkanje materialov za oskrbo stomistov po vseh republikah bivše države, v Sloveniji smo bili zaradi bližine meje z Italijo na boljšem.

Nekaj dni po ustanovitvi strokovne sekcije (25. 11. 1987) sem bila kot predsednica sekcije poslana na skupščino Zdravstvene skupnosti Slovenije (morda je to danes Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije) na Miklošičevo 24 (bilo je izredno grdo vreme, dež ali sneg, jaz pa v kavbojkah, gumijastih škornjih in športni jakni), kjer sem morala prisotne prepričati, zakaj ljudje s stomo potrebujejo poleg osnovnih samolepilnih stoma vrečk še podlogo in pasto.

Tako smo uspeli s »spremembo pravilnika o nabavi ortopedskih pripomočkov njihov seznam razširiti od prejšnjih 130 vrečk tudi na 130 pripadajočih podlog, 5 kom past in 2 kom praškov« (povzeto po Klemenc, 1988-1).

Delo v strokovni sekciji se je tako začelo. V načrt za leto 1988 (Klemenc) smo zapisali dvoje srečanj: junija »Nego stome v kirurških bolnišnicah po Sloveniji« in novembra »Nego urostome, ileostome, kolostome, otroške stome, fistul«. Velikopotezni načrti. V skupnem programu potem za to leto beremo načrt dela: 17. junij 1988: UKC Ljubljana: Nega bolnika v kirurških bolnišnicah v Sloveniji in oktober 1988: UKC Ljubljana: Nega kolostome, seminar je bil nato izveden 26. oktobra (podpisana pod programe: Darinka Klemenc, Urološka klinika Ljubljana (1988-2). Navajam tudi svoj podpis, ker tedaj nismo dobro ločevali med delovanjem v stroki na kliniki in delovanjem v drugi organizaciji – sekciji oz. Zvezi društev.

Malo pred ustanovitvijo strokovne sekcije smo bili aktivni tudi pri ustanavljanju **Društva bolnikov s stomo ILCO**, ki je imelo sedež v Mariboru. Spomin sega v priprave in na obisk pri Nevenki Gračner - pobudnici društva. Spet zelo grdo vreme, ko smo z Marijo Smolič in

pok. psihologinjo, tudi stomistko, Marjo Strojin sestankovali pri Nevenki Gračner – morda kar doma. Mesec dni po ustanovitvi naše strokovne sekcije je bilo tako ustanovljeno še društvo stomistov. Z Nevenko Gračner sva se prvič »srečali« v reviji »Naša žena«, ko je pisala o tegobah ljudi s stomo, jaz pa odgovarjala, da imamo v državi že usposobljene medicinske sestre – ET. Ali kot sem zapisala v isti številki Zdravstvenega obzornika, kot smo objavili poročilo za 1987 in plan za 1988: »O bolnikih s stomami in njihovih problemih doslej nismo veliko javno govorili, čeprav delajo naši zdravniki stome že dolgo. Bolniki so razkropljeni po vsej Sloveniji, saj skoraj ni slovenske kirurške bolnišnice, kjer ne bi delali takšnih operacij. Bolniki iz Zagreba in Beograda imajo že nekaj časa svoja kluba, ki jima predsedujeta bolnici Marija Kavšek (Zagreb) in Mira Kokanović (Beograd)«. In nadalje: »Tudi v Sloveniji je zelo veliko bolnikov s tako ali drugačno vrsto stome. V želji, da bi se ti bolniki med seboj spoznali, razkrili svojo tako imenovano »sramoto« ter okolico in družbo nasploh opozorili na nerešljiv problem nabave pripomočkov, so 22. decembra 1987 v Mariboru ustanovili svoje društvo ILCO... Društvu predseduje tovarišica Nevenka Gračner, ki je po težkih bojih z birokracijo le uspela ustanoviti to društvo. Dragocena zaveznika teh bolnikov sta tudi dr. France Grandovec, kirurg iz mariborske bolnišnice, in višja medicinska sestra in sociologinja Majda Šlajmer Japelj, predstojnica jugoslovanskega kolaborativnega centra Svetovne zdravstvene organizacije« (Klemenc, 1988).

V letu 1989 smo v strokovni sekciji v Koledar strokovnih srečanj Zveze društev medicinskih sester Slovenije zapisali, da bomo imeli 19. maja 1. seminar z naslovom: Nega bolnika z ileostomo (podpisana D. Klemenc, Urološka klinika) (1989). Obvestila o drugem letnem seminarju v letu ni zaslediti. Morda je bilo, a ni zapisano v Zdravstvenem obzorniku, drugih virov ni na voljo.

Poročilo o delovanju sekcije za nego stom v letu 1990 obsega veliko aktivnosti, vezanih na prve aktivnosti izobraževanja, ali kot smo zapisali: »Začelo se je v februarju, ko lahko rečemo, da smo naredili največ v zgodovini slovenske (da ne rečemo jugoslovanske) stomatoterapije. S ponosom lahko povemo, da smo organizirale prvi tečaj za nego stom pri nas. Od 26. februarja do 10. marca 1990 smo uspeli »spraviti pod streho« štirinajstdnevni intenzivni tečaj o negi stome v UKC Ljubljana, ki se ga je udeležilo 18 slušateljic. V tem letu je navedenih še veliko drugih aktivnosti, od sodelovanja na XXVI. podiplomskem tečaju iz kirurgije za

zdravnike splošne medicine (Zver, Klemenc), 30. marca je bilo strokovno srečanje sekcije v UKC Ljubljana (Nega urološkega bolnika z izpeljavo seča, zdravljenje in pripomočki), v okviru Gerontološkega društva sta sodelovala prof. dr. J. Janež in D. Klemenc, članice sekcije so se udeležile izobraževanja v Gradzu v okviru ene od firm, razmišljali smo že o »pravi šoli za stomaterapevte pri nas, ker bomo sicer popolnoma zaostali, v kolikor že nismo, za vsem razvitim in nerazvitim svetom, Že sedaj smo praktično na samem repu spiska držav, ki te šole nimajo« (Klemenc, 1991). Aktivno smo se udeležili jugoslovanskega srečanja v okviru ene od firm na Ohridu. 20. decembra je bil v okviru sekcije organiziran seminar na temo »Psihološkega pristopa k bolniku s stomo« (Strojin, Klevišar), zadnji pa je odpadel zaradi pomanjkanja časa. Posebej smo sodelovali z bolnišnico Novo mesto (12. decembra), kjer je Marta Gantar poskrbela za dobro obiskano strokovno srečanje v bolnišnici (Klemenc, Rešek), in v letu 1992 (23. januarja) za tradicionalno srečanje stomistov.

V razpoložljivih virih je mogoče najti še napovednik strokovnih srečanj sekcije za leto 1991, in sicer: 1. seminar: maj Rogaška Slatina: Seksualna problematika bolnikov s stomo in 2. tečaj (?): marec UKC Ljubljana: Nega bolnikov s stomo (Zveza, 1991). Leta 1991 se je iztekel tudi moj mandat predsednikovanja strokovni sekciji, ki jo je za mano prevzela Metka Zima. Postavljeni so bili temelji in tudi že vsi nastavki za »pravo šolo enterostomalne terapije v UKC Ljubljana. Tako smo leta združili oba tečaja, torej 14 dnevnega iz leta 1990, katerega vodja je bila Lea Zver, in onega iz leta 1991 (tritedenskega), katerega vodja sem bila sama. Dodane so bile nekatere vsebine, tudi seminarska naloga in izpit, in prvih pet enterostomalnih terapevtk je bilo tako izšolanih doma; pri izvedbi sta sodelovala tudi Metka Zima in Pavle Košorok, Lea Zver je bila v tem času (po mojem spominu) v tujini.

NAMESTO ZAKLJUČKA

Spominov in anekdot o delu in življenju za enterostomalno terapijo je veliko, vsi niso niti za objavo. Naj spomnim na več udeležb na WCET kongresih, ko smo kolegialno v skupini transportirale izposojeno narodno nošo (hvala, Vanja Vilar) in ko je bilo v Brightonu tako vetrovno in nemogoče, da je teklo ne le od noše, tudi od mene. Ali v Singapurju, ko so zaradi parade zaprli cesto do kongresnega centra, vlaga tam je bila neznosna in spet je iz mene teklo, teklo... Edina rešitev so bili trgovski centri, ohlajeni, me pa opremljene z nekaj denarci, saj so nam

v avionu izgubili vso prtljago in smo tri dni dobivale neko nadomestilo, potem so, žal, kovčki prispeli. V Singapur sem dobila tudi prvo e-pošto od doma (v biznis centru sem se delala pametno, nazadnje so morali pomagali zaposleni), od koder so pisali, da ima naša mačka Suzy doma mikrosporijo in naj se pregledujem, morda jo imam tudi jaz. Ali na Japonskem, ko sem v hotel za rezervacijo javila samo svojo bančno kartico (za štiri osebe), ob koncu ta seveda ni potegnila tolikšne vsote. Obupane in zgrožene smo klicale vsaka svojega moža, in naši moški so istočasno na štirih bankah urejali naše povečane limite, na petek ob treh. In uspeli. Na koncu pa nam je ponudil svojo pomoč (in tudi gotovino, za vsak slučaj, če nas še kaj doleti) prof. dr. Košorok, hvala. Anekdot ob izvedbi 17. Svetovnega kongresa WCET ni konca. Naš slogan pred kongresom je bil: »Kongres bo«. In je bil. Tako kot mnogo tega, kar smo si skupaj zastavili. In skupaj izvedli. Ponavljam že prestan moto (Irene Buček Hajdarevič): »Eden ne naredi skoraj nič, vsi skoraj vse«. In treba je delati s strastjo, dodajam sama. To smo tudi počeli. In počnemo še sedaj. Tudi to knjigo. Bo, Renata in kolegice, monografija bo. Hvala, da sem imela izjemen privilegij in bila del velikega dogajanja na področju enterostomalne terapije, vseh 30, 40 let. Področja, ki smo ga razvijali za paciente in za naš razvoj stroke.

Ob tej priložnosti strokovni sekciji z veseljem predajam tudi vse zgodovinsko gradivo, ki sem ga še hranila v svoji evidenci.

LITERATURA IN VIRI

- Klemenc, D., 1988. *Poročilo in plan sekcije medicinskih sester za nego stome*. Zdravstveni obzornik, 22 (1-2), pp. 115-116.
- Klemenc, D., 1988–1. *V Sloveniji je začelo delovati Društvo bolnikov s stomo*. Zdravstveni obzornik, 22(1-2), pp. 118-119.
- Klemenc, D., 1988-2. *Zveza društev medicinskih sester Slovenije. Koledar strokovnih srečanj v letu 1988*. Zdravstveni obzornik, 22 (1-2), pp. 106-109.
- Klemenc, D., *Poročilo o delovanju sekcije za nego stom v letu 1990*. Zdravstveni obzornik, 25 8(1-2), pp. 119-121.

- Zveza društev medicinskih sester Slovenije. 1989. *Koledar strokovnih srečanj v letu 1989*. Zdravstveni obzornik, 23 (1-2), pp. 100-102.
- Zveza društev medicinskih sester Slovenije. *Načrt seminarjev strokovnih sekcij v letu 1991*. Zdravstveni obzornik, 25 (1-2), pp. 110-111.

30^{LET}
YEARS

**SPOMINI TRETJE PREDSEDNICE
STROKOVNE SEKCIJE**

Alenka Šau

Po zaposlitvi leta 1975 na kirurškem oddelku Splošne bolnišnice Izola (SBI) sem se pri delu srečala s pacienti s stomo (to smo takrat imenovali anus praeter). Negovali smo jih tako, da smo v okolico stome namazali pasto zinci, nato dali veliko plast vatirancev in vse skupaj pričvrstili s trebušnim pasom. Prevezovali smo trikrat dnevno oziroma po navodilih lečečega kirurga. Kaj se je s pacienti dogajalo po odpustu iz bolnišnice, nismo vedeli. Povratne informacije smo dobili le ob njihovi vnovični hospitalizaciji. Nekoč me je za pomoč zaprosila mlada mamica z ileostomo. Šele ob njej sem se seznanila s težavami vnete kože (posebno hudo je bilo poleti), smradom in socialno izolacijo, ki jo je doživljala ob bolezni. Nisem ji znala pomagati.

Kasneje smo se pripravljali na selitev v novo bolnišnico na hrib nad Izolo. Iz centra Izole in bližine morja smo se selili na hrib v nove in moderno opremljene prostore in temu je bilo potrebno prilagoditi organizacijo dela, kadrovske normative, dokumentacijo, dogovoriti povezovanje z ostalimi službami in oddelki. Prezela sem vodenje abdominalnega oddelka in napotena sem bila na oddelek za gastrokirurgijo v UKC Ljubljano z namenom, da si ogledam njihovo organizacijo dela, dokumente, kadrovske normative in pridobim dodatna znanja. Lepo so me sprejeli in bili so mi pripravljene povedati in dati vse, kar me je zanimalo in kar se je med pogovorom izkazalo, da bom potrebovala pri svojem delu. Med tem sem spoznala tudi medicinsko sestro Metko Zima, ki se je takrat ravno vrnila z izobraževanja v tujini. Pokazala mi je pripomočke za nego stome in me poučila o njihovi uporabi. Iz Ljubljane sem se vrnila s torbo dokumentov in kovčkom pripomočkov. Na oddelku sem to zaklenila in na strokovnem sestanku z novostmi seznanila sodelavce (zdravnike in medicinske sestre) ter vodstvo bolnišnice.

Dobro se spominjam tudi dneva, ko sem dobila vabilo na posvet, ki ga je sklicala medicinska sestra Darinka Klemenc. Hitro sem zbrala podatke o bolnikih, ki so bili operirani in so se zdravili v SBI in imeli stomo. S seboj sem vzela pripomočke, ki smo jih takrat uporabljali in so bili na voljo v naših lekarnah. Izbor je bil skromen, saj razen Coloplast samolepilnih vrečk ni bilo na tržišču drugih pripomočkov. Nekaj pripomočkov so mi prinesli tudi pacienti, ki so se z njimi oskrbovali v lekarnah v Trstu. Posveta smo se udeležile medicinske sestre iz vseh slovenskih bolnišnic in po prvih pogovorih se je razvila razprava, ki je odkrila, kaj in kako kdo dela, kaj uporablja in kakšne težave ima pri svojem delu. Darinka Klemenc je pogovor vodila tako, da smo vse začutile, da potrebujemo

dotatna znanja in veščine, ki nam bodo pomagale pri delu in olajšale življenje pacientom. To je bil prvi uvod v organizirano delo in zaradi pravilnega pristopa nas je večina takratnih udeleženk zelo dolgo ostala skupaj in pripomogla k ustanovitvi sekcije. Na tem posvetu smo se tudi dogovorile o organizaciji izobraževanj in srečanj, na katerih bomo izmenjali izkušnje in težave, ki jih imamo pri delu. Seveda so večino začetnega dela opravile medicinske sestre iz Ljubljane. Ostale smo bile zgolj učenke in prenašalke pridobljenega znanja v svoja delavna okolja. Veliko tega izobraževanja in učenja smo opravile preko regijskih društev izven rednega delovnega časa.

Naše znanje se je širilo, povezovati smo se začele s patronažnimi medicinskimi sestrami, učitelji v zdravstvenih šolah in medicinskimi sestrami v domovih upokoјencev. Na predavanja smo poleg zdravnikov začeli vabiti psihologe, proizvajalce medicinskih pripomočkov, farmacevte, fizioterapevte in strokovnjake drugih strok.

Kmalu je na enem izmed srečanj nekdo predlagal ustanovitev sekcije. Ustanovile smo sekcijo. Kaj je res že 30 let od tega? Še danes sem ponosna, da sem bila poleg. Ob tem pa ne smemo pozabiti tudi vloge vodstev bolnišnic in glavnih medicinskih sester bolnišnic in oddelkov. Brez njihove pomoči in razumevanja, predvsem pa pomoči sodelavk, ki so nemalokrat na oddelkih prevzemale naše delo in nas nadomeščale v času odsotnosti, bi marsikatera med nami hitro odnehala.

Ko je bilo delo sekcije že utečeno, je na sekcijem sestanku bila izražena prošnja, naj predsedstvo prevzamem sama. Nekako sem pričakovala, da so kolegice iz UKC Ljubljana že pošteno utrujene, saj so poleg svojega rednega dela opravile še vse delo za sekcijo, vendar sem si vzela čas za premislek. Na poti v Izolo sem razmišljala, kako bom zmogla uskladiti delo mame dveh šoloobveznih otrok, zaposlenega moža in delo vodje oddelka in biti ob tem odsotna zaradi dežurstev. S podporo družine, staršev in sodelavcev v bolnišnici sem na to pristala. Zagotovljeni so mi bili tudi finančna podpora za izobraževanje in odsotnosti. V vlogi predsednice sem sebe vedno videla kot prvo izmed sebi enakih. Delo sem koordinirala, usklajevala termine sestankov in izobraževanj ter vodila razprave in pomagala z nasveti. Moje vodilo in vodilo mojih sodelavk v sekciji pa je vedno bilo, da je pacient center vsega dogajanja, da je on tisti, ki lahko in sme odločati, kaj se bo z njim zgodilo, da sme izbrati pot, po kateri bo hodil, da sme izbrati pripomočke

in ljudi, ki ga bodo na tej poti spremljali. Za tisto obdobje je bilo to zelo napredno, saj nismo več slepo izvajali le naročil, ampak smo spoštovali in spodbujali želje in zahteve pacientov. Za to pa smo potrebovale znanje in veščine, ki so nam pri delu dajale samozavest.

Dela je bilo veliko. Še danes ne vem, kako smo vse to zmogle brez interneta, elektronske pošte, mobilov... Vem le, da smo večino dela opravile izven rednega delovnega časa, zvečer, ko smo spravile otroke spat, ko je bila pomita posoda in zlikano perilo. Za komunikacijo smo uporabljale domače telefone in poštno usluge. Velikokrat sem se v Ljubljano na sestanek IO sekcije odpravila po delu v bolnišnici (takrat je bila avtocesta le od Postojne). Na sestanku smo nato določile program, čas in kraj dogajanja strokovnega srečanja. Razdelile smo si naloge za strokovno pripravo programa in organizacijsko izvedbo. Vse članice IO smo bile pripravljene delati in vesele smo bile, ko so naši enodnevni seminarji bili dobro obiskani in dobro ocenjeni. Takrat smo večino seminarjev in srečanj imeli v Ljubljani.

Začele pa smo se izobraževati tudi v tujini. Sama se obiskovala tečaj v Salisburyu v Angliji. Prevajale smo članke iz tuje literature in začele hoditi na kongrese, ki jih je organiziral WCET. S tem smo širile svoja znanja in dobile napotke za delo vnaprej. Ob vsem delu s pacienti, izobraževanju sebe in sodelavcev, pa se spomnim lepih trenutkov druženja, pogovorov pozno v noč, spoznavanju kolegic iz drugih bolnišnic in strokovnih delavcev drugih panog. Vse to me je bogatilo, širilo moja obzorja in znanja, me naredilo samozavestno in mi omogočilo napredovanje tudi v službi.

Košarkaš Dražen Petrovič je rekel: „Če pri svojem delu ne vzgojiš naslednikov, nisi naredil ničesar“. Da smo delali dobro, se kaže danes. Sekcija deluje, nasledniki so jo strokovno razširili še na druga področja dela. Danes se ne učijo več samo od drugih in iz tuje literature, danes izobražujejo tudi medicinske sestre iz drugih držav. Ponosni moramo biti na prehojeno pot, zanamcem pa želim še veliko uspehov pri njihovem delu, veselje ob uspehih in nagradah, ki pridejo po dobro opravljenem delu.

30^{LET}
YEARS

**SPOMINI ČETRTE PREDSEDNICE
STROKOVNE SEKCIJE**

Marija Smolič

Že trideset let!? Ali šele trideset let? Kakor se vzame. Film se mi zavrti nazaj na prva leta moje poklicne poti medicinske sestre na abdominalni kirurgiji UKC Ljubljana. To je bilo dobrih deset let pred ustanovitvijo naše sekcije. Pacientom se, ko so legli na operacijsko mizo, večinoma še sanjalo ni, da bodo odslej imeli stomo. Od negovalnih pripomočkov pa smo imeli na razpolago vato, gazo, staničevino, trebušni pas z varnostnimi sponkami, po domače »knoflami«, praško pasto in hladilno mazilo!

Stiske pacientov so bile nepopisne, misel na samomor ni bila redka. Tudi nekateri med zaposlenimi se enostavno nismo mogli sprijazniti s takšnim stanjem. K sreči je odšel dr. Pavle Košorok na izobraževanje v Anglijo, od koder je s seboj prinesel prve zbiralne vrečke (dvodelni sistem Stomahesive). Z Metko Zima sva se z veseljem podali na pot spoznavanja novih pripomočkov in načina negovanja.

Nekje v istem času sem v reviji Jana zasledila pismo obupane mlade stomistke gospe Neve Gračner. Z Metko nisva ostali ravnodušni, ampak sva na članek odgovorili in tako navezali stike.

Ampak, kako nabaviti nove pripomočke? Uvoz je bil tedaj nekaj eksotičnega, zasebno kupovanje deviz pa protizakonito. Z dr. Košorokom smo mrzlično iskali slovenske proizvajalce, ki bi bili pripravljeni pomagati. Vozili smo se od Kobarida (TIK) do Tosame v Domžalah in Platorja na Ježici. Smo bili za tiste čase kar uspešni.

Po drugi strani smo želeli na Zavodu za zdravstveno zavarovanje doseči, da se na seznam ortopedskih pripomočkov na recept vpiše tudi sodobne pripomočke za nego stom. Spominjam se, kako je kolegica Darinka Klemenc dobesedno skozi stranska vrata skorajda udrla na sejo, kjer so o tem odločali in odgovorne uspela prepričati, kaj je nujno potrebno za dostojno življenje oseb s stomo.

Spominov je še veliko... Vrsta najrazličnejših stisk in slabih izkušenj pacientov in medicinskih sester, pa tudi odzivi na naše oglašanje v javnosti, je skoraj istočasno pripeljalo do zaključka, da se je potrebno tudi formalno organizirati in povezati.

Nekega mrzlega in zasneženega zimskega dne sva se z Darinko Klemenc odpravili v Maribor, kjer so ustanavljali prvo društvo bolnikov s

stomo - ILCO Slovenija. Kmalu zatem smo se formalno organizirale tudi medicinske sestre in ustanovile sekcijo.

Začelo se je »novo štetje«, polno intenzivnega sodelovanja, izobraževanja, vzgajanja, opozarjanja, raziskovanja, promoviranja in potovanj. Pisali smo strokovne članke, snemali televizijske oddaje. Sestankovali smo na Ministrstvu za zdravje in na Zavodu za zdravstveno zavarovanje in jih prepričevali o nujni dostopnosti pripomočkov za slehernega pacienta.

Z navezovanjem stikov s tujino smo dobili svež veter v jadra. Velikokrat se je potrdilo, da s svojim delom in znanjem ne zaostajamo za vodilnimi državami v svetu, čeprav so bili naši pogoji dela mnogo bolj skromni. Članstvo v Svetovnem združenju ET in izpeljava izobraževanja s certifikatom WCET sta bila nova mejnika v napredku enterostomalne terapije pri nas. Vsej strokovni javnosti sta dala jasno sporočilo, da poti nazaj ni.

Torej, je trideset let veliko ali malo? Odgovor niti ni pomemben. Pomembno pa je spoznanje, da so bila vsa ta leta napolnjena z obilico entuziazma, delovne vneme in strokovnosti posameznikov in skupin, ki smo uspeli nekoč tabu temo spraviti na nivo strokovne in pravične obravnave oseb s stomami in drugimi obolenji s področja enterostomalne terapije. Verjamem, da je še danes tako.

30^{LET}
YEARS

**SPOMINI PETE PREDSEDNICE
STROKOVNE SEKCIJE**

Marta Gantar

POKLICNA POT IN STROKOVNA SEKCIJA SI PODAJATA ROKI

Pisalo se je leto 2000, ko sem za štiriletno obdobje prevzela predsedovanje Sekcije za zdravstveno nego stom. Spominjam se, kako sta me prevzemala strah in bojazen, ali bom kos zaupani nalogi. Ob podpori čudovitih sodelavk v sekciji smo se resno lotile nalog, ki so nam bile zaupane. Hvala, Metka, Darinka, Alenka, Renata, Dragica Delo v sekciji je bila dejavnost, ki me je tako organizacijsko kot strokovno navduševala.

Zdravstvena nega stome, inkontinenca in rane so strokovna področja, ki so mi bila vedno izziv in sem se na teh področjih dodatno strokovno izobraževala. Vsako leto smo organizirali strokovni seminar in ob tem izdali zbornik predavanj, kar je bila že vpeljana dejavnost sekcije. Na seminarjih smo obravnavali področja, ki jih zajema naša sekcija. Tako smo spregovorili o kakovostnem življenju s stomo, spoznali enterostomalno terapijo na obalno - kraški regiji, govorili o komunikaciji med zdravstvenimi delavci v enterostomalni terapiji. Tudi inkontinenci urina in blata ter golenji razjedi smo namenili strokovni seminar. Štiriletno obdobje vodenja sekcije je bilo zaznamovano z raziskovalnim delom, saj smo izpeljali kar tri ankete. Rezultati le teh so bili predstavljeni na strokovnih seminarjih naše sekcije. Raziskave so bile na temo:

- pomembnost razgovora s stomistom po prestanem operativnem posegu med enterostomalno terapevtko in zdravnikom kirurgom,
- stomist in spolnost,
- položaj ET v delavnih okoljih in kakšen status imamo.

V sekciji smo se dogovorile, da vpeljemo v našo dejavnost poleg organizacije strokovnih seminarjev tudi letna srečanja vseh ET, ki delujejo v Sloveniji. Ugotovile smo, da smo veliko bolj konstruktivne med nami enakimi, polne predlogov in idej, hkrati pa tudi bolj dozretne za reševanje problemov, s katerimi se srečujemo pri delu. Veliko smo delale tudi na dokumentaciji zdravstvene nega stomista in bolnika z rano v želji, da bi le to poenotile v celem slovenskem prostoru. Srečanja so postala v času našega mandata stalnica in upam, da potekajo še danes. Ves čas delovanja naše sekcije pa je potekalo tudi sodelovanje z Zvezo ILCO, prav tesno povezovanje pa je bilo v društvih ILCO, ki so delovali po regijah v Sloveniji. Sodelovali smo pri izobraževanju prostovoljcev. Naša sekcija je bila tudi koordinatorica predstavitev

evropskega združenja za zdravljenja ran EWMA, posledično se je v slovenskem prostoru ustanovilo društvo DORS, v katerem sodelujejo različni strokovnjaki, ki se pri delu srečujejo z ranami. V teh letih sem spoznala čudovite ljudi, sodelavce in bolnike, ki so bogatili poglede v mojem življenju. Kot dragocenost prehojene poti pa ostajajo prijateljstva, taka, ki ne zbledijo in z njimi bom vedno to, kar sem.

30^{LET}
YEARS

**SPOMINI ŠESTE PREDSEDNICE
STROKOVNE SEKCIJE**

Dragica Tomc

V Sekciji sem delovala dolgo, kar 20 let aktivno. Bila sem v vlogi blagajničarke, tajnice, predsednice in skušala s svojimi pogledi in delom pomagati k razvoju tistega dela stroke, ki se ukvarja s pacienti s kroničnimi ranami, stomami ali težavami s kontinenco. Še vedno spremljam delo strokovne ekcije in včasih predavam na strokovnem srečanju, ker enterostomalna terapevtka preprosto si ali nisi, te vloge ne moreš izklopiti. Verjetno zato, ker se dotika specifičnih, tudi intimnih področij pacientov, ki so zelo hvaležni za vsako pomoč in nasvet, da ohranjajo svojo samostojnost in dostojanstvo.

Leta 2004 smo odšli na svetovni kongres enterostomalne terapije v Brazilijo s kandidaturom, da bi tudi v Sloveniji gostili in organizirali tako veliko srečanje. Dobro se spomnim, kako smo v negotovosti čakali na odločitev vodstva o izboru države za naslednje srečanje. Pa ni bilo razloga za skrb, saj smo v sodelovanju s Cankarjevim domom ponudbo lepo pripravili in dobili nalogo organizacije svetovnega kongresa 2008 v Ljubljani. Velik zalogaj, združili smo moči in pričeli s pripravami. Z veseljem in počaščena sem sodelovala v organizacijskem odboru.

Strokovno srečanje sekcije leta 2005 v Olimju je bilo namenjeno razsvetlitvi teme raziskovanja ter oblikovanju predstavitev in elektronskih plakatov. Vse v prepričanju, da imamo kaj povedati na svetovnem kongresu, ki bo organizirano v naši deželi in želimo slišati prispevke slovenskih avtoric. Čudno smo se gledali, ko nas je bilo na srečanju 40 udeležencev s predavatelji vred, običajno je bilo udeležencev preko sto. Seveda sodobna tema, takrat se še ni veliko medicinskih sester ukvarjalo z raziskovanjem in finančni izid srečanja je bil katastrofalen. Hitro smo ponovili temo v obliki enodnevnega srečanja še v Ljubljani, v Univerzitetnem kliničnem centru, kjer je bil interes večji.

V času mojega predsedovanja smo pripravili kar nekaj strokovnih srečanj, posvetili smo se tudi temi inkontinence. Skušali smo zbrati informacije, kako v Sloveniji obvladujemo to področje in razmišljali o inkontinenci pri otroku, starostniku, obravnavi v bolnišnici ter predstavili temo v zborniku. Zahtevno področje in enostavno se ni dalo poenotiti načel oskrbe inkontinentnih oseb. Včasih smo vizionarski in ne moremo prodreti s svojimi idejami, vendar smo upali, da kmalu nastopi primeren čas.

Na srečanju v Radencih smo imeli rekordno udeležbo in povedali vse o

dihalnih, hranilnih in izločalnih stomah ter kompetencah in odgovornosti, ki jih imamo medicinske sestre na tem področju. Pridobili smo dovoljenje svetovnega združenja in prevedli kartonček za osebe s stomo, ki naj ga vedno nosijo s seboj, predvsem na potovanjih, da zdravstveni delavci v drugih državah lahko stopijo v stik z enterostomalno terapevtko in zdravnikom, ki skrbita za določenega pacienta s stomo.

Objavili smo strokovne smernice in dokumentacijo, ki smo jo razvili za področje obravnave pacientov s stomami, s kroničnimi ranami in inkontinenco, da jo lahko medicinske sestre uporabljamo pri svojem delu in morda poenotimo zdravstveno nego na teh področjih. Seveda mora natančna navodila podati vsaka ustanova zase.

Na srečanju v Rogaški Slatini smo svečano praznovali dvajseto obletnico sekcije in svoje delo sem predala naslednji predsednici.

S kolegico Renato Batas sva bili tandem v tistih časih, dobrih in slabih. Skupaj sva delali in skušali slediti vedno novim zahtevam in pravilom matične organizacije medicinskih sester Zbornici – zvezi. To je bil čas uvajanja davka na dodano vrednost in spremljajočega dokumentiranja, ko se moraš hitro poučiti in prilagoditi tudi na organizacijskem področju. Čas računalniških disket in mnogih telefonskih pogovorov, predvsem pa več sestankov in osebnih stikov. Bilo je lepo in ustvarjalno!

30^{LET}
YEARS

**SPOMINI SEDME PREDSEDNICE
STROKOVNE SEKCIJE**

Tamara Štemberger Kolnik

Voditi strokovno sekcijo? Ojoj, kako bom jaz to zmogla? No, pa je šlo, začetki so bili težki. Prilagajanje, spoznavanje novih ljudi, usklajevanje mnenj, iskanje novih priložnosti in vrtinec priprav na svetovni kongres enterostomalnih terapevtov. S sekcijo sem rasla strokovno in osebno. Delovanje v sekciji me je peljalo v odkrivanje novih področij dela. V času vodenja strokovne sekcije se je skokovito prenavljalo tudi delovanje Zbornice - Zveze, kar je posledično vplivalo na strukturiranje vodenja strokovne sekcije ter profesionalno rast medicinskih sester na nacionalnem nivoju. Slovenska enterostomalna terapija je s svetovnim kongresom postala vidna v Sloveniji in v svetu. Posebno mesto v mojem profesionalnem in osebno razvoju ob vodenju strokovne sekcije so igrale članice odbora strokovne sekcije, ki so tako ali drugače pustili pečat v mojem življenju. Vem, da profesionalno lahko rastemo samo skupaj. Hvala vsem, ki ste aktivno delovale in gradile stroko z mano.

Strokovno sekcijo je v obdobju med letom 2007 in 2016 vodil odbor v sestavi: Boža Hribar, Suzana Majcen Dvoršak, Renata Batas, Majda Topler, Alenka Petek, Anita Jelar Slatnar, Vanja Vilar, Dragica Tomc Šalamun, Jožica Hudoklin, Anita Jelen in Tamara Štemberger Kolnik.

2007

- oblikovanje raziskovalne skupine in izvedba nacionalne raziskave ter izvedba nacionalne raziskave.

2008

- srečanje Debeli Rtič: Mala šola za zdravstveno nego izločalnih stom,
- svetovni kongres Enterostomalnih terapevtov Ljubljana,
- seminar: Simpozij enterostomalne terapije v obdobju otroka in mladostnika (sodelovanje s Sekcijo medicinskih sester in zdravstvenih tehnikov v pediatriji) vabljena predavateljica Luise Forest Lalande, RN, M. Ed. ET, Canada,
- priprava kratkih navodil za obravnavo pacienta s stomo (Suzana Majcen Dvoršak) za zdravnike, v publikaciji z različnimi navodili (Navodila za bolnike, simptomi, bolezni in poškodbe, posebna stanja),
- udeležba na mednarodni konferenci Bled: Nacionalna raziskava kakovost življenja ljudi s stomo v Sloveniji (pripravila raziskovana skupina).

2009

- seminar Rimske terme: Celostna obravnava pacienta z gastrostomo in jejunostomo,
- sodelovanje s Sekcijo medicinskih sester in zdravstvenih tehnikov v splošni medicini s predavanjem za zdravnike Zdravstvena oskrba stome in zapleti ob stomi (mag. Tamara Štemberger Kolnik),
- aktivna udeležba na evropskem kongresu ET Portugalska,
- seminar oktober: Simpozij o nekonvencionalnih pristopih v paliativni oskrbi pacienta s stomo,
- oblikovanje prispevkov s prikazom rezultatov nacionalne raziskave v tematsko številko Obzornika zdravstvene nege.

2010

- udeležba na Svetovni kongres v Ameriki, kot predstavnice strokovne sekcije, aktivna udeležba: Lifestyle of stoma patient (mag. Tamara Štemberger Kolnik, Suzana Majcen Dvoršak)
- predstavitev rezultatov nacionalne raziskave na Mednarodni konferenci na Bledu: Zdravstveno vzgojno delo pacientov s stomo ima različne temelje,
- sodelovanje s kolegicami v Beogradu, aktivna udeležba na kongresu glavnih medicinskih sester (mag. Tamara Štemberger Kolnik, Nika Škrabl, Suzana Majcen Dvoršak): predstavitev rezultatov raziskave,
- Ptuj: seminar v sodelovanju z društvom DORS: Komplikacije kroničnih in akutnih ran.

2011

- strokovni seminar Debeli Rtič: Stome, rane, inkontinenca – aktivnosti v zdravstveni negi,
- prenova podobe strokovne sekcije (preoblikovanje podobe strokovne sekcije),
- sodelovanje na konferenci v Laškem: Življenjski slog pacientov s stomo (mag. Tamara Štemberger Kolnik, Suzana Majcen Dvoršak).

2012

- aktivna udeležba na kongresu v Adelaide Avstralija: Pacient s stomo in soočanje z zapleti ob stomi (Božica Hribar, mag. Tamara Štemberger

Kolnik, Suzana Majcen Dvoršak),

- oblikovanje sekcijskega »pingvina« (podoba strokovne sekcije),
- strokovni seminar, Rimske terme: Jesen življenja stoma, rana, inkontinenca;
- sodelovanje na konferenci o rana v Bosni in Hercegovini (Vanja Vilar in Renata Batas),
- izdana publikacija za paciente s stomo: Živeti s stomo,
- vpis specialnih znanj v register medicinskih sester.

2013

- sodelovanje na kongresu enterostomalne terapije v Beogradu (Renata Batas, mag. Tamara Štemberger Kolnik, Suzana Majcen Dvoršak),
- seminar v izvedbi skupaj s sekcijo medicinskih sester in zdravstvenih tehnikov v ORL: Traheostome v vseh življenjskih obdobjih,

2014

- strokovni seminar na Šmarjetni gori: Izločalne stome –izziv današnjega časa
- aktivno sodelovanje na strokovnem seminarju s Sekcijo medicinskih sester in zdravstvenih tehnikov v patronažnem varstvu,
- izvedba izobraževanja za prostovoljce z ILCO zvezo,
- začetek šole za enterostomalno terapijo v UKC Ljubljana,
- aktivna priprava specializacije za enterostomalne terapevte,
- objavljen dokument: Strokovne usmeritve za predpisovanje medicinskih pripomočkov za paciente z izločalnimi stomami in enterokutanimi fistulami, ki je bil v nadaljevanju preveden tudi v angleški jezik.

2015

- strokovni seminar: Poškodovana koža,
- zasnova oblikovanja prvih protokolov s področja enterostomalne terapije,
- mednarodna raziskava: Družina s kronično bolnim otrokom (otrok s stomo), zbrani podatki v Sloveniji in Hrvaški.
- priprava specialnih znanj s področja urologije,
- sodelovanje v strokovni skupini na Zbornici - Zvezi pri pripravi podlag za predpisovanje medicinskih pripomočkov (plenice, materiali za oskrbo stoma) s strani medicinskih sester.

2016

- strokovni seminar: Holistična obravnava pacienta v enterostomalni terapiji – od preventive do urgentnih stanj,
- predaja strokovne sekcije

V devetih letih smo vzpostavili odlično sodelovanje s strokovno javnostjo, Zbornico - Zvezo, pacienti s stomo v okviru njihovih združenj in vsemi uvozniki medicinskih pripomočkov, ki so povezani s stomami, inkontinenco in rano.

Hvala vsem, ki ste s svojim delom prispevali k ustvarjanju in strokovni rasti znotraj strokovne sekcije

30 LET
YEARS

**IZOBRAŽEVANJE,
RAZISKOVALNA DEJAVNOST
IN PUBLICIRANJE**

Renata Batas, Darinka Klemenc

Ob ustanovitvi Sekcije medicinskih sester v enterostomalni terapiji smo pričeli bolj organizirano širiti znanja s področja zdravstvene nege pacienta s črevesno izločalno stomo, hranilno stomo, dihalno stomo, kronično rano, inkontinenco. Z organizacijo strokovnih srečanj v različnih krajih Slovenije smo omogočili izobraževanje, posredovanje znanja in izkušenj medicinskim sestram, babicam, zdravstvenim tehnikom na območju celotne države tako za področje primarnega, sekundarnega kot tudi terciarnega zdravstvenega varstva. Na ta način smo lahko tudi medsebojno izmenjavali izkušnje in hkrati skrbeli za uskladitev in poenotenje zdravstvene nege v Sloveniji.

Za pravilno razumevanje in sporazumevanje je bilo v začetku velikega pomena enotna, pravilna uporaba strokovnih izrazov – terminologija. Potrebno je bilo doreči in strokovni javnosti posredovati enotno strokovno terminologijo; tako smo se več let ukvarjali z izrazom stoma, stomisti, ljudje/osebe s stomo – ta del so dorekli pacienti, nas pa je bremenil tuj izraz decubitus/dekubitus ali poslovenjeno preležanine. Ker pa se rane, ki so posledica strižnih sil in drugih vzrokov, ne dobijo le pri ležanju, smo nazadnje skupaj s prof. dr. Zoranom Arnežem, plastičnim kirurgom v UKC Ljubljana (Klemenc), dorekli za to termin: »razjeda zaradi pritiska«, ki se dolgo časa ni »prijel«, v zadnjih letih pa smo ga v strokovnem jeziku zdravstvene nege relativno dobro osvojili. Tako smo imeli leta 1998 v Kranjski Gori (sekciji je predsedovala Marija Smolič 1995 - 1999) seminar z naslovom: »Razjeda zaradi pritiska (preležanina, dekubitus)«. Zavešno smo za naslov strokovnega srečanja uporabili vse tri izraze.

Na pestrost in raznolikost področij, ki smo jih vsaj enkrat letno obravnavali na naših sestankih ali strokovnih srečanjih, kaže na primer program iz leta 2001 (predsednica Marta Gantar 1999 – 2003) z naslednjimi temami srečanja: »izkaznica za stomiste, dokumentacija ZN s stomo v bolnišnici, strokovne smernice za ZN bolnikov s stomo in rano, ali sprejmemo izziv WCET za organizacijo svetovnega kongresa 2006, pisna informacija bolnikom s stomo ob odpustu, kronologija naše sekcije«. Na strokovnem srečanju v Radencih leta 2002 so bile predstavljene prve strokovne smernice zdravstvene nege in oskrbe stomistov na domu (Batas, 2002) in strokovne smernice zdravstvene nege stomistov v bolnišnici (Šalamun, 2002). Predstavljena je bila tudi dokumentacija zdravstvene nege bolnika s stomo (predsednica Marta Gantar in Jožica Hudoklin), ki jo je zbrala in pripravila sekcija za bolnišnico, patronažno varstvo in posvetovalnico.

Posamezna strokovna področja smo poskušali čim bolj približati ciljni publiki; tako smo občasno naredili strokovno srečanje, ki je pokrilo na primer celotno področje inkontinence (1995 v Portorožu, predsednica strokovne sekcije Alenka Šau (1994-1995), vključno z okroglo mizo: Inkontinenca z različnih vidikov. Podobno smo leta 2007 (predsednica sekcije Dragica Tomc Šalamun (2003-2007) v Rogaški Slatini strokovno »obdelali« »Kirurško rano in oskrbo zapletov črevesnih izločalnih stom«. Prav tako smo delali na drugih, nekoliko bolj specifičnih strokovnih področjih, ki se zaradi uporabe pripomočkov in same oskrbe stome, naslanjajo tudi na naše strokovno področje. Junija 1997 smo v Slovenj Gradcu (predsednica Marija Smolič) obravnavali temo: »Zdravstvena nega bolnika s hranilno stomo ali sondo«, leto prej pa obširno področje »Kolostomo od A do Ž« na Otočcu pri Novem mestu. Področje enterostomalne terapije smo poglobili tudi na področje dihalnih stom in organizirali leta 1999 v Mariboru strokovno srečanje na temo »Dihalne stome« (predsednica Marija Smolič).

Da se je naših izobraževanj lahko udeleževalo več medicinskih sester in zdravstvenih tehnikov iz različnih regij, smo srečanja selili po vsej Sloveniji; tako smo leta 2000 v Portorožu organizirali izpopolnjevanje na temo »Enterostomalna terapija na Obalno kraški regiji – pogovarjajmo se o kakovostnem življenju s stomo« (predsednica Marta Gantar), drugič smo želeli na osebe s stomo pogledati celostno, kar smo udeležili s seminarjem leta 2004 v Škofji Loki (predsednica Dragica Tomc Šalamun) z naslovom: »Celostna obravnava stomista«.

Področje stroke enterostomalne terapije se je do danes zelo razvilo, razširilo. Do danes smo izobrazili že 91 enterostomalnih terapevtk (pet iz sosednjih držav; nekatere so že upokojene). Med njimi se je pokazalo zanimanje za nadgradnjo specifičnih znanj in izmenjavo izkušenj iz prakse. Zato smo organizirali strokovno srečanje enterostomalnih terapevtk leta 2016 (predsednica Renata Batas): »Iz prakse za prakso«, ko smo želeli ta znanja z izkušnjami iz prakse tudi nadgraditi. Izdelali smo nacionalne protokole za zdravstveno nego pacienta z nefrostomo in cistostomo, ki so bili sprejeti s strani UO Zbornice – Zveze ter RSKZN in bodo v kratkem objavljeni na spletni strani Zbornice – Zveze (vodja skupine za pripravo protokolov Tadeja Krišelj Žlebovec). V pripravi je tudi izdelava publikacije »Kompetence ET«.

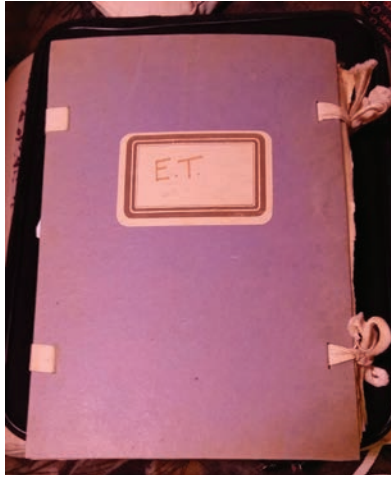
Eden od presežkov zadnjih let, na katerega smo ponosni, so bila naša prizadevanja in tudi realizacija programa za usposabljanje enterostomalnih terapevtk s specialnimi znanji s področja zdravstvene nege pacientov z motnjami v uriniranju, kjer sta združili znanje in voljo dve strokovni sekciji: naša (predsednica mag. Tamara Štemberger Kolnik) in Sekcija medicinskih sester in zdravstvenih tehnikov v rehabilitaciji in zdraviliški dejavnosti (predsednica Veronika Vidmar), z izdatno podporo in naporu kolegic, ki delajo na uroloških oddelkih nekaterih slovenskih bolnišnic (največja zasluga gre Majdi Topler iz Splošne bolnišnice Slovenj Gradec). Za podporo in sodelovanje smo uspeli pridobiti Združenje urologov Slovenije, torej dokazujemo, da je v medpoklicnem sodelovanju v timih dodatna vrednost in korist za paciente, pa tudi za razvoj stroke same.

Raziskovalna dejavnost v enterostomalni terapiji se je pričela razvijati že na začetku delovanja Sekcije medicinskih sester za zdravstveno nego stom. Prvi poskus raziskovanja je bil narejen s pomočjo anketnega vprašalnika med osebami s stomo, ki so bile vključene v ILCO združenje (Klemenc, Smolič. Cilj te raziskave je bil ugotoviti, kako živijo osebe s stomo, kakšne težave imajo. Rezultati so nam nakazali smer, v kateri se mora enterostomalna terapija v svojih pristopih, delovanju še bolj okrepiti. Večji poskusi raziskovanja kakovosti življenja ljudi s stomo segajo v strokovni sekciji v čas, ko ji je predsedovala Marta Gantar (1999-2003). Tedaj smo se pogumno lotili teme o kakovosti življenja stomistov z vidika spolnosti. Marta Gantar je leta 2000 predstavila »Analizo anonimne ankete med enterostomalnimi terapevtkami in zdravniki kirurgi o pomembnosti razgovora s stomistom po prestanem operativnem posegu.« Pri tem se je v drugem delu anketnega vprašalnika dotaknila tudi teme spolnosti pri stomistih in s tem »oralna ledino« na tem področju. S pomočjo anketnega vprašalnika smo želeli ugotoviti, kakšen je položaj enterostomalnih terapevtk v delovnih okoljih in kakšen status imajo. Rezultate te raziskave (»Položaj ET v delovnih okoljih – kakšen status imamo?«) je predstavila predsednica Marta Gantar leta 2003 na strokovnem srečanju na temo »Inkontinenca urina in blata« v Laškem. V času prvih raziskovalnih projektov smo ugotovili, da potrebujemo s področja raziskovanja več znanj. Raziskovanju v kliničnih okoljih je bilo posvečeno tudi eno od strokovnih srečanj z namenom, da bi spodbudili razvoj tega področja, ki v naši stroki, zlasti v vsakdanjem delu s pacienti, še do danes ni dobro zaživel. Tako smo leta 2005 (tedaj je strokovni sekciji predsedovala Dragica Tomc Šalamun) organizirali v Olimju

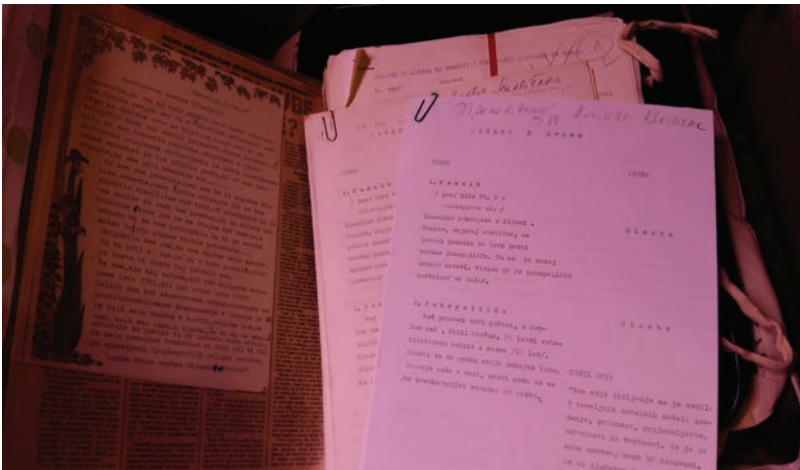

strokovno izpopolnjevanje z naslovom »Raziskovanje v enterostomalni terapiji«. Precej skromna udeležba je žal sporočala, kako malo se zavedamo pomembnosti na dokazih podprte stroke, kljub skrbno izbranim predavateljem in dobri organizaciji seminarja.

V letih 2006–2008 smo izvedli tudi prvo klinično raziskavo na nacionalnem nivoju, ki je potekala pod naslovom »Kakovost življenja ljudi s stomo v Sloveniji«. Oblikovali smo raziskovalno skupino, ki je raziskala in predstavila zdravstveno oskrbo ljudi s stomo/stomistov v Sloveniji. Nosilka raziskovalnega projekta je bila Sekcija medicinskih sester v enterostomalni terapiji, ki deluje v okviru Zbornice zdravstvene in babiške nege Slovenije – Zveze strokovnih društev medicinskih sester, babic in zdravstvenih tehnikov Slovenije. Projekt je potekal v sodelovanju z Društvom medicinskih sester, babic in zdravstvenih tehnikov Ljubljana. Raziskovalne aktivnosti so se začele intenzivno odvijati v septembru 2007; sodelovalo je trinajst raziskovalk iz slovenskih bolnišnic (enterostomalne terapevtke), patronažne službe (patronažne medicinske sestre, enterostomalne terapevtke na domu) in raziskovalke s takratne Visoke šole za zdravstvo, Univerze v Ljubljani ter drugi. Rezultate raziskave smo uspešno predstavili na 17. svetovnem kongresu enterostomalnih terapevtov v Ljubljani. Konec leta 2009 je izšel Obzornik zdravstvene nege kot tematska številka (letnik 43, številka 4, strani 241–316), kjer smo enterostomalne terapevtke in naše tesne sodelavke objavile strokovne in znanstvene članke, ki so nastali kot rezultat raziskovalnega projekta. Raziskava je bila namenjena izboljšanju kakovosti življenja ljudi s stomo, zato je raziskovalna skupina oblikovala tudi posebne prispevke z informacijami za paciente, ki so bili uporabljeni pri izdaji publikacije, katere glavna urednica je bila predsednica sekcije mag. Tamara Štemberger Kolnik. Pred to publikacijo je že leta 1993 Darinka Klemenc v UKC Ljubljana napisala brošuro »Živeti s stomo«, ki je doživela več ponatisov.

Slika 12: Mapa z dokumenti sekcije, izpolnjenimi anketnimi vprašalniki za osebe s stomo. (Vir: Marija Smolič in arhiv sekcije).

Slika 13: Mapa z zbranimi prvimi anketnimi vprašalniki za osebe s stomo ter scenarij za oddajo na TV3 »Da ne bi bolelo.« (Vir: Marija Smolič in arhiv sekcije).

DOKUMENTI – STROKOVNE SMERNICE IN NACIONALNI PROTOKOLI

Strokovne usmeritve za predpisovanje medicinskih pripomočkov (MP) za paciente z izločalnimi stomami in enterokutanimi fistulami (2014). Dokument so izdelale članice odbora Strokovne sekcije medicinskih sester v enterostomalni terapiji pri Zbornici - Zvezi: Alenka Petek in Suzana Majcen Dvoršak – vodji skupine, mag. Tamara Štemberger Kolnik – predsednica strokovne sekcije, Renata Batas, Boža Hribar, Anita Jelen, Anita Jelar Slatner, Dragica Tomc, Vanja Vilar. V letu 2017 bo strokovna sekcija smernice posodobila oziroma pripravila dopolnitve le teh.

Preprečevanje razjede zaradi pritiska – RZP (2013). Vodja delovne skupine za razjedo zaradi pritiska pri Društvu za oskrbo ran Slovenije je bila Vanja Vilar. V tej skupini za prevod in prilagoditev mednarodnih smernic so sodelovale tudi naslednje enterostomalne terapevtke: Anita Jelen, Nataša Stiper, Dragica Tomc.

Nacionalni protokoli za zdravstveno nego pacienta z nefrostomo in cistostomo (pet protokolov: preveza pacienta z nefrostomo, preveza pacienta s cistostomo, prebrizgavanje nefrostome, prebrizgavanje cistostome, menjava sterilne urinske vrečke pri pacientu z nefrostomo in cistostomo). Vodja delovne skupine in skrbnica protokola je Tadeja Krišelj Žlebovec.

PUBLIKACIJE, KI JIH JE IZDALA STROKOVNA SEKCIJA OB SEMINARJIH, PREDAVANJIH IN DRUGIH DOGODKIH

- *Izločalne in hranilne stome*. Skripta predavanj s strokovnega srečanja, Slovenj Gradec, 12. in 13. junij 1997.
- *Razjeda zaradi pritiska*. Zbornik predavanj s strokovnega srečanja, Kranjska Gora, 20. – 21. maj 1998.
- *Dihalne stome*. Zbornik predavanj s strokovnega srečanja, Maribor, 15. in 16. april 1999.
- *Enterostomalna terapija na obalno - kraški regiji – pogovarjajmo se*

o kakovostnem življenju s stomo. Zbornik predavanj s strokovnega srečanja, Portorož, 13. - 14. april 2000.

• *Komunikacija medicinskih sester in drugih zdravstvenih delavcev v enterostomalni terapiji.* Zbornik predavanj s strokovnega srečanja, Čatež, 19. in 20. marec 2001.

• *Golenja razjeda od A do Ž.* Zbornik predavanj s strokovnega srečanja, Radenci, 18. in 19. marec 2002.

• *Inkontinenca urina in blata.* Zbornik predavanj s strokovnega srečanja, Laško, 17. – 18. marec 2003.

• *Celostna obravnava stomista.* Zbornik predavanj s strokovnega srečanja, Škofja Loka, 19. – 20. april 2004.

• *Raziskovanje v enterostomalni terapiji.* Zbornik predavanj s strokovnega srečanja, Terme Olimje, 18. in 19. april 2005.

• *Dobra priprava na operacijo – manj zapletov po njej.* Zbornik predavanj s strokovnega srečanja, Zdravilišče Radenci, 09. in 10. marec 2006.

• *Obstipacija in fekalna inkontinenca.* Zbornik predavanj s strokovnega srečanja, Trbovlje, 27. oktober, 2006.

• *Kirurška rana in oskrba zapletov črevesnih izločalnih stom.* Zbornik predavanj z recenzijo s strokovnega srečanja, Rogaška Slatina, 30. in 31. marec, 2007.

• *Simpozij enterostomalne terapije v obdobju otroka in mladostnika.* Zbornik predavanj, skupaj s Sekcijo medicinskih sester in zdravstvenih tehnikov v pediatriji, Portorož, 23. – 24. oktober 2008. Dostopno na https://www.zbornica-zveza.si/sites/default/files/publication__attachments/stome_rane_inkontinenca_aktivnosti_v_zdravstveni_negi_celota.pdf

• *Celostna obravnava pacienta z gastrostomo in jejunostomo in posebnosti prehranjevanja.* Zbornik predavanj s strokovnega srečanja, Rimske terme, 17. in 18. april, 2009. Dostopno na <https://www.zbornica->

[zveza.si/sites/default/files/publication__attachments/celostna_obravnavna_pacienta_z_gastrostomo_in_jejunostomo.pdf](https://www.zbornica-zveza.si/sites/default/files/publication__attachments/celostna_obravnavna_pacienta_z_gastrostomo_in_jejunostomo.pdf)

- *Simpozij o nekonvencionalnih pristopih v paliativni oskrbi pacienta s stomo.* Zbornik predavanj z recenzijo s strokovnega srečanja, Ljubljana, 23. oktober, 2009.
- *Komplikacije kroničnih in akutnih ran.* Zbornik predavanj z recenzijo, Terme Ptuj, 12. in 13. marec, 2010. Organizirano v sodelovanju z Društvom za oskrbo ran Slovenije – DORS Dostopno na https://www.zbornica-zveza.si/sites/default/files/publication__attachments/komplikacije_kronicnih_in_akutnih_ran.pdf
- *Stome, rane, inkontinenca-aktivnosti v zdravstveni negi.* Zbornik predavanj z recenzijo s simpozija z mednarodno udeležbo, Mladinsko zdravilišče in letovišče Debeli rtič, Ankaran, 03-. – 05. marec 2011. Dostopno na https://www.zbornica-zveza.si/sites/default/files/publication__attachments/stome_rane_inkontinenca_aktivnosti_v_zdravstveni_negi_celota.pdf
- *Jesen življenja – stoma, rana, inkontinenca.* Zbornik predavanj z recenzijo s strokovnega srečanja, Rimske Terme, 16. in 17. marec, 2012. Dostopno na https://www.zbornica-zveza.si/sites/default/files/publication__attachments/jesen_zivljenja_-_stoma_rana_inkontinenca.pdf
- *Traheostoma v vseh življenjskih obdobjih.* Zbornik prispevkov z recenzijo s strokovnega srečanja, Ljubljana, 31. januar, 2013. Organizirano v sodelovanju s Sekcijo medicinskih sester in zdravstvenih tehnikov v otorinolaringologiji. Dostopno na https://www.zbornica-zveza.si/sites/default/files/publication__attachments/traheostoma_v_vseh_zivljenjskih_obdobjih.pdf
- *Poškodovana koža.* Zbornik prispevkov z recenzijo s strokovnega srečanja, Laško, 10. marec, 2015. Dostopno na https://www.zbornica-zveza.si/sites/default/files/publication__attachments/poskodovana_koza_2015.pdf

- *Holistična obravnava pacienta v enterostomalni terapiji – od preventive do urgentnih stanj*. Zbornik prispevkov z recenzijo s strokovnega srečanja, Laško, 03. in 04. marec, 2016. Dostopno na https://www.zbornica-zveza.si/sites/default/files/publication__attachments/holisticna_obravnava_pacienta_v_enterostomalni_terapiji_-_od_preventive_do_urgentnih_stanj.pdf
- *Iz prakse za prakso*. Zbornik prispevkov z recenzijo s strokovnega srečanja, Ljubljana, 29. november, 2016. Dostopno na https://www.zbornica-zveza.si/sites/default/files/publication__attachments/iz_prakse_za_prakso_-_e-knjiga.pdf
- *30 let delovanja Sekcije medicinskih sester v enterostomalni terapiji v Sloveniji – monografija ob 30. obletnici (1987 – 2017)*. 2017. (Ur. Renata Batas): Tiskana izdaja, 200 izvodov.

30 LET
YEARS

**PUBLIKACIJE ZA PACIENTE ALI
PACIENTE IN ZDRAVSTVENE
DELAVCE**

Za lažjo in boljšo oskrbo ljudi s stomo ter njihov povratek v čim bolj kakovostno življenje oz. rehabilitacijo smo, enkrat tudi skupaj z Društvom (Zvezo) ILCO, izdali več knjižic, brošur in priročnikov.

- *Živeti s stomo*. Darinka Klemenc (1993, več ponatisov).
- *Živeti sproščeno*. Učbenik za bolnike z izpeljanim črevesom, njihove svojce in negovalce. Pavle Košorok (več izdaj; 4. dopolnjena izdaja 1993).
- *Kolostoma - Živeti polno življenje*. Brošura za bolnike s stomo. Nega d.o.o. Ljubljana, 1998, več ponatisov. (Avtorji prispevkov in fotografij: Metka Zima, Loredana Makovec, Suzana Majcen Dvoršak, Jasna Stošič)
- *Ileostoma - Živeti polno življenje*. Brošura za bolnike s stomo, Nega d.o.o. Ljubljana, 1998, več ponatisov. (Avtorji prispevkov in fotografij: Metka Zima, Loredana Makovec, Suzana Majcen Dvoršak, Jasna Stošič)
- *Urostoma-Živeti polno življenje*. Brošura za bolnike s stomo, Nega d.o.o. Ljubljana, 1998, več ponatisov. (Avtorji prispevkov in fotografij: Metka Zima, Loredana Makovec, Suzana Majcen Dvoršak, Jasna Stošič)
- *Stoma – nov začetek: Učimo vas živeti s stomo*. Priročnik za paciente s stomo in zdravstvene delavce. (uredniki: Tamara Štemberger Kolnik; Nika Škrabl; Ivan Mrevlje avtorji prispevkov: Tamara Štemberger Kolnik, Renata Batas, Suzana Majcen Dvoršak, Darinka Klemenc, Anita Jelen, Aleksandra Oberstar, Vanja Vilar, Metka Zima, Mojca Bizjak, Boža Hribar, Ivan Mrevlje, Maria Strojina, Irena Kalan, Tanja Hari. Leto izdaje 2012, ponatis 2013).
- *Stoma – nov začetek: Učimo vas živeti s stomo*. Priročnik za paciente s stomo in zdravstvene delavce. (uredniki: Tamara Štemberger Kolnik; Renata Batas, Ivan Mrevlje; avtorji prispevkov: mag. Tamara Štemberger Kolnik, Renata Batas, Suzana Majcen Dvoršak, Darinka Klemenc, Anita Jelen, Aleksandra Oberstar, Vanja Vilar, Metka Zima, Mojca Bizjak, Boža Hribar, Ivan Mrevlje, Maria Strojina, Irena Kalan, Tanja Hari, Alenka Franko – Hren. Druga izdaja, 2017).

- **ŽIVLJENJE S KOLOSTOMO.** Priročnik za paciente s stomo in njihove svojce. Univerzitetni klinični center Ljubljana, 2014. (Avtorji prispevkov in fotografij: Tadeja Krišelj Žlebovec, Vanja Vilar, Anita Jelen, Lea Zver, Daniel Capponi, Katarina Bukovec).
- **ŽIVLJENJE Z ILEOSTOMO.** Priročnik za paciente s stomo in njihove svojce. Univerzitetni klinični center Ljubljana, 2014. (Avtorji prispevkov in fotografij: Tadeja Krišelj Žlebovec, Vanja Vilar, Anita Jelen, Lea Zver, Daniel Capponi, Katarina Bukovec).
- **ŽIVLJENJE Z UROSTOMO.** Priročnik za paciente s stomo in njihove svojce. Univerzitetni klinični center Ljubljana, 2014. (Avtorji prispevkov in fotografij: Tadeja Krišelj Žlebovec, Vanja Vilar, Anita Jelen, Lea Zver, Daniel Capponi, Katarina Bukovec).
- **ZBORNIK PREDAVANJ ŠOLE ENTEROSTOMALNE TERAPIJE 2006/2007** – tiskana izdaja, leta 2007.

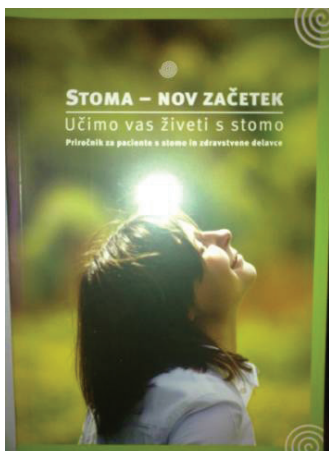
Slika 14: Brošura »Živeti s stomo« prva izdaja, ki jo je napisala Darinka Klemenc (1993). (Vir: arhiv sekcije)

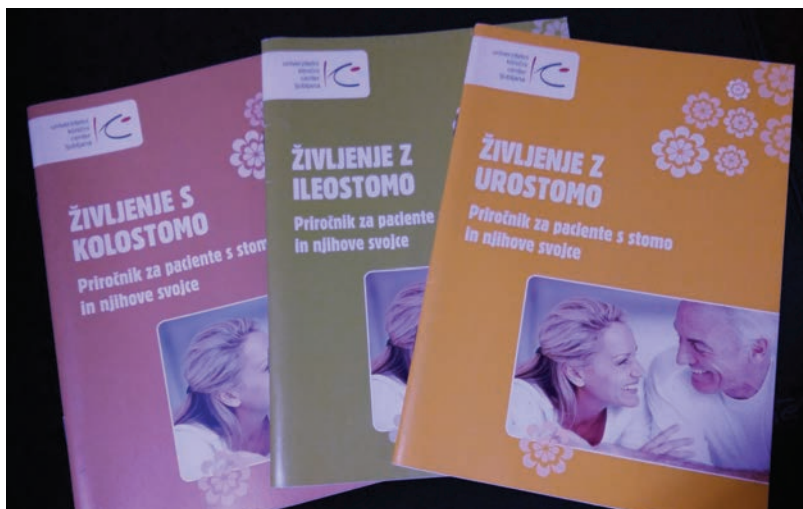
Slika 15: Brošura »Živeti s stomo« več izdaj, avtorica Darinke Klemenc.
(Vir: arhiv sekcije)

Slika 16: Brošure za bolnike s stomo. Nega d.o.o. 1998 (avtorji prispevkov
in fotografij: Metka Zima, Loredana Makovec, Suzana Majcen Dvoršak,
Jasna Stošič (Vir. Metka Zima)

Slika 17: Publikacija “STOMA – NOV ZAČETEK”, Učimo vas živeti s stomo, Priročnik za paciente s stomo in zdravstvene delavce. Prva izdaja 2012, ponatis 2013, 2. izdaja 2017 (Vir: arhiv sekcije)

Slika 18: Priročniki za paciente s stomo in njihove
svojce. Univerzitetni klinični center Ljubljana, 2014. (Avtorji prispevkov
in fotografij: Tadeja Krišelj Žlebovec, Vanja Vilar, Anita Jelen, Lea Zver,
Daniel Capponi, Katarina Bukovec).

Slika 19: Zbornik predavanj Šole ET v UKC Ljubljana 2006/2007 (Vir: arhiv sekcije)

POSEBNA ŠTEVILKA OBZORNIKA ZDRAVSTVENE NEGE

Po zaključku 17. svetovnega kongresa WCET v Ljubljani (2008), ko smo raziskovali kakovost življenja ljudi s stomo v Sloveniji, je leta 2009 izšla tematska številka Obzornika zdravstvene nege (letnik 43, številka 4, strani 241–316) z naslednjimi prispevki:

1. UVODNIK: ZDRAVSTVENA NEGA IN OSKRBA STOMISTOV – NA SVOJE DELO SMO LAHKO PONOSNI

Strani 241-242 (Darinka Klemenc)

2. KAKOVOST ŽIVLJENJA PACIENTOV S STOMO

Strani 243-251 (Klara Bavčar, Nika Škrabl)

3. INFORMIRANOST KOT KLJUČNO VODILO DO KAKOVOSTI ŽIVLJENJA PACIENTOV S STOMO

Strani 253-260 (Tamara Štemberger Kolnik, Suzana Majcen Dvoršak, Anita Goričan)

4. ALI SMO LJUDI S STOMO USPOSOBILI ZA KAKOVOSTNO ŽIVLJENJE?

Strani 261-267 (Dragica Tomc Šalamun)

**5. REHABILITACIJA PACIENTA S STOMO – AKTIVNOSTI
PREHRANJEVANJA IN OBLAČENJA**

Strani 269-275 (Renata Batas)

**6. ODPUST IZ BOLNIŠNICE – KAKO SO PACIENTI PRIPRAVLJENI
NA ŽIVLJENJE S STOMO**

Strani 277-284 (Božica Hribar)

**7. PACIENTI S STOMO V OKVIRU PRIMARNEGA ZDRAVSTVENEGA
VARSTVA**

Strani 285-290 (Tamara Štemberger Kolnik, Suzana Majcen Dvoršak,
Božica Hribar)

8. PRIPOMOČKI ZA OSKRBO STOME SKOZI ZGODOVINO

Strani 291-295 (Aleksandra Oberstar, Metka Zima)

**9. NOVOSTI – IZKUŠNJE – POBUDE – ODMEVI: PACIENT Z
IZLOČALNO STOMO, KI POTREBUJE POMOČ NA DOMU IN
INSTITUCIONALNO VARSTVO, V SLOVENIJI**

Strani 297-299 (Diana Jeleč Kaker)

K objavljanju v naši edini strokovni reviji Obzorniku zdravstvene nege smo spodbujali tudi sodelavce v timih – zdravnike; tako je bilo napisanih tudi več tako naših kot njihovih prispevkov, kar je govorilo v prid timskega delu medicinskih sester in zdravnikov in v prid zdravstvene obravnave ljudi s stomo. Prve objave s področja enterostomalne terapije se pojavljajo v Zdravstvenem obzorniku že leta 1988, torej leto dni po ustanovitvi strokovne sekcije:

1. Letnik 22, štev. 1-2

**PSIHOSOCIALNI VIDIKI REHABILITACIJE BOLNIKOV Z IZPELJANIM
ČREVESOM**

Strani 11-15 (Pavle Košorok)

ZDRAVSTVENA NEGA BOLNIKA S STOMO

Strani 17-26 (Darinka Klemenc, Lea Zver, Alenka Krist, Marija Smolič)

30
LET
YEARS

**PUBLIKACIJE ZA PACIENTE ALI PACIENTE IN
ZDRAVSTVENE DELAVCE**

2. Letnik 22, številki 5-6

UROLOŠKE STOME

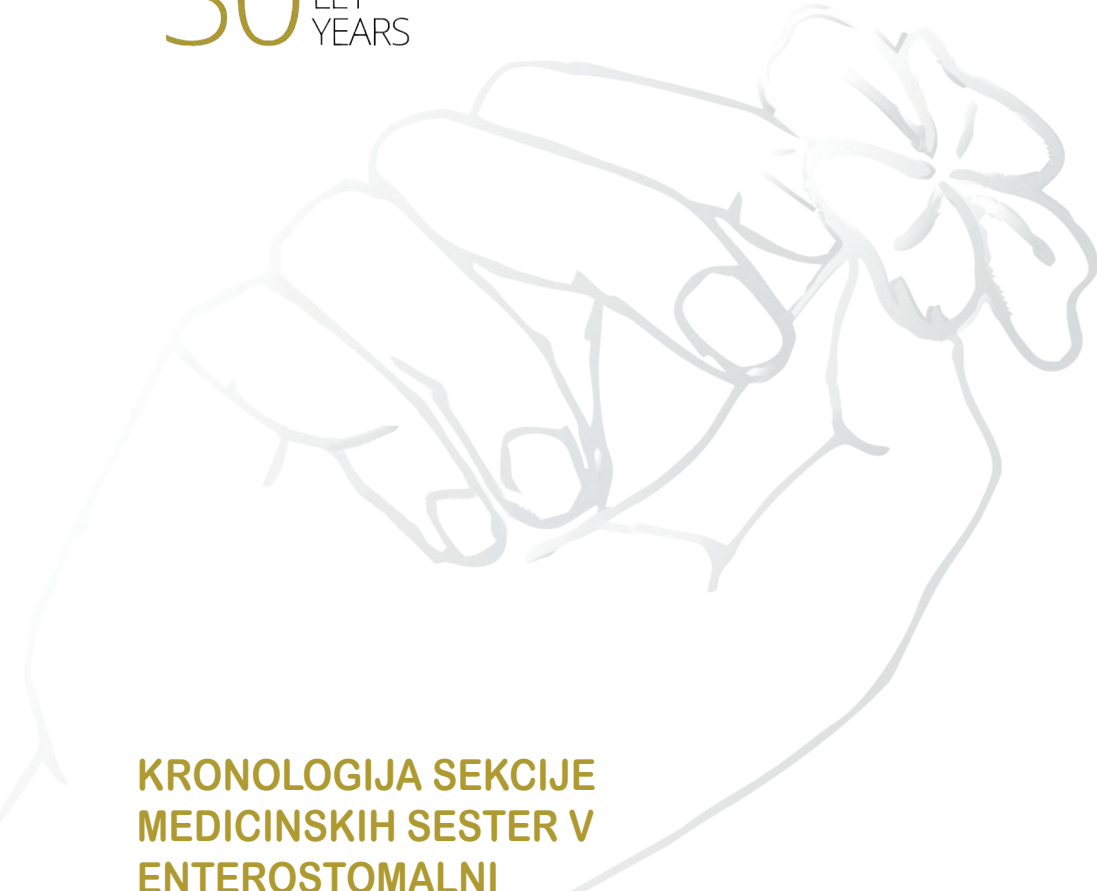
Strani 271-276 (Miro Mihelič)

3. Letnik 29, številki 1-2

URINSKA INKONTINENCA

Strani 27-45 (Darinka Klemenc)

30^{LET}
YEARS

**KRONOLOGIJA SEKCIJE
MEDICINSKIH SESTER V
ENTEROSTOMALNI
TERAPIJI**

Renata Batas, Darinka Klemenc, Marija Smolič

Zapisi o delovanju Sekcije medicinskih sester v enterostomalni terapiji segajo že v čas pred in po ustanovitvi sekcije. V arhivu sekcije imamo precej dokumentov – pisnih virov in fotografskega materiala, ki pričajo o našem delu. Tako je **Marija Smolič** napisala *KRONOLOGIJO SEKCIJE* (predvidoma leta 1997, prepis originala D. Klemenc; dodane fotografije R. Batas), pomembne podatke pa smo dobili tudi iz *Poročila o delovanju Sekcije za zdravstveno nego stom v letu 1991* (vir Zdrav. obzornik) na katerem je podpisana **Darinka Klemenc** (prva predsednica strokovne sekcije od 1987 do 1991). Podatki obeh zapisov so kronološko navedeni, in sicer:

1. Marija Smolič je zapisala:

- Potrebe po ustanovitvi sekcije so se kazale že od leta 1980 dalje, saj smo že tedaj organizirale in sodelovale na številnih seminarjih za medicinske sestre in zdravnike po takratni Jugoslaviji;
- 11. 11. 1987 ustanovimo sekcijo, in sicer s sklepom na 5. seji predsedstva Zveze društev medicinskih sester Slovenije;
- skoraj istočasno ustanovljeno društvo bolnikov ILCO Maribor;
- 25. 11. 1987 na skupščini Zdravstvene skupnosti Slovenije uspemo s predlogom sprememb Pravilnika o nabavi ortop. pripomočkov;

1988

- februarja aktivna udeležba na srečanju ILCO Maribor;
- marca članek v Naši ženi;
- maja prva udeležba na WCET na Švedskem;
- novembra predvajanje oddaje Da ne bi bolelo »Živeti s stomo«;

1989

- Izvedba anonimne ankete med stomisti;

1990

- 26. 2. 1990 prvi 14 dnevni intenzivni tečaj – 18 slušateljic (vodja tečaja Lea Zver;;
- prevod brošure o negi stome in življenju stomista;
- sodelovanje na podiplomskem tečaju iz kirurgije za zdravnike splošne medicine;
- 15. – 22. 7. 1990 ponovna udeležba na WCET v Kanadi;

1991

- 16. 1. 1991 objava v Jani Poskrbimo za bolnika, ki mu uhaja voda;
- drugi 3 tedenski tečaj enterostomalne terapije;

2. Darinka Klemenc (prva predsednica strokovne sekcije od 1987 do 1991) je podpisana pod Poročilo o delovanju Sekcije za nego stom v letu 1991 (vir Zdravstveni obzornik).

1991

- Novo mesto–Udeležba na srečanju bolnikov s stomo- dolenj. regija, pripravila vms. Marta Gantar.
- 25. 2. 1991 do 8. 3. 1991 - 2. tečaj stomaterapije. Udeležilo se ga je 25 slušateljic. Razdeljeno na 70 ur teorije in 35 ur vaj.
- 15. 3. 1991 - Poslali dopis na Ministrstvo za zdravstvo s podpisi zdravnikov, med. sester in drugih, ki se ukvarjajo z nego stome s predlogi pri oblikovanju nove zakonodaje.
- 25.3.1991 do 27.3.1991 Pod pokroviteljstvom Hospitalije iz Zagreba (Eschmann - Simcare) je v Bizovačkih toplicah potekal 3 - dnevni simpozij na temo stomaterapija, operacijski material. Renata Batas je predstavila obravnavo pacienta s stomo pred in po operaciji na Kliničnem oddelku za abdominalno kirurgijo v UKCLJ.
- 1991 V sodelovanju s firmo »Molnlycke« smo v Domu starostnikov Kolezija v Ljubljani predavali o inkontinenci in kateterizaciji ter o ustreznih pripomočkih za oskrbo starostnikov; predavali smo med. sestram, ki se ukvarjajo z nego teh oskrbovancev (vms. Klemenc).
- 10., 11. 5.1991: 2 - dnevno redno letno srečanje Sekcije za nego stom v sodelovanju s Coloplast –Comesa iz Dunaj. Teme predavanj: naše izkušnje s »Conseal« sistemom pri negi bolnikov s suho urinsko stomo, motnje v spolnosti, spolnost in stoma (as. Mihelič). Razrešili smo dosedanje predsedstvo in mesto predsednice je prevzela vms. Metka Zima.
- 19. 9. 1991 V Ljubljani smo s pomočjo naše sekcije ustanovili Sekcijo bolnikov s stomo, ki ima sedež v Mariboru.
- 21. 9. 1991 Redno letno srečanje bolnikov s stomo v Rogaški slatini, kjer je sodelovala naša sekcija.
- 9. 1991 Predavanje o inkontinenci v Zavodu za usposabljanje invalidne mladine v Kamniku (vms. Klemenc).

- 10. 1991 Sodelovali smo s sekcijo med. sester v onkologiji na temo: rak sečnega mehurja (as. Mihelič, vms. Klemenc) in izdana je bila brošura.
- 18. 10. 1991 Srečanje ljublj. sekcije bolnikov s stomo, pripravili smo predavanje o anatomiji in fiziologiji sečil in vrstah uroloških stom (as. Mihelič).
- 4. 12. 1991 V sodelovanju s sekcijo med. sester, ki delajo v socialnih zavodih smo na Zavodu za rehabilitacijo invalidov v Ljubljani pripravili predavanje o inkontinenci in kateterizaciji (sodelovala firma Molnycke«, vms. Klemenc).
- 10.12.1991 Pomagale smo pri pripravi Republiškega kolegija za področje zdr. nege za nego bolnikov z inkontinenco in ga posredovale Ministrstvu za zdravstvo, družino in social. varstvo (vms. Smolič, Klemenc).
- 16. 12. 1991 Sodelovali smo na okrogli mizi Slov. farmacevtskega društva na temo: kako zagotoviti potrebna zdravila (vms. Klemenc)
Opomba:(prepis originala D. Klemenc, op.: zamenjane so črke, ki so bile brez strešnikov: c, z, s v č, ž, š in urejena je poravnava teksta v vrstice)

1992

- Udeležba na WCET v Lyonu, tu predstavljen program izobraževanja za ET v Sloveniji.
- Program ustreza standardom WCETa in je bil potrjen.
- Predložili smo ga Republiškem ministrstvu za zdravstvo, vendar ni bil sprejet kot specializacija.
- V Lyonu Slovenija sprejeta v polnopravno članstvo WCET, prva delegatka Metka Zima;

1993

- Darinka Klemenc izdala brošuro »živeti s stomo«;
- ustanovljeno INKO društvo , sodelujemo v IO , pa tudi s predavanji in članki;

1994

- začetek tečaja ET 14.11.1994 in zaključek 27.01.1995;
- 26. 6. – 1. 7. 1994 WCET Yokohama, ponovna potrditev učnega programa in zamenjava mednarodne delegatke – Darinka Klemenc;

1994 - 1995

- 19 slušateljic končalo tečaj enterostomalne terapije;
- izvoljena nova predsednica sekcije Alenka Šau;
- ponovna potrditev programa šolanja pri WCET Yokohama;
- zamenjava mednarodne delegatke (Darinka Klemenc);

1995

- 26. 4. 1995 evropski kongres v Rotterdamu;
- Darinka Klemenc, prva enterostomalna terapevtka iz Slovenije, ki je sodelovala na evropskem kongresu s predavanjem;
- podelitev diplom tečajnicam;
- izvoljena nova predsednica sekcije Marija Smolič;

Slika 20: Pred pričetkom predavanja Darinke Klemenc v Rotterdamu. Od leve proti desni Darinka Klemenc, Renata Batas, Neva Gavrilov, Marina Kokol (Hospitalija) in Alenka Šau (Vir: arhiv sekcije),

1996

- junija WCET jeruzalem, ponovno potrjen program šolanja;
- oktober sodelovanje na TV3 v oddaji ob dnevu stomistov;

1997

- priprave na 10. obletnico v jeseni;
- Objavljamo, predavamo, sodelujemo na okroglih mizah, pomagamo stomistom v društvih;
- Sodelovanje v oddaji na TV1;
- Priprave na 10 obletnico sekcije (predsednica sekcije Marija Smolič).

Zapisi **Renate Batas**, sedanje predsednice strokovne sekcije, pričajo o dogodkih od leta 1997 dalje in vse do danes, in sicer:

1998

- svetovni kongres v Brightonu – ponovno potrjen program šole;
- izšolamo novih 14 enterostomalnih terapevtk z mednarodno udeležbo;

1999

- Mednarodna delegatka postane članica edukacijskega komiteja WCET;
- Sodelovanje pri izobraževanju prostovoljcev stomistov;
- izvoljena nova predsednica sekcije Marta Gantar;

2000 – 2003

- Ustanovljeno društvo za oskrbo ran Slovenije – DORS (Predsednica društva je bila Vanja Vilar);
 - Izšolamo nove ET v okviru UKC;
- 2003 – izvoljena nova predsednica sekcije Dragica Tomc Šalamun;

2004

- ustanovljeno Evropsko združenje enterostomalnih terapevtov v Munchnu (ECET).
- Evropska delegatka je bila Neva Gavrilov (2004), ki jo je nadomestila Renata Batas.

2005

- na svetovnem kongresu WCET v Braziliji dobimo kandidaturo za organizacijo kongresa v Sloveniji leta 2008;

2006

- v Hong Kongu na WCET predstavitev 17. svetovnega kongresa enterostomalne terapije v Ljubljani za leto 2008;

2007

- Salzburg – 9. Evropski kongres Enterostomalne terapije: slovenska predstavnica, Renata Batas izvoljena v izvršni odbor Evropskega združenja enterostomalnih terapevtov – ECET in izvedba promocije svetovnega kongresa WCET v Ljubljani;
- Ves čas priprave za WCET kongres 2008 v Ljubljani;
- Novih 19 ET, izšolanih v Ljubljani;
- Praznovanje 20. obletnice Sekcije medicinskih sester v enterostomalni terapiji v Rogaški Slatini (predsednica sekcije Dragica Tomc Šalamun);
- izvoljena nova predsednica sekcije mag. Tamara Štemberger Kolnik;

2008

- V Ljubljani potekal 17. Bialni (svetovni) kongres enterostomalne terapije;
- priprava kratkih navodil za obravnavo pacienta s stomo (Suzana Majcen Dvoršak) za zdravnike;
- udeležba na mednarodni konferenci na Bledu (Nacionalna raziskava: kakovost življenja ljudi s stomo v Sloveniji);

2009

- sodelovanje s Sekcijo medicinskih sester in zdravstvenih tehnikov v splošni medicini;
- oblikovanje prispevkov za tematsko številko Obzornika zdravstvene nege;

2010

- aktivna udeležba na 18. Svetovnem kongresu enterostomalne terapije v Arizoni, USA (Darinka Klemenc je poročala o kongresu WCET v Ljubljani; mag. Tamara Štemberger Kolnik in Suzana Majcen Dvoršak sta imeli aktivno udeležbo na temo »Življenjski slog pacienta s stomo«);
- Rezultati nacionalne raziskave o kakovosti življenja oseb s stomo so bili predstavljeni na Mednarodni konferenci na Bledu;
- sodelovanje z Društvom za oskrbo ran Slovenije (DORS);

2011

- prenovljena podoba strokovne sekcije;

2012

- izdaja priročnika za paciente s stomo in zdravstvene delavce: "Stoma – nov začetek; Učimo vas živeti s stomo ;
- vpis specialnih znanj v register medicinskih sester;

2013

- ponatis priročnika za paciente s stomo in zdravstvene delavce: "Stoma – nov začetek; Učimo vas živeti s stomo.";
- sodelovanje s Sekcijo medicinskih sester in zdravstvenih tehnikov v otorinolaringologiji (»Traheostome v vseh življenjskih obdobjih«);

2014

- izdelava strokovnih smernic, standardov in protokolov za zdravstveno nego pacientov z uro-, kolo- in ileostomo;
- Izdelava standardov za predpisovanje medicinskih pripomočkov za oskrbo stom, fistul;
- Sodelovanje z ZZZS glede predpisovanja pripomočkov za oskrbo pacientov s stomo;
- Sodelovanje z društvom ILCO pri izobraževanju prostovoljcev;
- priprave na Šolo enterostomalne terapije;
- objavljen dokument »Strokovne usmeritve za predpisovanje medicinskih pripomočkov za paciente z izločalnimi stomami in enterokutanimi fistulami in prevod v angleški jezik;

2015

- sodelovanje s Sekcijo med. sester in zdrav. tehnikov v rehabilitaciji in zdraviliški dejavnosti (specialna znanja s področja Zdravstvene nege pacienta z motnjami v uriniranju);

2016

- sodelovanje s Sekcijo medicinskih sester v rehabilitaciji in zdraviliški dejavnosti pri izvedbi izobraževanja za pridobitev specialnih znanj s področja zdravstvene nege pacienta z motnjami v uriniranju;
- izdelani nacionalni protokoli za zdravstveno nego pacienta z nefrostomo in cistostomo, ki so bili sprejeti na UO Zbornice – Zveze ter potrjeni na RSKZN;

2017

- 2. izdaja priročnika za paciente s stomo in zdravstvene delavce: "Stoma – nov začetek; Učimo vas živeti s stomo."
- aktivna udeležba na učnih delavnicah ZZZS v zvezi z medicinsko finančnimi nadzori
- aktivno sodelovanje z Zvezo ILCO ob 20. obletnici od ustanovitve in 30. obletnici organiziranega delovanja;
- sodelovanje v komisiji za medicinske pripomočke za oskrbo stome pri ZZZS (Dragica Jošar).
- v pripravi je dokument "Kompetence ET".

Sekcija je vsa leta organizirala eno do dve strokovni srečanja na temo s področja enterostomalne terapije.

30^{LET}
YEARS

**ŠOLA ENTEROSTOMALNE
TERAPIJE**

Vanja Vilar, Renata Batas

Enterostomalna terapija je specialno področje zdravstvene nege, ki obravnava paciente z izločalnimi, dihalnimi in hranilnimi stomami, fistulami, inkontinenco za urin in blato in kronično rano. V obstoječem dodiplomskem študijskem izobraževanju zdravstvene nege ni dovolj teoretičnih in praktičnih vsebin s področja enterostomalne terapije. Zato v slovenskem prostoru že 24 (od leta 1992) let poteka funkcionalno izobraževanje za enterostomalne terapevte. Izobraževanje ima mednarodni certifikat svetovnega združenja enterostomalnih terapevtov (WCET-World Council of Enterostomal Therapists). Izobraževanje poteka v Univerzitetnem kliničnem centru Ljubljana v sodelovanju s Sekcijo medicinskih sester v enterostomalni terapiji pri Zbornici zdravstvene nege in babiške nege Slovenije – Zvezi strokovnih društev medicinskih sester, babic in zdravstvenih tehnikov Slovenije. Program izobraževanja obsega 320 ur teoretičnega in praktičnega izobraževanja. Udeleženci šolanje zaključijo z izdelavo raziskovalne naloge in pisnim preverjanjem znanja.

ZAČETKI RAZVOJA ŠOLE ENTEROSTOMALNE TERAPIJE IN IZOBRAŽEVANJE V TUJINI

Leta 1980 je na Clevelandski kliniki v ZDA diplomirala prva slovenska enterostomalna terapevtka Metka ZIMA. Druga izšolana v tujini je bila Lea ZVER, leta 1985 v Duisburgu. Leta 1987 sta v Londonu končali tečaj iz enterostomalne terapije Darinka KLEMENC in Alenka KRIST. Alenka ŠAU je ravno tako končala krajši tečaj enterostomalne terapije v Angliji leta 1988.

Prvo izobraževanje s področja enterostomalne terapije v Sloveniji je bilo v obliki intenzivnega 14 dnevnega tečaja, ki ga je obiskovalo 18 slušateljic leta 1990. Drugo izobraževanje je bilo v obliki tritedenskega tečaja leta 1991.

Slika 21: Metka Zima, leta 1988 na WCET kongresu v Gothenburgu na Švedske.

Slika 22: Spredaj levo: Lea Zver, desno Darinka Klemenc (zadaj neznani gospod).

Slika 23: Pred bolnišnico v Londonu, kjer je potekal tečaj enterostomalne terapije, 1987 - levo Darinka Klemenc, desno Alenka Krist (Vir: Darinka Klemenc).

Slika 24: Alenka Šau (desno) na tečaju enterostomalne terapije v Angliji 1988, levo Barbara Borwell, s katero smo leta veliko sodelovali (Vir: arhiv sekcije).

Slika 25: Prvi tečaj enterostomalne terapije, druga z desne vodja tečaja Lea Zver pred UKC Ljubljana (Vir: arhiv sekcije).

Slika 26: Drugi tečaj enterostomalne terapije. Od leve proti desni: Polona Zupančič (glavna medicinska sestra kirurške klinike), Marija Smolič, Darinka Klemenc (vodja tečaja), Kristina Rešek (socialna delavka), Metka Zima, Renata Batas in Alenka Krist ob zaključku tečaja (Vir: arhiv sekcije).

ŠOLA ET V SLOVENIJI

Prva Šola ET (14 dnevni tečaj) je potekala leta 1992. Šolo je vodila Metka Zima.

Udeleženske: Marija Smolič, Renata Batas, Božica Hribar, Loredana Makovec, Darinka Klemenc, levo stoji mag. Pavle Košorok.

Slika 27: Podelitev diplom Šole ET, 1992. Od leve proti desni: Renata Batas, Boža Hribar, Pavle Košorok, Polona Zupančič, Darinka Klemenc, Loredana Makovec, Marija Smolič (Vir: Darinka Klemenc).

Druga Šola ET je potekala leta 1994–1995. Šolo je vodila Darinka Klemenc.

Udeleženske druge šole ET: Gregel Belna Anka, Grabnar Helena, Hudoklin Jožica, Gavrilov Neva, Gale Jožica, Majcen Dvoršak Suzana, Majnik Vanda, Medik (Haložan) Marija, Mežik Veber Marija, Ramšak Breda, Šau Alenka, Šolar Marta, Šteger Jasna, Štemberger Kolnik Tamara, Tomc Šalamun Dragica, Uršič Helena, Valcl Snježana, Zapušek Anica, Žugelj Metka.

Tretja Šola ET je potekala leta 1998. Šolo je vodila Neva Gavrilov.

Udeleženke tretje šole ET: Bavčar Klara, Černivc Helena, Dervišević Hafizović Hašmeta, Gantar Marta, Gašperlin Lidija, Ferš Svarunja, Jurgec Doroteja, Matanović Ljuba, Petek Alenka, Obrez Jelka, Rezar Andreja, Truhačev Simona, Tomažič Jožica, Vilar Vanja.

Slika 28: Udeleženke in učitelj šole ET, 1994–1995 (Vir: Renata Batas).

Slika 29: Šola ET, 1998 (levo zgoraj, druga z desne strani: Neva Gavrilov, vodja šole, in prva z desne strani: Polona Zupančič, glavna medicinska sestra UKC Ljubljana) (Vir: Vanja Vilar)

Slika 30: Šola ET, 1998. V sredini Neva Gavrilov, vodja Šole ET, z uvodnim govorom (Vir: Vanja Vilar)

PISNO PREVERJANJE ZNANJA

Pisno preverjanje znanja je bilo zahtevno, obsegalo je vprašanja s širokih področij zdravstvene nege pacienta s stomo, rano in inkontinenco.

Slika 31: Šola ET, 1998 – pisno preverjanje znanja. (Vir: Vanja Vilar)

PODELITEV DIPLOM

Slika 32: Od leve proti desni: Neva Gavrilov, vodja šole, in Dervišević Hafizović Hašmeta (BiH).
(Vir: Vanja Vilar)

Četrta Šola ET je potekala leta 2002. Šolo je vodila Neva Gavrilov.

Udeleženske: Dimnik Vesel Zdenka, Ficko Marija, Janhar Marjeta, Jelovčan Alenka, Kazić Smiljana, Krevatin Violeta, Matjašič Nevenka, Oprešnik Prah Klavdija, Perič Janja, Stiper Nataša, Trček Mojca, Voršič Andreja.

Slika 33: Pisno preverjanje znanja. (Vir: Vanja Vilar)

PODELITEV DIPLOM

Slika 34: Od leve proti desni: Marjeta Janhar, Alenka Krist in Neva Gavrilo. (Vir: Vanja Vilar)

Peta Šola ET je potekala leta 2006–2007. Šolo je vodila Neva Gavrilov.

Udeleženske: Jerčič Liljana, Cvetežar Irena Špela, Jelen Anita, Jelar Slatnar Anita, Komel Magda, Benkovič Robertina, Tinta Špela, Vilič Gorina, Kosec Fuks Marjana, Dižovnik Klara, Malavašič Vlasta, Žunec Elizabeta, Goličnik Martina, Kavšek Ingrid, Jerič Andreja, Vogrin Tanja, Jošar Dragica, Pezdirc Marija, Maslo Jožica.

PRIČETEK ŠOLE ET (2006-2007)

Slika 35: Pričetek Šole ET. Od leve proti desni: Dragica Tomc Šalamun, Marija Smolič, Svarunja Ferš in Vanja Vilar. (Vir: Vanja Vilar)

Slika 36: Pričetek Šole ET. Od leve proti desni: Darinka Klemenc, Jelka Mlakar, Neva Gavrilov in Polona Zupančič. (Vir: Vanja Vilar)

MED PREDAVANJI

Teoretični del Šole ET je potekal preko celega dne.

Slika 37: Med predavanji: spredaj sedita levo Anita Jelen, desno Irena Cvetežar (Vir: Vanja Vilar)

Slika 38: Med predavanji: od leve proti desni: Ljiljana Jerčič, Jožica Maslo, Irena Cvetežar, Anita Jelen (Vir: Vanja Vilar)

PRAKTIČNO DELO NA ODDELKIH

Slika 39: Udeleženke Šole ET – praksa. Od leve proti desni: Jožica Maslo, Dragica Jošar in Marija Pezdirec (Vir: Vanja Vilar)

PODELITEV DIPLOM

Slika 40: Od leve proti desni: Alenka Krist, pedagoška med. sestra UKC Ljubljana, in Neva Gavrilov, vodja šole. (Vir: Vanja Vilar)

Slika 41: Podelitev diplom. Od leve proti desni: Robertina Benkovič, Alenka Krist in Neva Gavrilov. (Vir: Vanja Vilar)

Šesta Šola ET je potekala 2015–2016. Šolo je vodila Vanja Vilar.

Udeleženske: Ambrožič Sabina, Benčič Ivanka, Blaj Marjeta, Gašparić Ivanka, Gornik Ksenja, Hegedeš Matetič Marija, Krišelj Tadeja, Marinković Snežana, Markelič Milanka, Miklič Martina, Mustar Erika, Noč Polonca, Pfajfar Mojca, Prodan Ines, Rožman Mateja, Simonič Sabina, Stanjko Doroteja, Tonkli Vesna, Torkar Alenka, Vidnjevič Tatjana.

CERTIFIKAT SVETOVNEGA ZDRUŽENJA ENTEROSTOMALNIH TERAPEVTOV (WORLD COUNCIL OF ENTEROSTOMAL THERAPISTS)

Slika 42: CERTIFIKAT WCET 2015/2016. (Vir: Vanja Vilar)

OBISK GOSPE DENISE HIBBERT, PREDSEDNICE IZOBRAŽEVALNEGA KOMITEJA PRI WCET V UKC LJUBLJANA

Slika 43: Srečanje Denise Hibbert z udeleženkami Šole ET 2015 / 2016.
(Vir: Vanja Vilar)

Slika 44: Sodelovanje z mag. Darijo Ščepanovič (tretja z leve),
fizioterapevtko, ki je pomagala pokrivati področje inkontinence,
ki ga je bilo potrebno dopolniti.

PRAKTIČNO DELO V UČILNICI

Slika 45: Praktično delo v učilnici. (Vir: Vanja Vilar)

Slika 46: Skupinska slika udeležencev Šole ET z Denise Hibbert (spredaj šesta z leve v črnem), predsednico Izobraževalnega komiteja pri WCET. (Vir: Vanja Vilar)

Slika 47: Predsednica Zbornice – Zveze Monika Ažman (peta z desne) na podelitvi certifikatov Šole ET. (Vir: Vanja Vilar)

Slika 48: Udeleženke Šole ET z vodjo šole Vanjo Vilar (peta z desne). (Vir: Vanja Vilar)

30^{LET}
YEARS

ZLATI ZNAK – NAJVIŠJE
PRIZNANJE
ZBORNICE – ZVEZE

Zlati znak prejme članica ali član za uspešno poklicno delo na področju zdravstvene in babiške nege, kakovostno in učinkovito organizacijsko delo v dejavnosti zdravstvene in babiške nege, prispevek k uspešnemu uresničevanju programov zdravstvene in babiške nege in zdravstvenega varstva, prispevek k humanizaciji odnosov med uporabniki in izvajalci, uspehe pri doseganju ciljev, uresničevanju ter uveljavljanju nalog Zbornice – Zveze, prispevek k izboljšanju zdravstvenega stanja prebivalstva, raziskovalno delo, pomembno publicistično delo (Zbornica – Zveza).

DOBITNICE ZLATEGA ZNAKA MED ENTEROSTOMALNIMI TERAPEVTKAMI

Najvišje priznanje Zbornice – Zveze je do leta 2017 prejelo 14 enterostomalnih terapevtk, in sicer:

- Marta Gantar, 1996
- Marija Smolič, 2002
- Alenka Šau, 2003
- Darinka Klemenc in Irena Špela Cvetežar (2005) v okviru Delovne skupine za nenasilje v zdravstveni negi,
- Darinka Klemenc (2006) v okviru Raziskovalne skupine pri DMSBZT Ljubljana
- Neva Gavrilov, 2008
- Irena Špela Cvetežar, 2008
- Suzana Majcen Dvoršak, 2009
- mag. Tamara Štemberger Kolnik, 2011
- Helena Uršič, 2011
- Božica Hribar, 2012
- Darinka Klemenc, 2012
- Vanja Vilar, 2013
- Dragica Jošar, 2013
- Renata Batas, 2014

Slika 49: Plakete in Zlati znaki (Vir: arhiv sekcije)

Slika 50: Marta Gantar (desno) ob prejemu Zlatega znaka s strani Nane Domajnko, tedanje predsednice strokovne organizacije (levo) (Vir: Obzor Zdr N 1996; 30)

Slika 51: Marija Smolič, 2002 (zadnja vrsta, druga z desne) (Vir: Marija Smolič)

Slika 52: Irena Špela Cvetežar (prva z leve strani) in Neva Gavrilo (peta z desne strani). (Vir: Utrip, 2008)

Slika 53: Suzana Majcen Dvoršak (prva z leve) (Vir: Utrip, 2009)

Slika 54: mag. Tamara Štemberger Kolnik, 2011 (zadnja vrsta, druga z desne) in Helena Uršič, 2011 (prva vrsta, druga z leve) (Vir: Utrip, 2011)

Slika 55: Darinka Klemenc, 2012 (četrti z desne) in Boža Hribar, 2012 (druga z desne) (Vir: Darinka Klemenc)

Slika 56: Vanja Vilar, 2013 (četrti z leve strani) in Dragica Jošar, 2013 (druga z leve strani). (Vir: arhiv sekcije)

foto: Branka Timpran

Slika 57: Podelitev Zlatih znakov in priznanj za življenjsko delo. Z leve proti desni: Dobitniki zlatih znakov 2014: Miha Okrožnik, Milena Frankič (predsednica Komisije za priznanja), Marija Verbič, Lidija Časl, Metka Lipič Baligač, Anton Posavec, Vera Grbec (nagrada Angele Boškin za življenjsko delo), Karmen Panikvar Žlahtič, Renata Batas, Tatjana Nendl, Marina Čok, Majda Šmit, Darinka Klemenc (predsednica Zbornice – Zveze) (Vir: Renata Batas)

30^{LET}
YEARS

**MEDNARODNO SODELOVANJE V
EVROPSKEM IN SVETOVNEM
ZDRUŽENJU
ENTEROSTOMALNIH
TERAPEVTOV**

Renata Batas

A world of expert professional nursing
care for people with ostomy, wound or
continence needs.™

European
Council of
Enterostomal
Therapy **ECET**

AKTIVNO DELOVANJE V SVETOVNEM ZDRUŽENJU ENTEROSTOMALNIH TERAPEVTOV

Poslanstvo WCET-a je voditi globalno napredovanje specializirane strokovne zdravstvene nege za ljudi, ki imajo stomo, rano ali inkontinenco. Vizija združenja je zagotoviti tovrstno zdravstveno nego na svetovni ravni za vse ljudi z omenjenimi težavami. Zavzemajo se za dostopnost izobraževanja medicinskim sestram po vsem svetu. Svetovno združenje enterostomalnih terapevtov si prizadeva za osnovne vrednote, kot so: spoštovanje oziroma dostojanstvo in individualno raznolikost vseh oseb, spoštovanje etičnega kodeksa, sodelovanje med člani in drugimi strokovnjaki, celostno oskrbo in znanstven pristop, ki je usmerjen v napredek raziskav in v z dokazi podprto zdravstveno nego.

V Svetovnem združenju enterostomalnih terapevtov so delegati iz različnih držav celega sveta. Vsaka država ima enega mednarodnega delegata, ki jo zastopa v združenju in skrbi za informiranost drugih članov v državi. Mednarodni delegati se srečujejo na sestanku vsaki dve leti na svetovnem kongresu enterostomalne terapije. Prva mednarodna delegatka v WCET-u je bila Metka Zima, nasledila jo je Darinka Klemenc, ki je bila sedem let tudi članica Izobraževalnega komiteja svetovnega združenja enterostomalnih terapevtov. Tretja mednarodna delegatka je bila Neva Gavrilov in sedaj nas zastopa Suzana Majcen Dvoršak.

Slika 58: Na sestanku mednarodnih delegatov WCET-a leta 2016 (levo: Renata Batas, evropska delegatka, mag. Tamara Štemberger Kolnik, predsednica strokovne sekcije, desno Suzana Majcen Dvoršak, mednarodna delegatka (Vir: Renata Batas)

Slika 59: Slovenski tim v Singapurju (2000) z mednarodno delegatko Darinko Klemenc po otvoritvi svetovnega kongresa
(Vir: arhiv strokovne sekcije)

Na 11. svetovnem kongresu v Jeruzalemu leta 1996 je bil program šolanja za ET v Sloveniji ponovno potrjen.

Slika 60: Elizabeth English (na sredini), tedanja predsednica Izobraževalnega komiteja pri WCET-u, kasneje predsednica WCET, Darinka Klemenc (levo). (Vir: arhiv sekcije)

Slika 61: Certifikat (1996). (Vir: arhiv sekcije)

MEDNARODNE DELEGATKE

Metka Zima

Darinka Klemenc

Neva Gavrilov

Suzana Majcen
Dvoršak

30^{LET}
YEARS

**SVETOVNI KONGRES
ENTEROSTOMALNE
TERAPIJE V SLOVENIJI**

Darinka Klemenc,
predsedujoča kongresu

Leta 2008 je v Ljubljani potekal 17. svetovni kongres enterostomalne terapije. Velik dogodek, na katerega smo zelo ponosni. To je bil tudi prvi svetovni kongres medicinskih sester v Republiki Sloveniji (1500 udeležencev). Izvedena je bila tudi nacionalna raziskava o kakovosti življenja oseb s stomo v Sloveniji in predstavljena na tem kongresu.

Slika 62: Del organizacijskega odbora 17. svetovnega kongresa WCET-a v Cankarjevem domu v Ljubljani se predstavi na odru (Vir: Utrip, 2008)

Slika 63: Cankarjev dom, klet »soba 2M«, ki je bila v času kongresa živahno središče našega dela in druženja. (Vir: Utrip, 2008)

Slika 64: Mednarodni delegati na odru dvorane Cankarjevega doma, odprtje kongresa WCET 2008 (Vir: arhiv sekcije)

Slika 65: Od leve proti desni: Judith Weller (članica vodstva WCET), Elizabeth English (predsednica WCET), Darinka Klemenc (predsedujoča kongresu), dr. Danilo Turk (častni pokrovitelj, predsednik RS)
(Vir: Utrip, 2008)

Slika 66: Prispevek DMSBZT Ljubljana in Irene Keršič, zaslužne za ohranjanje zgodovine zdravstvene in babiške nege na nacionalnem nivoju. (Vir: Utrip, 2008)

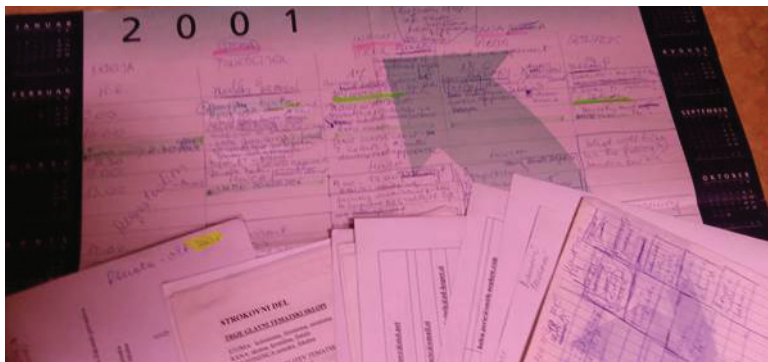
Slika 67: Prvih pet ET po 16 letih (Vir: Utrip, 2008)

PRIPRAVE NA 17. SVETOVNI KONGRES ENTEROSTOMALNE TERAPIJE V SLOVENIJI

V letu 2004 smo na 15. svetovnem kongresu WCET-a v Braziliji v konkurenci še dveh držav kandidatki (ZDA in Nizozemske) uspešno dobili kandidaturo za organizacijo kongresa v Sloveniji leta 2008. Ideja o kandidaturi za kongres enterostomalnih terapevtov se je oblikovala leta

2003. Pri pripravi so sodelovali člani organizacijskega in strokovnega odbora skupaj s profesionalnim kongresnim organizatorjem Cankarjevim domom. Uradna organizatorica kongresa je bila Zbornica zdravstvene in babiške nege Slovenije – Zveza strokovnih društev medicinskih sester, babic in zdravstvenih tehnikov Slovenije in znotraj te Sekcija medicinskih sester v enterostomalni terapiji.

Slika 68: Priprave na kongres, načrtovanje strokovnega programa, organizacijskih zadev. Na mizi predsedujoče kongresu Darinke Klemenc delček izmed gore papirjev. Koledar iz leta 2001 za planiranje ni bil ovira. Se vidi, da smo bili že v začetku preudarni in učinkoviti. (Vir: arhiv sekcije)

Leta 2006 je imela naša ekipa v Hongkongu na kongresu WCET-a zelo uspešno predstavitev 17. svetovnega kongresa enterostomalne terapije v Ljubljani za leto 2008.

Slika 69: Predaja zastave WCET Darinki Klemenc iz rok predsedujočega kongresu v Hongkongu. (Vir: Renata Batas)

Slika 69: Predstavitev kongresa v Sloveniji na kongresu WCET-a v Hongkongu leta 2006 (od desne proti levi prof. dr. Pavle Košorok, Darinka Klemenc, Doris Babič Antolič, Brane Cankarjev dom), Danica Zapušek, Alenka Kregar (Cankarjev dom, ključna za izvedbo z njihove strani), Dragica Tomc, Suzana Majcen Dvoršak, mag. Peter Požun, Saša Oberstar, Andreja Voršič, Alenka Petek,, Lea Zver; levo spodaj od desne proti levi: Dragica Tomc, Peter Požun in Renata Batas (Vir: Renata Batas).

V letu 2007 smo se udeležili Evropskega kongresa enterostomalne terapije v Salzburgu, kjer smo promovirali kongres WCET-a v Sloveniji.

Slika 71: Promocija kongresa WCET v Sloveniji v Salzburgu na kongresu ECET (Vir: Renata Batas)

AKTIVNO DELOVANJE V ODBORU EVROPSKEGA ZDRUŽENJA ENTEROSTOMALNIH TERAPEVTOV

Leta 2004 je bilo v Münchnu ustanovljeno Evropsko združenje enterostomalnih terapevtov – ECET (European Council of Enterostomal Therapists). Naši predstavnici sta bili Neva Gavrilov in nato Renata Batas. Cilj evropskega združenja je razvijati enotne, splošno priznane evropske smernice, standarde za zdravstveno nego pacientov s stomo, inkontinenco in rano, ki so v skladu z etičnimi standardi in kakovostjo. Poleg tega so cilji združenja tudi: spodbujanje raziskovalne dejavnosti, zaščita profesionalnih interesov članov ECET, premostitev nacionalnih preprek in spodbujanje sodelovanja ter izmenjave informacij med evropskimi državami. Leta 2007 je bila Renata Batas v Salzburgu na 9. Evropskem kongresu enterostomalne terapije prvič izvoljena v izvršni odbor Evropskega združenja enterostomalnih terapevtov – ECET.

Slika 73: Člani izvršnega odbora Evropskega združenja enterostomalnih terapevtov – ECET (od leve proti desni): pok. Rosine Van den Bulck, Kirsten Bach, Gian Carlo Canese, Gerlinde Wiesinger, Gabriele Kroboth, Jean Preston in Renata Batas (Vir: Renata Batas)

Leta 2017 je bila naša predstavnica na 13. Evropskem kongresu v Berlinu ponovno izvoljena v izvršni odbor ECET na funkcijo predstavnice za stike z javnostjo in publikacije (Public Relations & Publications ECET). ECET je v novi sestavi pričel s projektom oblikovanja evropskih smernic za predoperativno označitev mesta stome. Vizija delovanja je usmerjena v razvoj, prepoznavnost enterostomalnih terapevtov kot specialistov

na območju Evrope. Delovanje je usmerjeno zlasti v raziskovalno in izobraževalno dejavnost.

Slika 74: Člani novega izvršnega odbora ECET (od leve proti desni): Werner Droste, Gerlinde Wiesinger, Gabriele Kroboth in Renata Batas (Vir: Renata Batas)

Poleg delovanja v sekciji smo aktivni tudi na evropskih kongresih, kjer suvereno zastopamo stroko enterostomalne terapije Slovenije, ki je primerljiva z razvitimi evropskimi državami. Še več, aktivno smo vključeni v razvoj enterostomalne terapije v Evropi.

Slika 75: Odprtje ECET kongresa v Berlinu 2017. Naša predstavnica Renata Batas (v sredini) na otvoritvenem govoru IO ECET (Vir: Renata Batas)

Slika 76: Izvršni odbor evropskega združenja enterostomalnih terapevtov na otvoritvenem govoru kongresa v Berlinu, 2017. Od leve proti desni: Gabriele Kroboth (predsednica), Werner Droste (podpredsednik) in Renata Batas (predstavnica za stike z javnostjo in publikacije
(Vir: Renata Batas)

30^{LET}
YEARS

**SVETOVNO ZDRUŽENJE
ENTEROSTOMALNIH
TERAPEVTOV - WORLD
COUNCIL OF
ENTEROSTOMAL
THERAPISTS (WCET)**

Suzana Majcen Dvoršak

World Council of Enterostomal Therapists (WCET) –

Svetovno združenje enterostomalnih terapevtov je bilo ustanovljeno 18. maja 1978 na ustanovnem kongresu v Milanu. Njegova prva predsednica je bila Norma N. Gill, pacientka s stomo, ki je temelje združenja postavila v sodelovanju s kirurgom dr. Rupert-om Turnbull-om, ustanovni kongres pa je bil organiziran v sodelovanju z mednarodnim združenjem pacientov s stomo International Ostomy Association (IOA).

A world of expert professional nursing care for people with ostomy, wound or continence needs.™

Slika 77: Logo Svetovnega združenja enterostomalnih terapevtov (WCET)

Člane združenja je povezovala predanost delu na strokovnem področju enterostomalne terapije ter želja po izboljšanju kakovosti življenja pacientov po operaciji in izpeljavi izločalne stome, njihov cilj pa je bil zagotavljati kontinuiran razvoj področja delovanja tako lokalno, nacionalno in po svetu. Danes WCET vodi Izvršni odbor, sestavljen iz osmih članov, ustanovljenih je bilo več odborov za posamezna področja delovanja, med katerimi je tudi Norma N. Gill fundacija, preko katere se denarno podpira razvoj enterostomalne terapije po svetu, v združenje pa je vključenih preko 55 držav iz celega sveta.

Slika 78: WCET kongres, Arizona 2010, mimohod mednarodnih delegatov na otvoritveni slovesnosti; v sredini predstavnica Slovenije Suzana Majcen Dvoršak (Vir: Boža Hribar)

Posamezne države imajo v združenje delegirane mednarodne delegate (international delegate – ID), ki so povezava med svetovnim združenjem in nacionalnimi združenji. Mednarodni delegati v svetovnem združenju zastopajo interese svoje države in o delovanju združenja obveščajo člane in druge zdravstvene delavce v svoji državi. Z vodstvom svetovnega združenja se srečujejo na generalni skupščini, ki je organizirana na vsaki dve leti v okviru svetovnega kongresa. Svoje predstavnike smo v svetovnem združenju imeli skorajda od ustanovitve združenja.

Enterostomalna terapija se je v času Jugoslavije pričela razvijati samo v Sloveniji, zato tudi ni presenečenje, da je že leta 1980, takrat še Jugoslavijo, v svetovnem združenju zastopal dr. Pavle Košorok, ki je na navezal tudi tesna prijateljstva s takratnim vodstvom, predvsem s predstavnico Južne Afrike Prilli Stevens. Dr. Košorok je bil tudi član izobraževalnega odbora WCET. Leta 1988 je vlogo mednarodne delegatke, še vedno kot predstavnica Jugoslavije, prevzela Metka Zima in to ostala do leta 1992, ko je bila, na WCET kongresu v Lyonu v Franciji kot članica sprejeta Slovenija. Metka Zima je vlogo mednarodne delegatke opravljala še naprej, vendar kot predstavnica Slovenije. Mandat je leta 1994 na kongresu v Yokohami na Japonskem predala Darinki Klemenc, ki se je po zaključku mandata vključila v delo izobraževalnega odbora WCET. Naloge mednarodne delegatke Slovenije je prevzela Neva Gavrilov, ki je sodelovala tudi pri aktivnostih za pridobitev kandidature za organizacijo svetovnega kongresa WCET v Sloveniji, kar nam je uspelo na Svetovnem kongresu WCET v Florianopolisu v Braziliji leta 2004.

Slika 79: Čakanje slovenske ekipe ob potrditvi organizacije svetovnega kongresa WCET v Ljubljani za leto 2008

(Vir: Doris Babič Antonič)

Slika 82: Zbornik 17. Svetovnega kongresa WCET, Ljubljana 2008
(Vir: Suzana Majcen Dvoršak)

Sliki 83 in 84: Utrinki z zaključka kongresa Ljubljana 2008
(Vir: Arhiv Zbornice Zveze)

Bilo mi je v veliko veselje in ponos sodelovati pri organizaciji tako velikega, pomembnega in uspešnega dogodka, kot je bila organizacija 17. Svetovnega kongresa WCET, Ljubljana 2008.

Smo pa medicinske sestre enterostomalne terapevtke tudi zelo aktivne in redno sodelujemo s strokovnimi prispevki na WCET kongresih po svetu. Že vrsto let skorajda ne mine svetovni kongres, da ne bi bilo kar nekaj prispevkov tudi iz Slovenije.

Sliki 85 in 86: Predavateljica Suzana Majcen Dvoršak, 21. Svetovni kongres WCET 2016, Južna Afrika, Cape Town.
(Vir: Suzana Majcen Dvoršak)

30 LET
YEARS

**SODELOVANJE SEKCIJE Z
DRUGIMI STROKOVNIMI SEKCIJAMI
ZBORNICE – ZVEZE IN DRUGIMI**

Znali smo sodelovati tudi z drugimi. Tako smo bili večkrat predavatelji na regijskih strokovnih društvih, drugih strokovnih sekcijah, po različnih zdravstvenih, izobraževalnih in socialno varstvenih institucijah.

Slika 87: Sodelovanje s Sekcijo medicinskih sester in zdravstvenih tehnikov v otorinolaringologiji, 2013 (levo mag. Tamara Štemberger Kolnik, desno Vanja Vilar) (Vir: arhiv sekcije)

Slika 88: Sodelovanje s Sekcijo medicinskih sester in zdravstvenih tehnikov v rehabilitaciji in zdraviliških dejavnosti leta 2016 (usposabljanje za pridobitev specialnih znanj s področja zdravstvene nege pacienta z motnjami v uriniranju). (Vir: Renata Batas)

Prav tako smo uspešno sodelovali leta 2008 v Portorožu s **Sekcijo medicinskih sester in zdravstvenih tehnikov v pediatriji** na simpoziju v enterostomalni terapiji otroka in mladostnika. Veliko smo sodelovali tudi s posameznimi zdravstvenimi zavodi; tako smo na primer že leta 1998 v Utripu poročali o sodelovanju s kirurškim oddelkom Splošne bolnišnice Jesenice, prav tako s Splošno bolnišnico Novo mesto; v obeh primerih so našemu programu prisostvovali tudi zdravniki.

Leta 2010 na Ptujju smo v sodelovanju z **Društvom za oskrbo ran Slovenije (DORS)** organizirali dvodnevno strokovno srečanje na temo »Komplikacije kroničnih in akutnih ran«.

SODELOVANJE Z ZVEZO INVALIDSKIH DRUŠTEV ILCO

22. decembra 1987 je bilo na pobudo gospe Nevenke Gračnar, ki je tudi sama imela stomo, ustanovljeno prvo ILCO društvo v Sloveniji, registrirano kot ILCO Maribor. Ustanovitev smo podprle tudi medicinske sestre, ki smo le mesec dni prej ustanovile svojo strokovno sekcijo. V pripravah na ustanovitev sta sodelovali tudi Marija Smolič in Darinka Klemenc, ki sta se skupaj s pok. Marjo Strojino, psihologinjo, stomistko, imeli prvi sestanek v Mariboru pri pok. Nevenki Gračner, pobudnici ustanovitve združenja ILCO. Kasneje se je združenju priključilo čedalje več oseb s kolo-, ileo- in urostomo. To je vodilo v nastanek več združenj po regijah Slovenije, ki so se povezovali v Zvezo invalidskih društev Slovenije. Ob ustanovitvi ILCO združenja in tudi dolga leta pri delovanju naše strokovne sekcije so nam veliko pomagali Tatjana Lukman in Marina Kokol ter Sanolabor, ki je omogočil brezplačen prostor za sestanke in srečanja članov ILCO združenja v Ljubljani.

Leta 1988 so v Društvu onkoloških bolnikov, ki ga je vodila prim. Marija Vegelj Pirc, razmišljali o ustanovitvi sekcije za ljudi s stomo, pri istem društvu. Na enem od začetnih sestankov smo protestirali (Klemenc) proti takšni obliki združevanja, saj vsi pacienti stome ne dobijo zaradi rakavega obolenja in bi to pomenilo stigmatizacijo posameznika. In tudi, ker imajo ljudje s stomo po svetu svoja združenja.

Enterostomalne terapevtke ves čas sodelujemo z združenji ILCO. Aktivno smo vključene pri usposabljanju prostovoljcev, sodelujemo pri različnih sestankih in srečanjih, kjer so prisotni predsedniki združenj oseb s stomo iz različnih evropskih držav ter praznovanjih. O aktivnem

sodelovanju z združenjem ILCO Slovenije priča tudi njihovo priznanje Darinki Klemenc.

Slika 89: mag. Tamara Štemberger Kolnik med predavanjem (Vir: ILCO Ljubljana).

Slika 90: Renata Batas med predavanjem (Vir: ILCO Ljubljana).

Slika 91: Predsednik ILCO Ljubljana Zoran Terglav (peti z desne strani) in predsednica Sekcije medicinskih sester v enterostomalni terapiji. Renata Batas (šesta z desne strani) na sprejemu predsednikov in članov združenj pacientov s stomo iz Hrvaške, Bosne in Hercegovine in Srbije na sedežu Društva ILCO Ljubljana (Vir: ILCO Ljubljana)

Slika 92: 20. obletnica ustanovitve Zveze invalidskih društev ILCO in 30. obletnica delovanja junija 2017 v Šmarjeških Toplicah.

Na sliki (od leve proti desni): Zoran Terglav, predsednik ILCO Ljubljana, Renata Batas, predsednica Sekcije medicinskih sester v enterostomalni terapiji, Irena Kalan, predsednica ILCO Gorenjska, Ivan Mrevlje, predsednik Zveze invalidskih društev ILCO (Vir: ILCO Ljubljana).

Slika 93: Renata Batas med vodenjem okrogle mize na temo medicinskih pripomočkov za nego in oskrbo stome ob 20. obletnici Zveze ILCO in 30. letnici organiziranega druženja oseb s stomo v Sloveniji v Šmarjeških Toplicah, junija 2017. Na okrogli mizi so prisostvovali predsedniki združenj oseb s stomo iz 12 evropskih držav in tudi predsednica evropskega združenja oseb s stomo Rija Smajers, Nizozemska (Vir: Zveza ILCO Slovenije).

Slika 94: Priznanje Darinki Klemenc za dolgoletno humano in požrtovalno delo v »ILCO« društvu Slovenija (16. 9. 1995)

AKTIVNO SODELOVANJE Z DRUGIMI INSTITUCIJAMI

Sekcija medicinskih sester v enterostomalni terapiji ves čas aktivno sodeluje z Zavodom za zdravstveno zavarovanje (ZZZS) Slovenije. 25. 11. 1987 smo na skupščini Zdravstvene skupnosti Slovenije uspeli s predlogom sprememb Pravilnika o nabavi ortopedskih pripomočkov.

V zadnjem letu se kaže globalizacija tudi na področju oskrbe z medicinskimi pripomočki (MP) za stomo. Zaznati je težnjo, da želi ZZZS skržiti pravice do MP, s tem ko želi omejiti količino in vrsto MP, ki so na voljo. To bojazen so izrazili tudi v ILCO združenjih Slovenije. V letu 2016 smo uspeli s predlogom Komisiji za medicinske pripomočke za stomo pri ZZZS, da je v njeni sestavi tudi enterostomalna terapevtka, ki vrsto in način uporabe pripomočkov za stomo najbolje pozna.

Tako je bila izbrana Dragica Jošar, ki je skoraj leto in pol (do septembra 2017) sodelovala v tej komisiji. Namen je bil zagovarjati pri ZZZS in tudi doseči, da bi dostopnost do vseh vrst pripomočkov za osebe s stomo bila enaka kot do sedaj in brez vsakih doplačil. V komisiji za MP za stomo pri ZZZS so poleg enterostomalne terapevtke, ki pa ni imela volilne pravice,

sodelovali predstavniki ILCO Zveze, zdravnik kirurg, predstavniki ZZZS ter predstavniki uvoznikov (združeni v skupino imenovano SLO-MED).

Naša prizadevanja za izboljševanje kakovosti življenja ljudi s stomo tudi skozi sodelovanje s ključnim deležnikom, ki stomistom določa količino in kakovost pripomočkov (beri: deli denar), so naporna in uspehi ne vedno zadovoljivi, a bomo vztrajali.

ENTEROSTOMALNE TERAPEVTKE SMO AKTIVNE TUDI V MEDIJIH

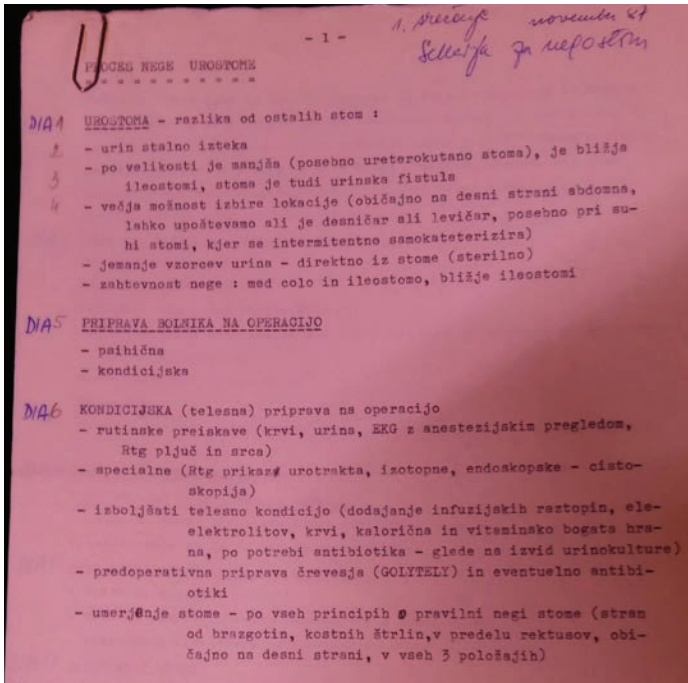
Enterostomalne terapevtke smo ves čas aktivne, tako s pisanjem strokovnih člankov kot tudi z objavo prispevkov, intervjujev, odgovorov na vprašanja ipd. za različne revije in časopise. Prisostvovala smo različnim okroglim mizam na temo inkontinence, zdravstvene nege in oskrbe oseb s stomo, kronično rano.

Slika 95: 16. 3. 1983 v reviji Jana enterostomalna terapevtka Marija Smolič odgovarja osebam s stomo na vprašanje(Vir: arhiv sekcije).

Slika 96: V reviji Naša žena 22.03. 1988 je Darinka Klemenc napisala prispevek z naslovom »Stoma ni sramota«, kar kaže soočanje oseb s stomo s tabuji, stereotipi tistega časa. Marija Kavšek iz Lige za boj proti raku SRH Zagreb pa je napisala prispevek z naslovom »Kaj je stoma« (Vir: arhiv sekcije).

GOLY-TELY SOLUTION	
Na sulfuric - 10 hydr. krist.	12,8
NaCl	1,4
KCl	0,7
Sodium bicarbonate	1,7
Polyethylene glycol 4000	59,0
Tap water to	1000,0
Flavoring citric acid	6,6
Soluble saccharin	0,26
Osmolarity	280 mosm/l

Slika 97: Predavanje Darinke Klemenc, napisano za prvo srečanje medicinskih sester v UKC Ljubljana z naslovom »Proces nege urostome« leta 1987 (Vir: arhiv sekcije).

NAŠA SREČANJA

Marija SMOLIČ, Darinka KLEMENC

POGOVARJALI SMO SE O INKONTINENCI

Sekcija medicinskih sester za zdravstveno nego stom je 9. in 10. novembra 1995 v Portorožu pripravila dvodnevni seminar z naslovom INKONTINENCA. Strokovno srečanje je bilo namenjeno zdravstveni negi bolnika z različnimi vrstami inkontinence, skušali smo spoznati inkontinenco z različnih strokovnih vidikov. Namen srečanja je bil tudi ta, da se spoznamo med seboj. Zato smo k sodelovanju, ki je potekalo v obliki okrogle mize, povabili strokovnjake z različnih področij zdravljenja in zdravstvene nege inkontinentnih bolnikov. Tako so se pri okrogli mizi predstavili:

Anka ČERIN, višja medicinska sestra, Urološka klinika, Klinični center Ljubljana,

Neva GAVRILOV, višja medicinska sestra, ET, Pediatrični oddelek kirurških strok, KC Ljubljana,

Joža GRUDEN, višja medicinska sestra, Urodinamski laboratorij, Ginekološka klinika, KC Ljubljana,

Irena ZUPANIČ, višja medicinska sestra, Inštitut za rehabilitacijo Ljubljana,

Irena KERŠIČ, višja medicinska sestra, Zavod za usposabljanje invalidne mladine Kamnik,

Marija KOP, dipl. farm. "Inko" društvo, mag. dr. sc. Pavle KOŠOROK, dr. med., "Intros", Zasebni medicinski center Ljubljana,

mag. as. Adolf LUKANOVIČ, dr. med., Ginekološka klinika, Klinični center Ljubljana,

as. Miro MIHELJIČ, dr. med., Urološka klinika, Klinični center Ljubljana,

Zlata REBOLJ, višja medicinska sestra, Kirurška gastroenterološka klinika, Klinični center Ljubljana,

Marija SMOLIČ, višja medicinska sestra, ET, Zdravstveni dom Ljubljana Šiška, Patronažno varstvo, Milena ŠČUKA, višja medicinska sestra, Dom starejših občanov Tabor, Ljubljana.

Okroglo mizo je vodila Darinka KLEMENC, višja medicinska sestra, ET, Klinični center, Ljubljana.

Povabljen je bil tudi Boris KRAVANJA, dr. med., kot predstavnik Zavoda za zdravstveno zavarovanje Slovenije (ZZZS), vendar je svojo odsotnost opravičil.

Škoda, saj smo imeli zanj pripravljenih vrsto perečih vprašanj v zvezi z najnovejšimi pravili o predpisovanju otopedskih pripomočkov.

Novosti, ki jih je ZZZS vpejal s 1. oktobrom 1995 za poskusno dobo treh mesecev, so tako korenito posegle v pravice in življenje uporabnikov zdravstvenega varstva in tudi v delo zdravstvenih delavcev, da uporabnikom preprečujejo normalno življenje, zdravstvene delavce pa silijo v dodatno nepotrebno administriranje.

Delovna skupina v sestavi: Irena Keršič, Pavle Košorok, Adolf Lukanovič, Marija Smolič in Milena Ščuka je pripravila zaključke seminarja, ki smo jih želeli posredovati širši slovenski javnosti (v obliki TV oddaje "Tednik" ali "Zarišče"):

1. Izbrani zdravnik splošne prakse lahko svojemu bolniku z inkontinenco predpiše le izdelke iz inkontinenčnega programa (plenične in hlačne predloge, mrežaste hlačke, posteljne podloge za enkratno uporabo). Ne more pa več predpisovati stalnih uroloških katetrov in zbiralnih urinirskih vrečk, katetrov za enkratno uporabo, urinal kondomov in estalih pripomočkov za oskrbo inkontinentnega bolnika.
2. Pripomočke, ki jih je do nedavnega predpisoval zdravnik splošne prakse ali pa specialist, kdor je bil pač bližje, po novem lahko predpisujejo le zdravniški specialisti v bolnišnicah, na inštitutih ali klinikah. To

DECEMBER 1995 39

Slika 98: Poročilo za Utrip decembra 1995 (Marija Smolič in Darinka Klemenc). (Vir: arhiv sekcije)

Slika 99: Darinka Klemenc je decembra 1995 objavila prispevek o inkontinenci v zdravstvenovzgojni reviji Vita. (Vir: arhiv sekcije)

UDELEŽILI SMO SE

Alenka ŠAU

UDELEŽILE SMO SE 3. EVROPSKEGA KONGRESA O NEGI STOM IN INKONTINENCI

V Rotterdamu na Nizozemskem je
od 23. 4. do 27. 4. 95 potekal
3. evropski kongres o negi stom in inkontinenci.

Zahvaljujoč mag. phar. g. Doris Babič-Antonič, direktorici VALENCIE-STOMA MEDICAL in predstavnici CONVATEC-a za Slovenijo se je tega kongresa lahko udeležilo večje število medicinskih sester iz Slovenije.

Kongres je potekal v kongresnem centru DE DOELEN v središču Rotterdama. Na uradni otvoritvi kongresa je spregovorila tudi Mrs. M. WATSON - predsednica svetovnega združenja enterostomalnih terapevtov. V svojem govoru je predstavila članice WCET-a, med katerimi je tudi Slovenija. Govorila je o šolanju medicinskih sester ET pri nas, organiziranosti, številčnosti in povezanosti v zbornice in sekcije. Na evropskem kongresu je bilo zastopanih 22 evropskih držav, med njimi se že pojavljajo vzhodnoevropske države.

Predavanja so potekala v dopoldanskem času, popoldan so bile organizirane delavnice, razstavljeni posterji in predstavitve proizvajalcev.

Med razstavljalci so bili najštevilčnejše zastopani proizvajalci iz severnih dežel (ASTRA TECH, COMBI CARE, WELFORM, in ostali), ki jih pri nas še ne poznamo.

Drugi dan kongresa je višja medicinska sestra ET DARINKA KLEMENC iz UKC Ljubljana predavala o Zdravstveni negi inkontinentnega bolnika s poudarkom na dobrem odnosu med bolnikom in medicinsko sestro. V uvodu je z diapozitivi prikazala lego in lepote Slovenije, glavno mesto in UKC Ljubljana. Zahvaljujemo se ji za predstavitev države Slovenije in aktivnosti s področja zdravstvene nege v njej.

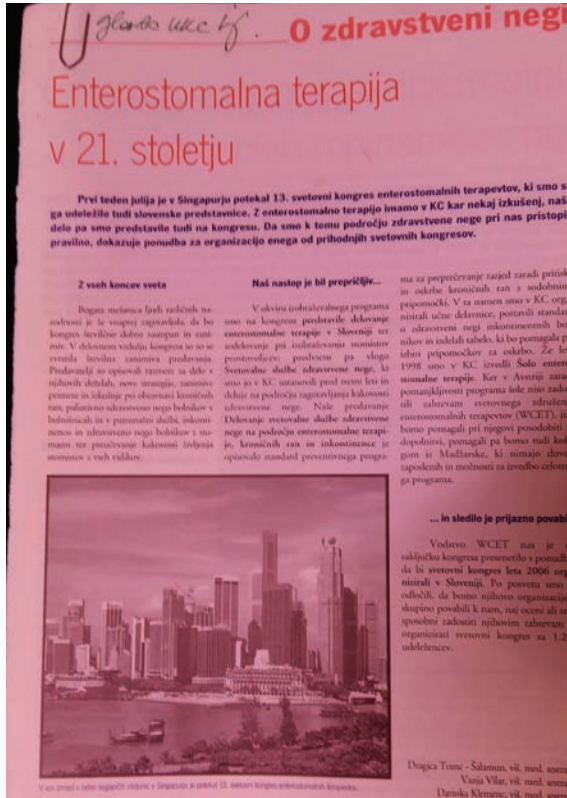
Na kongresu je bilo predstavljeno mnogo novosti, ki jih bomo s pridom uporabljale pri našem vsakdanjem delu.

Zahvaljujemo se tudi generalni sekretarki zveze g. Petri Kersnič za pomoč pri udeležbi na kongresu.

Kaj nas lahko bolj osreči kot sreča, ki jo damo drugim

Robert Weber

Slika 100: Poročilo Alenke Šau s 3. evropskega kongresa v Rotterdamu za Utrip leta 1995. (Vir: arhiv sekcije).

Slika 101: Poročilo z WCET kongresa v Singaporju (2000) v Glasilu UKC Ljubljana. Avtorice poročila so Dragica Tomc Šalamun, Vanja Vilar in Darinka Klemenc (Vir: arhiv sekcije).

56 NAŠA LEKARNA

Medicinsko zrcalo

Z Renato Batas, dipl. m. s., enterostomalnino terapevtko iz Patronažnega varstva ZD Ljubljana – Siska, smo se pogovarjali o celostnem pristopu pri njenem delu s stomisti ter o pomenu pravih pripomočkov pri rehabilitaciji stomista.

Besedilo: Katja Krasko

S pravimi pripomočki bolniki sprejme stoma in znova zaživi kakovostno

»Stremimo k dobro rehabilitiranim bolnikom. To se kaže v tem, da bolniki zaživijo s svojo stomo, se z njo dobro počutijo in spet začnejo opravljati vse osnovne življenjske aktivnosti.« Svojo misel izrazi Renata Batas, dipl. m. s., enterostomalnina terapevтка iz Patronažnega varstva ZD Ljubljana – Siska. Vsakodnevno s celostnim pristopom, ki vključuje tudi pravih pripomočkov, pripravlja nove stomiste na življenje, da se znova zaživijo in se ponovno vdepolijo v ožje in širše življenjsko okolje. Pri svojem delu se Renata Batas zaveda, da pripomočki pri rehabilitaciji stomista igrajo pomembno vlogo. Če so ustrezni, jih bolniki lažje sprejmejo, s tem pa tudi sebe in posledično začnejo kakovostno življenje. Obenem poudarja pomenu združevanja bolnikov v procesu rehabilitacije. »Obenem so organizirani v ZVEZI ILCO, ki ima svojo podporo v celotni Sloveniji, a vse premalo pazijo prednosti združevanja. Obstajajo tudi društva prostovoljcev stomistov, ki pomagajo bolnikom včasih najbolj zaupajo.«

Slika 102: V reviji Naša lekarna 4. maja 2010 objavljen intervju z Renato Batas (sedanjo predsednico strokovne sekcije).

ZDRAVJE

Le kakovostna oskrba ohranja dostojanstvo

V Sloveniji je okoli 3000 ali nekaj več tisoč s stomno izjeto in živimo v enakih okoljih in s podobno izkušnjo življenja v priložnosti trpljenja - stome. Skanjanje po kakovosti zdravstvenih storitev, ki so na voljo, je pomembno za bolnike in njihove sorodnike. Bolniki medicinske storitve prejemajo le v skladu s svojimi potrebami, kar pomeni, da morajo biti vključeni v odločitve o zdravljenju. Bolniki medicinske storitve prejemajo le v skladu s svojimi potrebami, kar pomeni, da morajo biti vključeni v odločitve o zdravljenju. Bolniki medicinske storitve prejemajo le v skladu s svojimi potrebami, kar pomeni, da morajo biti vključeni v odločitve o zdravljenju.

Renata Batas je predsednica sekcije medicinskih sester v onkološki izjeto, ki delujejo že tri desetletja in jih je trenutno aktivnih okrog 60. Če se pri izjeto ustreznih pripomočkov in ustreznih oskrbi zadržimo v zdravju, se je torej najbolj obrniti nanje. Posebno pomembne medicinske oskrbe za oskrbo stome ni v vsakem zdravstvenem domu, zato pa vsaka paravolna medicinska sestra pozna osnovne točke, alpa pa je lahko, če je to mogoče, da na začetku ustreznih pripomočkov testiramo, kar so med njimi manjše razlike, čeprav so vsi kakovostni. V posušili, ki je trenutno na voljo, smo vedno našli rešitev za vsaj enega zagotavljanje so govornica. To je zelo pomembno, saj bi puščanje pripomočkov za bolnika lahko povzročilo konca družabnega življenja. Če pripomoček pušča, lahko pride do vnetja kože ob stomi, bolniki ne gre ven, pojavi se lahko depresija in podobno. Naši cilji pa je prav ta, da bolnika spravimo v življenje. Lohor in kakovost pripomočkov, ki jih bolnikem omogoča zavarovalnica, morata biti razločila in kakovostna, saj je na daljši rok to eno, kar se čuti bolnikovo željo, ki namrečno zaradi slabše oskrbe stome. Začetno obdobje iskanja najustreznejših pripomočkov je lahko nekoliko bolj stresno. Takoj po operaciji se stoma še malo spreminja, ljudje hodijo na dodatne preglede, menijo, da bi se morali znebiti, in takrat lože izjeto pravi model pripomočka, se večkrat zgodi, da malo pomagajo in popočita. Vendar se pomene in običajno lahko uroši in bolnik se glede na svojo situacijo hitreje zmo-

Renata Batas

gljivo vrne k svojim dejavnostim, tudi obiska družabnih dogodkov, planiranih in podobno. Renata Batas upošteva, da ustreznega bolnika s stomo drago ljubeži niti ne opazijo, saj je vroča lahko diskretno skrta pod oblačili, vrnja ni, stoma lahko poznačuje je zvoki, a ob ustreznih prehrani se lahko tudi na neoblikovano vpliva. Običajni pogovor upravlja glede stome, a jih ni, ker so to kakovostni vrecki, ki ne prapušajo vnaja in imajo filter.

Večino krije zavarovanje
Pogosto nekaj pripomočkov je malce podobenje.

Kotna podlega lahko kži pred vnajem, a jo kžni tudi zdravci, če je že razstavljena. Tudi je treba podlega ovesliti vsaki dan, sicer pa na dva do tri dni. Novejšnika naj bi zagotavljala ustreznega bolnika. Če ni napisano drugje, lahko nastane težava, ker sme po pravilih zavarovalnice zdravnik novo naročiti, če izkida lede po treh mesecih. Če zdravnik to ustrežno ustreži, lahko pridete tudi večje količine, kot je dolžnost zavarovalnice pravi sogovornica. Podlega različnih proizvajalcev ne moremo razlikovati po sestavi, zato je treba paziti na tisto, ki dolženi kži najbolj ustreza, pri čemer strokovnjaki pomagajo tudi bolnikom.

Več je več vrst tudi glede na to, za katero stomo gre: kolonoma na dolžino črevesja, iliocektoma na ušnem črevesju ali uronoma za urila. Pri kolonoma so vrecke zaprte (če do drži) zabavno tudi vrecke na izpustu, da je poraba manjša. Iliocektoma ima več izločka, ki je bolj tekoč,

Vzajemnost / Julij-avgust 2017

Slika 103: Intervju z Renato Batas (sedanja predsednica sekcije) o pomenu kakovostne oskrbe oseb s stomo (Julij/Avgust, 2017).

Društva v oporo osebam s stomo

Letos mineva 20. obletnica Zveze invalidskih društev Slovenije (ILCO) in 30 let organiziranega druženja oseb s stomo. Občletni so v začetku junija zaznamovali z več dogodki: v Šmarjškem Toplicah so organizirali predavanje in okroglo mizo o enterostomalni terapiji, kjer so sodelovali tudi predstavniki oseb s stomo iz dvanajstih evropskih držav, na Otrčah pa so pripravili svečano prireditev, katere častni pokrovitelj je bil predsednik države Borut Pahor.

V avce invalidskih društev ILCO Slovenije so prek šestih društev ILCO, ki delujejo v Mariboru, Ljubljani, Novem mestu, Novi Gorici, Sloveni Gradcu in Škofji Loki, včlanjeni invalidi, ki imajo izpeljano debelo ali tanko črevo ali urinski sistem na trebušno steno (stoma). Najpogostejši vzrok za operacijo so rakava obolenja na črevesju ali medljarji, med njimi pa so bolniki vseh starosti. V društva je vključenih okrog devdeset oseb s stomo, ocenjujejo pa, da je vseh, tudi z začasno stomo, več kot tri tisoč.

Čeprav živimo v 21. stoletju, je stoma še vedno velik tabu, zato se mnogi bolniki izogibajo družbi in zapirajo vase, bolezen doživljajo kot veliko breme. V avci in lokalnih društev ILCO imajo usposobljene protovol-

Na fotografiji z leve proti desni: Zoran Terjav, predsednik ILCO Slovenije in predsednik ljubljanskega društva, Renata Batas, prva sekcije medicinskih sester v onkološki izjeto, Irena Kralj, predsednica zveze in predsednica posvečenega društva, in Ivan Predsednik Zveze ILCO Slovenije in predsednik novogoriškega društva. (Vir: arhiv sekcije)

Vzajemnost / Julij-avgust 2017

Slika 104: Intervju s predsednikom Zveze ILCO Ivanom Mrevljemtom, podpredsednikoma Ireno Kalan in Zoranom Terjavom ter sedanjo predsednico sekcije Renato Batas, objavljenem v reviji Vzajemnost julij / avgust 2017 (Vir: arhiv sekcije)

30 LET
YEARS

10. OBLETNICA

LJUBLJANA (1997)

Marija Smolič, tedanja predsednica, je v Utripu januarja 1998 (str. 31-33) napisala: »Dovolite mi, da sem nekoliko osebna in se v mislih povrnem v svoja prva leta službovanja v Kliničnem centru v Ljubljani. Spominjam se, kako smo najpogosteje stomiste po operaciji povijali v bombažaste pasove, pod katerimi smo naložili debele sloje gaze in staničevine. Na trebuhu smo pasove spenjali z varnostnimi sponkami. Za obdobje pred letom 1980 je bila značilna skromna ponudba pripomočkov. Najpogosteje staničevina, bombažni pasovi, tu pa tam pas Rudo ali gumijast rezervoar iz Amerike. Lahko si mislimo, kako se je stomist vrnil v »normalno življenje«! ... Začeli smo iz nuje, iz stisk in potreb posameznikov. Pri napredovanju smo naleteli na različne odpore in ovire. Zato smo bili še toliko bolj veseli vsakogar, ki je bil pripravljen sodelovati, vzdati svoj kamenček idej v mozaik enterostomalne terapije na Slovenskem. Prva leta smo tudi čutili potrebo, da svoje znanje prenesemo na čim širši krog medicinskih sester in da s tem seznanimo čim več zdravnikov, farmacevtov ipd. Na delovnih mestih smo se z enterostomalno terapijo ukvarjali poleg vsega drugega. Bojim se, da je marsikje še vedno tako. Vendar to ne more biti in ne sme naša prihodnost. Slediti bomo morali smernicam svetovnega združenja, ki je leta 1995 določilo naslednja področja delovanja medicinske sestre ET, in sicer: klinično področje, izobraževanje, strokovni razvoj (povzeto po Smolič, 1998).

Slika 105: Ob podelitvi zahval ob 10. obletnici sekcije: Prva z desne Darinka Klemenc, druga z desne Marija Smolič, predsednica sekcije (Vir: arhiv sekcije).

Slika 106: Ob 10. obletnici – lončki z logotipom strokovne sekcije. (Vir: arhiv sekcije)

30 LET
YEARS

20. OBLETNICA

ROGAŠKA SLATINA (2007)

20 let delovanja strokovne sekcije smo obeležili na strokovnem srečanju s temo »Kirurška rana in oskrba zapletov črevesnih izločalnih stom« 30. in 31. marca 2017 v Rogaški Slatini. Tedaj se je zamenjalo tudi predsedstvo. Dragico Tomc Šalamun je zamenjala mag. Tamara Štemberger Kolnik. Sekcija je v drugem desetletju namenjala veliko pozornost vsem strokovnim temam: stoma, rana in inkontinenca. Razvijali smo smernice za oskrbo črevesnih izločalnih stom, se posvečali raziskovanju. Eno izmed strokovnih srečanj je bilo namenjeno »Raziskovanju v zdravstveni negi (Olimje, 2005). S tem smo omogočili izobraževanje s področja metodologije raziskovanja, pisanja strokovnih člankov, tehnik oblikovanja plakata (Ksenija Pfeifer). Obravnavali smo tudi etične dileme pri raziskovalnem delu v zdravstveni negi (mag. Irma Urh). Darinka Klemenc (in mag. Andreja Kvas) nam je posredovala izkušnje raziskovalne skupine pri Društvu medicinskih sester Ljubljana. Predstavljena je bila tudi raziskava o nasilju v endoskopiji (Irena Špela Cvetežar), raziskovanje v preteklosti (Marija Smolič, Marta Gantar).

Slika 107: Del starega in novega IO sekcije (Olimje, 2005).
Od leve proti desni: Dragica Tomc Šalamun, mag. Tamara
Štemberger Kolnik, Renata Batas, Boža Hribar in Suzana
Majcen Dvoršak (Vir: arhiv sekcije).

Slika 108: Ob zaključku predavanj, Olimje 2005 (Vir: arhiv sekcije).

Slika 109: Ob 20. obletnici smo si »privoščili nekaj sladkega.« Na sliki Dragica Tomc Šalamun, predsednica sekcije (Vir: arhiv sekcije).

30 LET
YEARS

**UTRINKI S STROKOVNIH IN Z LETNIH
SREČANJ ENTEROSTOMALNIH
TERAPEVTK**

UTRINKI S STROKOVNIH SREČANJ SEKCIJE MEDICINSKIH SESTER V ENTEROSTOMALNI TERAPIJI

Slika 110: Strokovno srečanje v Škofji Loki, 2004 (Vir: arhiv sekcije).

Slika 111: Od leve proti desni: Marija Smolič, Alenka Šau, Klara Bavčar, Metka Žugelj, Loredana Makovec, Jožica Gale, Renata Batas in Marija Mežik Veber) Škofja Loka, 2004 (Vir: arhiv sekcije).

Slika 112: Strokovno srečanje Laško, 2003. Sedijo (od leve proti desni): Marta Gantar, Renata Batas, Dragica Tomc Šalamun, stojijo: Vanja Vilar, Snježana Valcl, Marta Šolar, Metka Žugelj, Marija Smolič, Neva Gavrilov (Vir: arhiv sekcije).

Slika 113: Škofja Loka 2002. Od leve proti desni: Marta Šolar, Neva Gavrilov, Renata Batas, Marta Gantar, Snježana Valcl, Metka Žugelj, Dragica Tomc Šalamun in Marija Smolič (Vir: arhiv sekcije).

Slika 114: Strokovno srečanje v Radencih, 2006. Govor predsednice sekcije Dragice Tomc Šalamun (Vir: arhiv sekcije).

Slika 115: Priprave na strokovno srečanje (Novo mesto, 2014). Od leve proti desni mag. Tamara Štemberger Kolnik, predsednica sekcije, in Suzana Majcen Dvoršak, mednarodna delegatka v WCET (Vir: arhiv sekcije).

Slika 116: mag. Tamara Štemberger Kolnik, predsednica sekcije, med predavanjem (Šmarjetna gora 2014) (Vir: arhiv sekcije).

Slika 117: Učne delavnice na strokovnem srečanju, Šmarjetna gora 2014. Levo Anita Jelar Slatnar, desno Renata Batas (Vir: arhiv sekcije).

Slika 118: Boža Hribar med predavanjem. Strokovno srečanje v Laškem, 2015 (Vir: arhiv sekcije).

UTRINKI Z LETNIH SREČANJ SEKCIJE MEDICINSKIH SESTER V ENTEROSTOMALNI TERAPIJI

Slika 119: Letno srečanje enterostomalnih terapevtk v Novem mestu (Vir: arhiv sekcije).

Sliki 120 in 121: Letno srečanje enterostomalnih terapevtk v dvorani Krke, Ljubljana. Desno (na zgornji fotografiji): predsednica sekcije Dragica Tomc Šalamun (Vir: arhiv sekcije).

Slike 122 - 126: Letno srečanje enterostomalnih terapevtk na Zbornici – Zvezi v Ljubljani, oktober 2014 (Vir: arhiv sekcije).

Slike 127 - 129: Letno srečanje enterostomalnih terapevtk v Novem mestu 20.10.2011.

30 LET
YEARS

SKLEPNE MISLI

Če za konec tega zapisa o preteklih in sedanjih aktivnostih naše strokovne sekcije strnemo nekaj misli, lahko rečemo, da je bil in je ključni cilj našega strokovnega delovanja izobraževanje in spremljanje razvoja stroke, zato smo vsa leta aktivno delovali predvsem na tem področju in zlasti na »domačem terenu«, torej v Republiki Sloveniji, svoje znanje in izkušnje pa solidarno prispevali tudi v organizacijah izven države (WCET, ECET). V teh desetletjih smo organizirali številna strokovna srečanja (preko sto) in druge dogodke, pisali dokumente, protokole, navodila, raziskovali, sodelovali z združenji ljudi s stomo, sorodnimi strokovnimi združenji, zdravstvenimi in drugimi institucijami, firmami, podjetji, posamezniki. Tudi s firmami, da smo lahko spremljali razvoj pripomočkov, od katerih so ljudje s stomo, rano, inkontinenco, fistulo vitalno odvisni. Ko smo začeli, ni bilo mogoče dobiti praktično ničesar. Ljudi smo pošiljali po materiale v tujino, kjer so jih drago plačevali iz svojega žepa. Tudi zato smo lahko ponosni na svoje delo.

Ob tej priložnosti se zahvaljujemo najprej vsem enterostomalnim terapevtkam (ki jih je v Sloveniji zdaj izšolanih že 91 – dve iz BiH in tri iz Hrvaške-, ob tem, da nekatere seveda niso več aktivne v kliničnih okoljih, našim delodajalcem, menedžmentu zdravstvene nege, našim domačim in vsem drugim, ki so nas vsa tri desetletja podpirali, spodbujali in prijazno sodelovali z nami.

30 LET
YEARS

IZ ARHIVA

Slika 132: 30. 11. 1988 je bil objavljen v reviji JANA članek prve predsednice ILCO združenja Slovenije v zvezi s težavami z nabavo medicinskih pripomočkov za stomo in plačilom t. i. participacije.

ZDRAVJE

april 93

V posvetovalnici za stomiste na Župančičevi 10 v Ljubljani. Z leve proti desni: strokovna sodelavka dr. Jasna Stošič, direktorica dipl. pharm. Doris Babič in svetovalka socialna delavka Kristina Resek.

Niso bolniki, so stomisti

ŽIVETI Z VREČKO

Mnogi stomisti o svoji družinosti ne želijo govoriti, nekateri prikrivajo dejstvo, da imajo stomo, celo pred svojimi najbližjimi. Večina pa ih danes, zahvaljujoč sodobnim, tehnično izpopolnjenim pripomočkom živi normalno življenje in se brez posebnih težav vključuje v okolje.

Kaj je stoma

Stoma (grško: usta) je kuruzko narejena odprina na trebušni steni, skozi katero bolnik po operaciji izloča blato zirnora seč. V grobem ločimo stome za črevesne, ki so lahko začasne ali trajne, in na urinske. Kadar zaradi bolezenskega procesa odstranimo nepopravljivo okvarjen zaključni del debelega črevesa in preostali del črevesa izseljemo skozi trebušno steno, govorimo o črevesni stomi. Funkcijo izločanja blata odslej opravlja umetno narejena odprtina. Žal pa kirurško ni moči nadomestiti funkcije analnih mišic, pomočjo katerih zdrav organizem nadzoruje izločanje blata. Tega nadzora ni več, blato se odslej izloča spontano – glede na delovanje črevesa.

Vzroki, ki vodijo v nastanek čreves-

Na svetu živi več sto tisoč, v Sloveniji pa približno tisoč petsto bolnikov z izpeljanim črevesom (stomo). Gre za široko starostno skupino od dojenčkov do osemdesetletnikov.

ne stome, so različni. Bolezenski proces lahko prizadene poljubno velik del črevesa. Lahko je omejen le na debele črevo, lahko pa zajame tudi tanko črevo. Od obsega prizadetosti je seveda odvisno, koliko črevesa bo potrebno z operacijo odstraniti. Pri tako imenovani kolostomi (približno 80% vseh stom), je odstranjen le del debelega črevesa. Med vzroki je daleč najpogostejši rak zaključnega dela črevesa. Ta skupina stomistov je največja in najstarejša. Naslednjo skupino predstavljajo navadno mlajši bolniki, pri katerih je debelo črevo v celoti odstranjeno. Gre večinoma za bolnike s Chronovo boleznijo ali ulceroznim kolitisom, stare od 20 do 40 let, ki imajo tako imenovano ileostomo (tanko črevo je izpeljano skozi trebušno steno).

Po številu najmanjšo, pa zahtevnosti nege pa težavno skupino predstavljajo bolniki z urostomo. Teh je okrog 4%. Med vzroki za nastanek te vrste stome je najpogostejši rak na mehurju. Prizadeti del sečne cevi kirurško odstranimo, sečevođa pa neposredno ali prek

dela črevesa izpeljemo skozi trebušno steno.

Sprejeti življenje s stomo

Operacija, ki vodi v nastanek stome, pomeni korenito spremembo v človekovi doživljanju samega sebe. Nekateri bolniki s kroničnimi težavami imajo dovolj časa, da se na spremembo psihično pripravijo. Drugi, pri katerih je operacija nujna, (npr. po poskodbi), tega časa nimajo. Večinoma pa v začetku svojo stomo odklanjajo. Mave Salter v knjigi Spremenjena telesna podoba ugotavlja, da mnogi bolniki življenje s stomo doživljajo problematično ne le zaradi izgube dela telesa, ki onemogoča izločanje po naravni poti, ampak predvsem zaradi tega, ker ne morejo več nadzorovati izločanja. To doživljajo kot vrnitev v otroštvo, še posebej, če pri oskrbi svoje stome potrebujejo pomoč.

Stomisti se pogosto srečujejo tudi s težavami v spolnem življenju. Poleg organske okvare medeničnih žilcev, do katerih včasih pride pri operaciji, je

vzrok lahko tudi v odklanjanju spremene njene podobe lastnega telesa. Te in druge težave lahko uspešno preprečimo z ustrezno psihično pripravo bolnika pred operacijo. Za uspešno rehabilitacijo bolnika po operaciji je bistveno da bolnika poučimo o negi stome o načinu življenja z njo in o uporabi sodobnih pripomočkov, hkrati pa mu omogočimo še nadaljnjo psihološko podporo, če čuti, da jo potrebuje.

Stomisti nekoč in danes

Pvo operacijo z nastankom stome je naredil leta 1740 angleški zdravnik William Cheselden na tridesetdesetletnih bolnikih s hernijo. Gospa White je z levo stomo živela še nekaj let, v kakšnem stanju, si danes le težko predstavljamo. V naslednjih dvesto letih se kakovost življenja stomiranih bolnikov ni bistveno spremenila. Životarili so na robu družbe, mnogi zaprti v svojih stanovah njih v nenehnem strahu, da jih bodo preprosti in neučinkoviti pripomočki kakršni so bili tedaj na voljo, dokončno pustili na cedilo. Pomagali so si s kovin skrimi posodami, usrjenimi mehi, gumi jastimi vrčičami s kovinskimi obročem ki so jih pričvrstili na trebuh z osrjenimi pasovi. Kasneje so začeli izdelovati pri

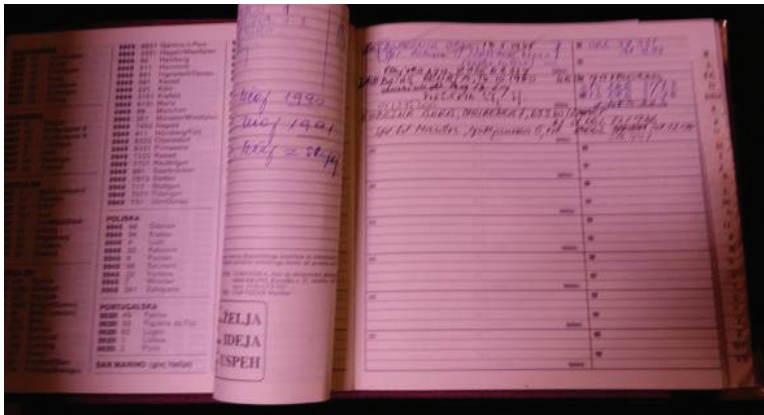
26

315 755

Slika 133: Posvetovalnica za stomiste v Ljubljani na Župančičevi 10.

Slika 134: Dokumentiranje se je začelo z rokovnikom. (Vir: arhiv sekcije)

Slika 135: Redno beleženje v času prvih tečajev enterostomalne terapije. (Vir: arhiv sekcije)

30 LET
YEARS

SEZNAM ENTEROSTOMALNIH TERAPEVTK

Ines Prodan

- Metka Zima – Cleveland, ZDA
- Lea Zver – Duisburg, Nemčija

Šola ET, 1992

- Batas Renata
- Hribar Božica
- Klemenc Darinka
- Makovec Loredana
- Smolič Marija

Šola ET, 1994/1995

- Gale Jožica
- Gavrilov Neva
- Grabnar Helena
- Gregel Belna Anka
- Hudoklin Jožica
- Majcen Dvoršak Suzana
- Majnik Vanda
- Medik (Haložan) Marija
- Mežik Veber Marija
- Ramšak Breda
- Šau Alenka
- Šolar Marta
- Šteger Jasna
- Štemberger Kolnik Tamara
- Tomc Šalamun Dragica
- Uršič Helena
- Valcl Snježana
- Zapušek Anica
- Žugelj Metka

Šola ET, 1998

- Bavčar Klara
- Černic Helena

- Dervišević Hafizović Hašmeta
- Ferš Svarunja
- Gantar Marta
- Gašperlin Lidija
- Jurgec Doroteja
- Matanović Ljuba
- Obrez Jelka
- Petek Alenka
- Rezar Andreja
- Tomažič Jožica
- Truhačev Simona
- Vilar Vanja

Šola ET, 2002

- Dimnik Vesel Zdenka
- Ficko Marija
- Janhar Marjeta
- Jelovčan Alenka
- Kazić Smiljana
- Krevatin Violeta
- Matjašič Nevenka
- Oprešnik Prah Klavdija
- Perič Janja
- Koser (Stiper) Nataša
- Trček Mojca
- Voršič Andreja

Šola ET, 2006/2007

- Benkovič Robertina
- Cvetežar Irena Špela
- Dižovnik Klara
- Goličnik Martina

- Jelar Slatnar Anita
- Jelen Anita
- Jerčič Liljana
- Jagric (Golob) Andreja
- Jošar Dragica
- Kavšek Ingrid
- Komel (Mihevc) Magda
- Kosec Fuks Marjana
- Malavašič Vlasta
- Maslo Jožica
- Pezdirec Marija
- Tinta Špela
- Vilić Gorina
- Vogrin Tanja
- Žunec Elizabeta

Šola ET, 2015/2016

- Ambrožič Sabina
- Benčič Ivanka
- Blaj Marjeta
- Gašparič Ivanka
- Gornik Ksenja
- Hegedeš Matetić Marija
- Krišelj Tadeja
- Marinković Snežana
- Markelič Milanka
- Miklič Martina
- Mustar Erika
- Noč Polonca
- Pfažfar Mojca
- Prodan Ines
- Rožman Mateja
- Simonič Sabina,
- Stanjko Doroteja
- Tonkli Vesna
- Torkar Alenka
- Vidnjevič Tatjana

Monografija ob 30. obletnici delovanja
Sekcije medicinskih sester v enterostomalni
terapiji opisuje razvoj, delovanje in rezultate
dosedanjega dela enterostomalnih terapevtk
Slovenije. Bilo je mnogo pomembnih dogodkov,
prelomnic, ki smo jih želeli trajno obeležiti.
Želimo, da bi bili predstavljeni dosežki kolegic,
enterostomalnih terapevtk vzpodbuda za delo
in razvoj bodočim generacijam.

